

# Beleidskader

## *Landschap en Cultuurhistorie Noord-Holland*





# Beleidskader

*Landschap en Cultuurhistorie*

*Noord-Holland*





# Inhoudsopgave

7	<b>Voorwoord</b>
9	<b>1 Inleiding</b>
9	1.1 Kenschets van Noord-Holland
	1.1.1 <i>Uitzonderlijke variatie aan landschappen</i>
	1.1.2 <i>Rijkdom aan cultuurhistorie</i>
	1.1.3 <i>Het belang van de cultuurhistorie</i>
	1.1.4 <i>Levend landschap</i>
11	1.2 Aansluiten op de Nota Belvedere
11	1.3 Landschap, cultuurhistorie en het ruimtelijke beleid
	1.3.1 <i>Ruimtelijke kwaliteit</i>
	1.3.2 <i>Het Beeldkwaliteitsplan</i>
	1.3.3 <i>Waarom deze nota?</i>
	1.3.4 <i>Rol Provincie</i>
13	1.4 Functie van dit Beleidskader
15	1.5 Opbouw beleidskader en leeswijzer
17	<b>2 Vormgeven aan behoud door ontwikkeling</b>
17	2.1 Behoud door ontwikkeling
	2.1.1 <i>Inleiding</i>
	2.1.2 <i>Behouden</i>
	2.1.3 <i>Versterken</i>
	2.1.4 <i>Ontwikkelen/vernieuwen</i>
	2.1.5 <i>De vier pijlers van behoud door ontwikkeling</i>
18	2.2 Landschappelijke en cultuurhistorische variatie
	2.2.1 <i>Archeologie</i>
	2.2.2 <i>Het ontstaan van landschappelijke verscheidenheid</i>
20	2.3 Leesbaarheid van het landschap
	2.3.1 <i>Inleiding</i>
	2.3.2 <i>Waterstaatkundige geschiedenis</i>
	2.3.3 <i>De ontginnings- en bewoningsgeschiedenis</i>
	2.3.4 <i>Leesbaarheid van de industrialisatiegeschiedenis</i>
	2.3.5 <i>Leesbaarheid van de militair-strategische geschiedenis</i>
27	2.4 Historische en ruimtelijke samenhangen
27	2.5 Historische relatie stad-land

33	<b>3</b>	<b>Beleidsatlas</b>
33	3.1	Waarom een beleidsatlas?
35	3.2	Landschapstypen
	3.2.1	<i>Strand en duinen</i>
	3.2.2	<i>Strandwallen en -vlakten</i>
	3.2.3	<i>Keileemopduikingen</i>
	3.2.4	<i>Aandijkingen</i>
	3.2.5	<i>Droogmakerijen</i>
	3.2.6	<i>Gooise stuwwal</i>
	3.2.7	<i>Oude zeeleipolders</i>
	3.2.8	<i>Veenpolders</i>
	3.2.9	<i>Veenrivierenlandschap</i>
	3.2.10	<i>Zee</i>
	3.2.11	<i>Kernen</i>
42	3.3	Regio's
	3.3.1	<i>Texel</i>
	3.3.2	<i>Wieringen en Wieringermeer</i>
	3.3.3	<i>Kop van Noord-Holland</i>
	3.3.4	<i>West-Friesland</i>
	3.3.5	<i>Noord-Holland midden</i>
	3.3.6	<i>Oude IJ</i>
	3.3.7	<i>Kennemerland</i>
	3.3.8	<i>Jonge droogmakerijen</i>
	3.3.9	<i>Stromenland, tussen Vecht en Amstel</i>
	3.3.10	<i>Gooi en plassen</i>
	3.3.11	<i>Zee</i>
47	3.4	Prioritaire provinciale aandachtsgebieden
	3.4.1	<i>Texel, pleistocene deel</i>
	3.4.2	<i>Wieringermeer</i>
	3.4.3	<i>Westfriese Omringdijk</i>
	3.4.4	<i>Groetpolder en De Gouw</i>
	3.4.5	<i>Schermer, Beemster, Eilandspolder, Starnmeer en Kamerhop</i>
	3.4.6	<i>Belvederegebied Waterland</i>
	3.4.7	<i>Oer-IJgebied</i>
	3.4.8	<i>Stelling van Amsterdam</i>
	3.4.9	<i>Kanaalzone</i>
	3.4.10	<i>Kennemerzoom</i>
53	3.5	Structuurlijnen
54	3.6	Provinciaal beschermde gebieden
55	3.7	Rijksbeschermde gezichten
55	3.8	UNESCO, Belvedere en nationale landschappen
	3.8.1	<i>UNESCO Werelderfgoedlijst</i>
	3.8.2	<i>Belvederegebieden</i>
	3.8.3	<i>Nationale landschappen</i>

61	<b>4</b>	<b>Beleid per regio</b>
61	4.1	Texel
	4.1.1	<i>Regio</i>
	4.1.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
67	4.2	Wieringen en Wieringermeer
	4.2.1	<i>Regio</i>
	4.2.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
75	4.3	Kop van Noord-Holland
	4.3.1	<i>Regio</i>
	4.3.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.3.3	<i>Noordhollandsch Kanaal</i>
83	4.4	West-Friesland
	4.4.1	<i>Regio</i>
	4.4.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
89	4.5	Noord-Holland Midden
	4.5.1	<i>Regio</i>
	4.5.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.5.3	<i>Stelling van Amsterdam</i>
	4.5.4	<i>Noordhollandsch Kanaal</i>
101	4.6	Oude IJ
	4.6.1	<i>Regio</i>
	4.6.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.6.3	<i>Stelling van Amsterdam</i>
109	4.7	Kennemerland
	4.7.1	<i>Regio</i>
	4.7.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.7.3	<i>Stelling van Amsterdam</i>
	4.7.4	<i>Trekvaart Haarlem-Leiden</i>
117	4.8	Jonge droogmakerijen
	4.8.1	<i>Regio</i>
	4.8.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.8.3	<i>Stelling van Amsterdam</i>
123	4.9	Veenstromenland, tussen Vecht en Amstel
	4.9.1	<i>Regio</i>
	4.9.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.9.3	<i>Stelling van Amsterdam</i>
	4.9.4	<i>Bovenregionale infrastructuur</i>
131	4.10	Gooi en Vechtplassen
	4.10.1	<i>Regio</i>
	4.10.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype</i>
	4.10.3	<i>De buitenplaatsen van 's-Graveland</i>
	4.10.4	<i>Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandsche Waterlinie</i>
139	4.11	Stedelijk landschap
	4.11.1	<i>Regio</i>
	4.11.2	<i>Behoud, versterken en ontwikkelen per stedelijke subregio</i>

143	4.12 Zee
	4.12.1 IJsselmeer
	4.12.2 Noordzee
	4.12.3 Waddenzee

144	<b>Literatuurlijst</b>
-----	------------------------



# N

amens Gedeputeerde Staten breng ik graag dit Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie voor het voetlicht. Dit Beleidskader heeft namelijk van doen met zulke uiteenlopende zaken als ruimtelijke ordening, cultuurhistorie, landschap, economie, woningbouw en infrastructuur.

Noord-Holland is een provincie met prachtige, uiteenlopende landschappen en met een rijke cultuurhistorie. Die zien wij graag als basis voor de nieuwe ontwikkelingen die op onze provincie afkomen: behoud door ontwikkeling.

Ruimtelijke kwaliteit is één van de onderwerpen die de volle aandacht hebben van de Provincie Noord-Holland. Voor ons heeft een nieuwe ontwikkeling kwaliteit als die is gebaseerd op de zichtbare en minder zichtbare schatten van landschap en cultuurhistorie.



De Beeldkwaliteitsplannen die we sinds de vaststelling van het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord vragen ter onderbouwing van plannen hebben deze definitie van ruimtelijke kwaliteit dan ook als vertrekpunt.

Ook voor Noord-Holland Zuid zijn dit natuurlijk belangrijke uitgangspunten.

Dit Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie is gemaakt voor heel Noord-Holland. Het geeft in teksten en op kaarten aan waarmee op het gebied van landschap en cultuurhistorie rekening is te houden bij nieuwe ontwikkelingen en, sterker nog, wat aangrijpingspunten kunnen zijn voor meer kwaliteit bij de planvorming.

Het Beleidskader is ontstaan uit samenvoeging van bestaande beleidsnota's op het gebied van cultuurhistorie en landschap en bevat dus geen nieuw beleid.

Wel is dit beleid nu veel beter op elkaar afgestemd en ook beter hanteerbaar voor de gebruikers: de gemeenten, ontwikkelaars en de vele andere partijen die betrokken zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen.

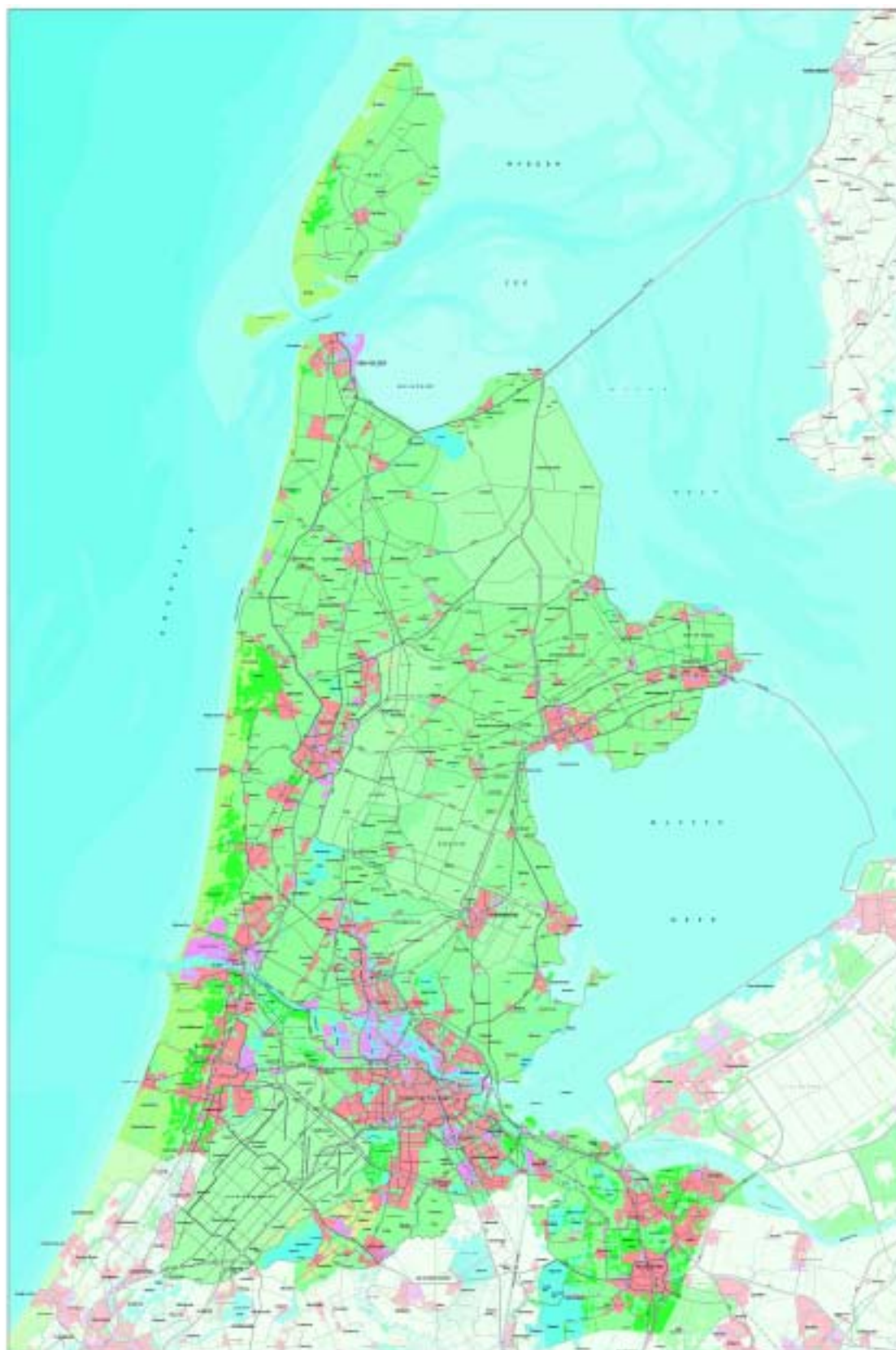
Dit Beleidskader is enerzijds een vertrekpunt voor al deze ontwikkelende partijen, maar anderzijds ook voor onszelf, voor de Provincie, het kader waaraan wij allerlei plannen zullen toetsen.

Wij hopen dat het Beleidskader voor u een steun en inspiratiebron is waarmee u aan de slag gaat. Noord-Holland verdient dat.

*Ton Hooijmaijers*

*gedeputeerde Ruimtelijke Ordening en Financiën*

**Topografische kaart Noord-Holland** (Bron: GeoData Provincie Noord-Holland)



# 1 Inleiding

## 1.1 Kenschets van Noord-Holland

### 1.1.1 Uitzonderlijke variatie aan landschappen

Het landschap van Noord-Holland kent een enorme diversiteit. Heel oude landschappen komen voor naast relatief jonge landschappen, denk aan het karakteristieke tuunwallenlandschap van de Hooge Berg van Texel naast de jonge Polder Eijerland, of aan het voormalige eiland Wieringen naast de Wieringermeer. Sterk natuurlijke landschappen komen voor naast landschappen die met een geometrische precisie zijn ingericht. Denk aan het contrast tussen de duinen en de polder Zijpe, of tussen de Eilandspolder en de Beemster.

Sterk stedelijke landschappen grenzen aan uitgestrekte landelijke gebieden, denk aan het contrast tussen de stedelijke hectiek van Amsterdam en de landelijke rust van Waterland.

### 1.1.2 Rijkdom aan cultuurhistorie

In Noord-Holland is vrijwel het gehele landschap bepaald door cultuurhistorie.

Ook gebieden die wij nu als ‘natuur’ beleven zijn in de loop van honderden, of zelfs duizenden jaren geheel en al door mensenhanden vormgegeven. De veengraslanden, sloten en plassen, heidevelden, bloemdijken, knotwilgen en houtwallen zijn allemaal mensenwerk.

Het landschap van Noord-Holland is het resultaat van een lange ontwikkelingsgeschiedenis. Noord-Holland kent een bewoningsgeschiedenis die terugvoert naar de prehistorie. In die tijd al werden de hogere zandgronden bewoond door jagers en boeren. De lage delen van Noord-Holland waren toen nog een soort van wadachtig landschap, met hoog opge-

slibde platen. Deze platen werden bewoond door jagers en vissers, die op de hoogste platen ook al akkers en weilanden hadden ingericht.

Daarop volgde een vrijwel continu proces van bewonen en inrichten. In de verschillende ontwikkelingsstadia van dit proces heeft de mens steeds weer nieuwe elementen aan het landschap toegevoegd, zonder het voorgaande geheel uit te wissen. Hierdoor is een heel gelaagd landschap ontstaan, waarin iedere ‘tijdlaag’ zijn sporen heeft nagelaten. Het resultaat is een complex en intrigerend stelsel van elementen en structuren uit verschillende perioden. De Cultuurhistorische Waardenkaarten (2001) laten zien dat het landschap van Noord-Holland een cultuurhistorische schatkamer is.

### 1.1.3 Het belang van de cultuurhistorie

De herkenbaarheid van elementen en structuren uit het verleden maakt dat de ontwikkelingsgeschiedenis aan het landschap afleesbaar is. Dit draagt bij aan het bewustzijn van de continuïteit van het bestaan. Er is een verleden, een heden en een toekomst. Het landschap van Noord-Holland laat zich lezen als een geschiedenisboek. Doordat men het verleden kan herkennen, kan men het heden vaak ook beter begrijpen. Interpretatie van het heden kan niet zonder kennis van het verleden. Dat maakt de cultuurhistorie zo belangrijk. In de herkenbaarheid van de geschiedenis schuilt vaak een belangrijk deel van de eigenheid van een gebied, van de identiteit van een landschap.

### 1.1.4 Levend landschap

Noord-Holland is een dynamisch landschap. Naast gebieden waar de ontwikkelingen elkaar in een hoog tempo opvolgen, en waar het landschapsbeeld voortdurend aan ingrijpende veranderingen onderhevig is, zijn er gebieden waar de veranderingsdruk min-



**Uitzonderlijke variatie aan landschappen** *(archief Bosch Slabbers)*



der groot is, waar de oorspronkelijke, vaak middeleeuwse ontginningsstructuur nog vrijwel ongerept aanwezig is.

In de hoogdynamische gebieden gaan de ontwikkelingen soms zo snel dat het historisch gegroeide landschap door de nieuwe ontwikkeling dreigt te worden overvleugeld. Hiermee verliest het landschap aan eigenheid, aan identiteit. In de hoogdynamische gebieden is in de regel wel het besef aanwezig van de noodzaak van een goede geleiding van de ontwikkelingen. Ook in de minder dynamische gebieden gaan de ontwikkelingen door. Deze ontwikkelingen voltrekken zich in een minder spectaculair tempo en de veranderingen die zij te weeg brengen lijken veelal minder ingrijpend. Toch is ook bij deze kleine veranderingen opmerkzaamheid geboden. Vele kleine ontwikkelingen tezamen kunnen een vergaande verandering van het landschap impliceren. Juist bij die kleine veranderingen schuilt het gevaar in het terloopse, welhaast ongemerkte karakter van de verandering, waarbij kwaliteit als zand door de vingers dreigt te glippen.

## 1.2 Aansluiten op de Nota Belvedere

De Provincie wil met haar beleid ten aanzien van cultuur en landschap aansluiten bij het gedachtegoed zoals dat in de Nota Belvedere is vastgelegd. Deze benadrukt het belang van landschap en cultuurhistorie vanuit een ontwikkelingsgericht perspectief. De Nota Belvedere wil bewerkstelligen dat ontwikkelende partijen en mogelijk andere betrokkenen zich bij de ontwikkelingen rekenschap geven van de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten die een gebied vertegenwoordigt. Belvedere kiest daarbij niet voor behoud, noch voor ontwikkeling. Belvedere kiest voor 'behoud door ontwikkeling'.

Ook de Provincie staat een ontwikkelingsgerichte benadering voor, met behoud van kwaliteit en het ontwikkelen van nieuwe kwaliteit. De Provincie wil ontwikkelingen dusdanig geleiden dat de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten behou-

den blijven, worden ontwikkeld en waar mogelijk worden versterkt.

De ontwikkelingen moeten zodanig worden uitgewerkt dat de geschiedenis van het landschap leesbaar blijft. Dat betekent dat men kenmerkende elementen, patronen en structuren moet behouden, in de ontwikkeling moet integreren en waar mogelijk in hun nieuwe context een nieuwe betekenis, een hernieuwde zeggingskracht moet geven. Tegelijkertijd moet men daarbij niet schromen nieuwe kwaliteiten aan het landschap toe te voegen. Het landschap van Noord-Holland laat zich lezen als een geschiedenisboek, maar dat is zeker geen gesloten boek. Ook de geschiedenis is een levend systeem, dat zich doorontwikkelt. Vanuit de gelaagdheid van het landschap is het van belang dat ook deze generatie nieuwe kwaliteiten, nieuwe cultuurhistorie, aan het landschap toevoegt. Laat het de ambitie zijn dat komende generaties even trots zijn op hetgeen onze generatie aan het landschap heeft toegevoegd, als dat wij trots zijn op hetgeen bijvoorbeeld de 17<sup>e</sup> eeuw voor ons landschap heeft betekend.

## 1.3 Landschap, cultuurhistorie en het ruimtelijke beleid

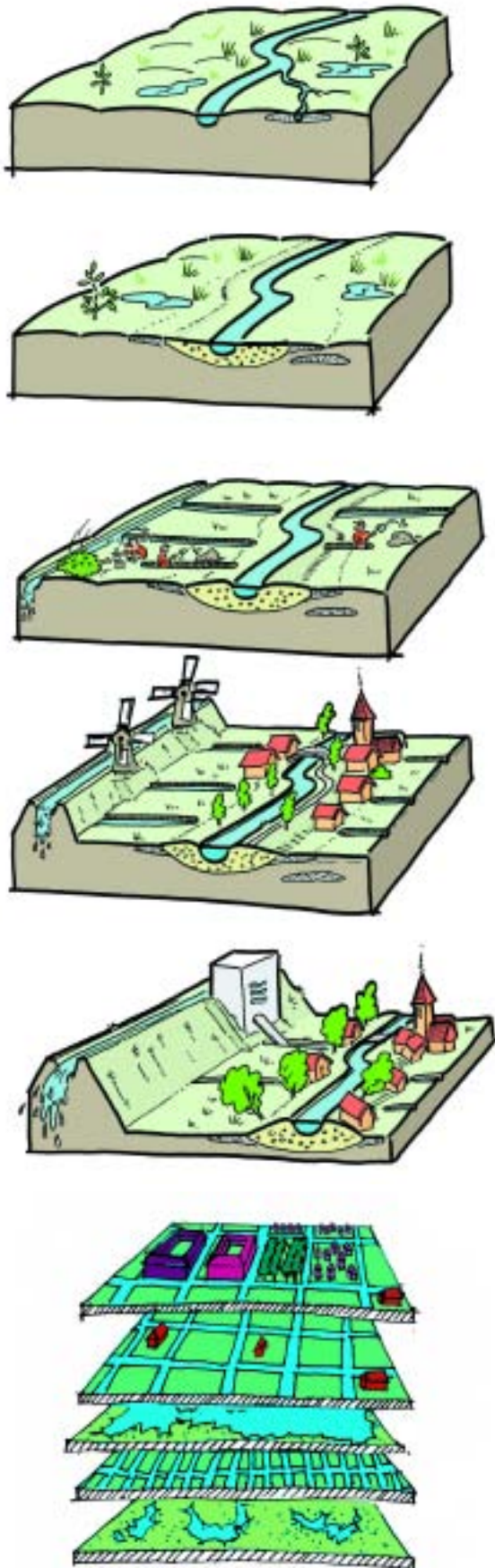
In het voorgaande is belicht hoe Noord-Holland in het verleden uit een samenspel van natuur en mensenwerk is geworden tot wat het nu is. Noord-Holland is echter ook een dynamische provincie; meer mensen willen er blijven wonen en er hun brood verdienen. Dat betekent steeds meer ruimtelijke aanspraken op dezelfde ruimte voor woongebieden, bedrijfsterreinen en infrastructuur. Tegelijkertijd is er de opgave om in de toekomst leefbaarheid, identiteit en aantrekkelijkheid van een regio te behouden. Hoe valt dit alles nu te 'matchen' en welk ruimtelijk beleid heeft de Provincie daarbij?

### 1.3.1 Ruimtelijke kwaliteit

De beantwoording van deze vraag is vastgelegd in de streekplannen van de Provincie, namelijk het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord en het streekplan Noord-Holland Zuid. Evenals bij de

## Gelaagd en levend landschap

(Afbeeldingen Bosch Slabbers)



onlangs vastgestelde Nota Ruimte neemt bij het Ontwikkelingsbeeld, maar ook bij het streekplan Noord-Holland Zuid, het begrip 'ruimtelijke kwaliteit' een centrale plaats in. Om aan het begrip 'ruimtelijke kwaliteit' concreet inhoud te geven heeft de Provincie de in de Nota Ruimte genoemde beleevingswaarden (cultureel besef, diversiteit, menselijke maat en leesbaarheid van cultuurhistorie) in haar ruimtelijke beleid "vertaald" naar bebouwingskarakteristieken, landschappelijke inpassing, differentiatie en ruimtelijke verscheidenheid van nieuwe ontwikkelingen. Het middel (instrument) om nieuwe ontwikkelingen aan deze begrippen te kunnen toetsen is het Beeldkwaliteitsplan.

### 1.3.2 Het Beeldkwaliteitsplan

In het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord en (in mindere mate) ook in het streekplan Noord-Holland Zuid heeft het Beeldkwaliteitsplan een prominente plaats gekregen. Zodra in het landelijke gebied bestemmingsplannen of projectbesluiten nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen (stedelijk of niet) met aanzienlijke ruimtelijke consequenties mogelijk maken is zo'n Beeldkwaliteitsplan verplicht.<sup>1)</sup> Immers, ontwikkelingen zijn best mogelijk wanneer het maar verantwoord gebeurt! Vooral in onderdeel IV van het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord heeft de Provincie daartoe voorwaarden gesteld aan de inhoud van de Beeldkwaliteitsplannen.

Om voor provinciale medewerking in aanmerking te komen, worden deze Beeldkwaliteitsplannen gecheckt op de in dat streekplan voorgeschreven onderdelen.

### 1.3.3 Waarom deze nota?

Het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord ging nog uit van eerder vastgestelde beleidsnota's over cultuurhistorie en het landschapsbeleid.<sup>2)</sup>

Om de functie als toetsingskader voor Beeldkwaliteitsplannen te vervullen moeten deze beleidsnota's helder

<sup>1)</sup> In streekplan Noord-Holland Zuid wordt het Beeldkwaliteitsplan wel aanbevolen maar niet verplicht gesteld.

<sup>2)</sup> Regioprofielen voor de regio's Noord-Kennemerland, West-Friesland en Kop van Noord-Holland en het Landschapskatern Noord-Holland



en eenduidig zijn. Dat bleek onvoldoende het geval. De Provincie heeft daarom een nieuw Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie geschreven waarin het 'oude' beleid is geïntegreerd en waarin mogelijke tegenstrijdigheden tussen cultuurhistorische en landschappelijke benaderingen van de diverse regio's zijn weggenomen en leemten zijn opgevuld.

### 1.3.4 Rol Provincie

Ook de rol van de Provincie is veranderd. De Provincie beoordeelt niet langer alleen maar plannen van de gemeenten achteraf maar wil daarnaast vooral gemeenten actief ondersteunen en met inzet van diverse middelen (geld, knowhow, inzet van bevoegdheden e.d.) gezamenlijk tot een kwalitatieve impuls in het landelijke en stedelijke gebied komen. Dat moet het antwoord zijn op vervlakking, verrommeling en identiteitsverlies. De Provincie opteert daarbij vooral voor een benadering op de schaal van de hele gemeente (een gemeentelijke benadering op hoofdlijnen) of tussen samenhangende gemeenten waar landschappelijke eenheden daartoe aanleiding geven. Onze inzet zal in de toekomst vooral op deze laatste benadering gericht zijn.

Daarbij kijkt de Provincie ook vooruit naar de nieuwe Wet op de ruimtelijke ordening die waarschijnlijk in 2007 in werking zal treden en waarin sprake is van veranderende verhoudingen tussen Provincie en gemeenten. Samenwerking met en tussen gemeenten, met in achtneming van ieders verantwoordelijkheden, op basis van op te stellen provinciale en gemeentelijke structuurvisies staat daarbij centraal. Ook dat vraagt om een helder beleid van de Provincie; waar staat de Provincie voor en waar kunnen gemeenten bij de ondersteuning op rekenen? De Provincie ondersteunt met deze nieuwe taakopvatting het in de Nota Belvedere neergelegde gedachtegoed om ons erfgoed zo goed mogelijk te behouden, echter zonder ontwikkelingen onmogelijk te maken.

## 1.4 Functie van dit Beleidskader

Deze nota vervangt en integreert de beleidsstukken 'Cultuurhistorische regioprofielen Noord-Holland' en 'Landschapskatern Noord-Holland'. Wij geven daarmee invulling aan de bij de vaststelling van het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord gedane toezegging op dat punt. Zij dient een aantal doelen:

- Op de eerste plaats wil de nota enthousiasmeren en laten zien hoe wezenlijk de cultuurhistorie is voor de eigen identiteit van het landschap.
- De nota biedt voor gemeenten handvatten voor het opstellen van beeldkwaliteitsplannen.
- De nota geeft informatie ten behoeve van het opstellen van bestemmingsplannen en projectbesluiten.
- De nota levert input aan de integrale beleids- en planvorming bij de Provincie.
- De nota vormt met het streekplan het toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten met een Beeldkwaliteitsplan als om onze medewerking wordt gevraagd.
- Zij is vanaf het begin voor de Provincie referentiekader bij het met gemeenten of andere belanghebbenden vooraf te voeren planologische overleg over conceptplannen of bij ondersteuning van gemeenten ingeval van concrete initiatieven (voorlichtingsacties, conferenties e.d.).

Juridisch heeft deze nota het karakter van beleidsregels in de zin van artikel 1-3 Algemene wet bestuursrecht, als nadere uitwerking van de in de streekplannen neergelegde beleidsregels. Dit betekent dat gemeenten met ons beleid rekening moeten houden en – bij afwijking daarvan – dit goed moeten motiveren, zodat duidelijk wordt welke belangenafweging heeft plaatsgevonden.

### *Status van de kaarten*

In deze nota komen diverse kaarten voor waarvan de bedoeling en daarmee ook de juridische status verschilt:

- De kaarten A1 en A2, de indelingskaarten, zijn uitsluitend van informatieve aard. Zij hebben geen voor gemeenten bindende betekenis.

## Topografische kaart Noord-Holland

(Bron: GeoData Provincie Noord-Holland)





Belangrijke aanvullende informatie vindt u ook op de Cultuurhistorische Waarden kaarten (CHW-kaarten) die een schat aan informatie leveren over aanwezige cultuurhistorische waarden. Dit zijn geen beleidskaarten (dus niet met een juridische status als toetsingskader zoals hiervoor bedoeld), maar vormen meer een digitaal naslagdocument (kanskaart). De CHW-kaarten zijn niet alleen te gebruiken voor bestemmingsplannen, streekplannen, projectbesluiten, maar ook in geval van ingrepen als ontgrondingen. Gelet op de veelheid aan informatie op deze kaarten, die met de medewerking van diverse organisaties tot stand zijn gekomen, vragen wij van gemeenten deze zo vroeg mogelijk in het planproces te raadplegen en bij de afweging van belangen te betrekken. U kunt de kaarten vinden op [www.noord-holland.nl/chw](http://www.noord-holland.nl/chw)

- De kaarten B1, B2 en B3 en de uitsnedes daaruit bij de gebiedsuitwerkingen in hoofdstuk 4 zijn beleidskaarten van de Provincie; zij dienen om het beleid, zoals vervat in hoofdstuk 3 en 4, te visualiseren.
- De kaarten C1, C2 en C3 zijn informatieve kaarten die het rijksbeleid weergeven. De Provincie zal niet op deze kaarten toetsen en garandeert ook niet de volledigheid van deze kaarten.

Dit betekent dat de tekst van deze nota voor de uitleg van het beleid leidend is en bij het raadplegen van de kaart altijd de tekst van deze hoofdstukken geraadpleegd dient te worden. Met de beleidskaarten (op de kaart als zodanig aangegeven) moet – net als met de beleidsregels – door de gemeente rekening worden gehouden bij de planvorming.

## 1.5 Opbouw beleidskader en leeswijzer

Centraal uitgangspunt in het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie in Noord-Holland is ‘behoud door ontwikkeling’. Hoofdstuk 2 laat zien hoe aan dit uitgangspunt inhoud wordt gegeven. Dit uitgangspunt wordt vertaald in behoud, versterken of ontwikkelen van de landschappelijke en cultuurhistorische variatie, van de leesbaarheid van het landschap, van de samenhang van historische structuren en van de historische relaties tussen stad en land. Daarbij wordt met name het begrip ‘leesbaarheid’ uit-

gewerkt. De leesbaarheid blijkt in belangrijke mate bepaald door de waterstaatkundige geschiedenis, de ontginningsgeschiedenis, de industrialisatiegeschiedenis en de militair-strategische geschiedenis.

Hoofdstuk 3 vormt de beleidsatlas. Kaarten vormen bij uitstek een middel om informatie snel inzichtelijk te maken. In dit hoofdstuk wordt de belangrijkste informatie, op het schaalniveau van de provincie, in kaarten gebundeld.

De kaarten hebben betrekking op de onderscheiden landschapstypen en de indeling in regio’s (de zogenaamde indelingskaarten) en op de zogeheten ‘prioritaire provinciale aandachtsgebieden’, de ruimtelijke hoofdstructuur en de provinciaal beschermde gebieden (het provinciale beleid). Per kaartbeeld wordt een toelichting gegeven.

Hoofdstuk 4 tot slot werkt het beleid inzake landschap en cultuurhistorie per regio uit. Daarbij wordt eerst het beleid uiteengezet voor de regio als geheel. Vervolgens wordt per landschapstype puntsgewijs benoemd waar het cultuurhistorie- en landschapsbeleid zich specifiek op richt.

Naast dit Beleidskader verschijnt gelijktijdig de uitgave ‘Landschap en Cultuurhistorie als inspiratie’. Dit voorbeeldenboek voor Noord-Holland Noord heeft geen beleidsstatus. Aan de hand van een aantal fictieve voorbeelden toont een ontwerp bureau aan wat de mogelijkheden zijn om bij nieuwe ontwikkelingen in te spelen op de landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken.



## 2 Vormgeven aan behoud door ontwikkeling

### 2.1 Behoud door ontwikkeling

#### 2.1.1 Inleiding

Ons landschap is het resultaat van een ontwikkelingsproces dat tot op de dag van vandaag door gaat. In die zin is ook het landschap van vandaag een momentopname in een continu transformatieproces. Het is niet alleen het resultaat van een ontwikkelingsproces, maar tevens het vertrekpunt voor nieuwe ontwikkelingen.

Bij het nadenken over die toekomstige ontwikkeling moet de cultuurhistorie als volwaardig aspect in de planvorming worden meegenomen. Daarbij is 'behoud door ontwikkeling' het leidend thema.

In het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie zijn 'behoud', 'versterken' en 'ontwikkelen' regelmatig terugkerende begrippen. Het zijn begrippen die vaak tegenover elkaar worden geplaatst, waar ze naast elkaar worden bedoeld.

Een landschap laat zich niet onder een glazen stolp plaatsen, ieder landschap heeft de ruimte om zich verder te kunnen ontwikkelen. De essentie is dat die ontwikkelingen zodanig worden geleid dat kwaliteiten behouden blijven, knelpunten worden opgelost en nieuwe kwaliteiten aan dat landschap worden toegevoegd, en dat alles zodanig dat het landschap 'haar verhaal kan blijven vertellen'.

Behoud kan niet zonder ontwikkeling, maar omgekeerd kan ontwikkeling niet zonder behoud. In elk plan moet opnieuw worden gezocht naar het balanspunt tussen behoud en ontwikkeling. Dat balanspunt ligt per situatie anders, afhankelijk van:

- De mate waarin de historische structuur nog herkenbaar is.
- De kwetsbaarheid van het landschap.
- De dynamiek die op het gebied afkomt.

In kwetsbare gebieden, waar de historische structuur nog gaaf aanwezig is, zal het accent meer liggen op 'behoud'. In gebieden waar de historische structuur ernstig is verwaterd en waar grootschalige ontwikkelingen op het gebied afkomen zal het accent meer liggen op 'ontwikkeling'. Maar zoals gezegd zal ook in die gebieden behoud een thema zijn, om de ontwikkelingsgeschiedenis herkenbaar te houden.

Uit het oogpunt van landschap en cultuurhistorie is zowel behoud als ontwikkeling een maatschappelijk relevante opgave. Alle cultuurhistorie waar Noord-Holland zo trots op is, is het resultaat van ontwikkelingen in het verleden, van menselijk ingrijpen in en toevoegen aan het landschap. Vanuit dat perspectief is het ook de opgave om nu aan de cultuurhistorie van de toekomst te werken. Niet alleen door te behouden, maar ook door trots en zelfbewust nieuwe kwaliteiten aan het landschap toe te voegen.

'Behoud' en 'ontwikkeling' zijn uitersten op een glijdende schaal. Binnen die schaal vormt 'versterken' een tussengelegen strategie.

#### 2.1.2 Behouden

In gebieden waar sprake is van een duidelijk samenhangende en zo goed als onaangetaste historische structuur ligt het accent op 'behoud'. Behouden betekent niet bevriezen, want ingrepen zullen altijd noodzakelijk zijn om een landschap levend te houden. Ontwikkelingen moeten zorgvuldig worden ingepast in de bestaande cultuurhistorische structuur en

mogen geen afbreuk doen aan die structuur.

Het accent 'behoud' is van toepassing op:

- Gebieden die zijn aangewezen als beschermd stads- of dorpsgezicht, of die op de nominatie staan om dat te worden, bijvoorbeeld: historische kernen, villaparken, stadswijken, landgoederen en buitenplaatsen.
- Lijnvormige structuren, zoals dijken en lintdorpen, die de cultuurhistorische ruggengraat van een gebied vormen.
- Archeologische vindplaatsen. Waar behoud in situ (op de plek waar het zich onder de grond bevindt) niet mogelijk is geldt een documentatieplicht.

### 2.1.3 Versterken

De strategie 'versterken' is vooral van toepassing op gebieden waar weliswaar cultuurhistorische schakels zijn verdwenen, waardoor de leesbaarheid is aangetast, maar waar het landschap nog over voldoende cultuurhistorische componenten beschikt om bij een goede inpassing van de ontwikkelingen het verhaal van het gebied weer leesbaar te maken. In deze gebieden wordt de ontwikkeling ingezet als een vehikel om de identiteit van het gebied te versterken.

De strategie van versterken kan vooral worden ingezet bij:

- Ruimtelijke ordeningsprojecten.
- Landinrichtingsprojecten.
- Natuurontwikkelingsprojecten.
- Projecten op het gebied van stedelijke vernieuwing.
- Projecten op het gebied van openluchtrecreatie.

### 2.1.4 Ontwikkelen/vernieuwen

In gebieden waar de leesbaarheid van de culturele identiteit vrijwel geheel verdwenen is wordt ingezet op het ontwikkelen van een nieuwe cultuurhistorische identiteit, die mede is gebaseerd op hetgeen nog aan cultuurhistorische waarden aanwezig is. Bijvoorbeeld een oud ontginningslint of een oud verkavelingspatroon.

De Cultuurhistorische Waardenkaart geeft inzicht in de nog aanwezige cultuurhistorische waarden.

### 2.1.5 De vier pijlers van behoud door ontwikkeling

In het verlengde van de hoofddoelstelling 'Behoud door ontwikkeling' rust het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie in Noord-Holland op vier pijlers.

Deze zijn gericht op het behoud, versterken of ontwikkelen van:

- De landschappelijke en cultuurhistorische variatie.
- De leesbaarheid van het landschap. Het gaat hierbij om de leesbaarheid van de waterstaatkundige geschiedenis, de ontginningsgeschiedenis, de industrialisatie en de militair-strategische geschiedenis.
- De historische en ruimtelijke samenhang, de samenhang enerzijds tussen de historische structuren onderling en anderzijds tussen de historische structuren en de recentere ontwikkelingen;
- De historische relaties tussen stad en land.

## 2.2 Landschappelijke en cultuurhistorische variatie

### 2.2.1 Archeologie

De oudste cultuurhistorische objecten en structuren zijn moeilijk leesbaar. Dit geldt met name voor de archeologie die zich deels ondergronds afspeelt en daarmee vaak onzichtbaar en minder makkelijk leesbaar is.

Het landschap van Noord-Holland is het resultaat van een lange geschiedenis van bewoning en inrichting. Deze geschiedenis voert terug naar de periode van de ijstijden.

In die periode (het pleistoceen) stuwden ijstongen de Utrechtse Heuvelrug op en zijn de keilempakketten afgezet die de basis vormen voor het oude land van Texel en het voormalig eiland Wieringen. Ongeveer tienduizend jaar geleden kwam een eind aan de periode van de ijstijden en begon het Holoceen. Door een aanmerkelijke klimaatverbetering smolt het noordelijk landijs af. Als gevolg hiervan rees de zeespiegel,

ontstonden rivieren en trad op grote schaal veenvorming op. Ook werden door zee en wind strandwallen gevormd.

De bewoningsgeschiedenis van de pleistocene landschappen, zoals de Hooge Berg op Texel, gaat terug tot 12.000 jaar voor Christus.

Maar ook de lage landen boden aanvankelijk gunstige bewoningscondities. Tegen het eind van het neolithicum (circa 3000 v.Chr.) waren grote delen van Noord-Holland nog een wadachtig kustgebied, met hoger opgeslibde platen doorsneden door uitgestrekte getijdengeulen.

De talrijke geulen maakten dat men zich hier eenvoudig over het water kon verplaatsen. Daarbij waren deze gebieden van nature voedselrijk. Naast vis in overvloed was er veel klein (water)wild. De kleiplaten waren geschikt voor akkerbouw en veeteelt.

In de Groetpolder en De Gouw zijn resten gevonden van nederzettingen van mensen die hier aan het eind van het neolithicum woonden en er hun doden begroeven.

Deze resten van de zogeheten Enkelgrafcultuur (3200-2500 voor Christus) en de Trechterbekercultuur (2900-2300 voor Christus) zijn zeer behoudenswaard, maar tegelijkertijd ook zeer kwetsbaar. Groetpolder en de Gouw staan op de nominatie voor plaatsing op de UNESCO Werelderfgoedlijst.

Ook grote delen van de huidige Wieringermeer zijn in die periode bewoond. Daarnaast zijn de strandwallen waarop zich de eerste duinen ontwikkelden sinds het neolithicum continu bewoond geweest.

Een ander oud bewoningsgebied wordt gevormd door het gebied van het 'Oer-IJ'.

Hiermee wordt het gebied bedoeld waar de vroegere binnendelta van de noordelijke Rijntak lag. Deze mondde westelijk van Castricum in de Noordzee uit. Deze binnendelta was al in de IJzertijd (ca 700 jaar voor Christus) dicht bevolkt.

De restanten van deze binnendelta liggen grofweg tussen het Noordzeekanaal in het zuiden, de duinen in het westen, Krommenie, Assendelft en het Alkmaardermeer in het oosten en Heiloo en Bergen

in het noorden. Ook het gebied van West-Friesland en het overige veengebied kenden in de prehistorie al bewoning.

Pas vanaf de middeleeuwen waren de technische mogelijkheden zodanig ontwikkeld dat men in staat was om het veen door middel van ontwateringssloten te ontginnen en het veen geschikt te maken voor de landbouw. Door de ontwatering kwam een proces van inklinking en oxidatie van het veen op gang. Om zich tegen het water te beschermen werden huisterpen opgeworpen. Zowel in West-Friesland als in Waterland zijn deze terpen nog herkenbaar. Het behoud van archeologische huisplaatsen en andere archeologische overblijfselen in het veen staat of valt met een voldoende hoog grondwaterpeil en een conserverend beheer.

De archeologie heeft niet alleen betrekking op bewoning, maar ook op andere materiële resten van menselijke activiteiten, zoals de scheepvaart. Voor de kust van Texel ligt een schepenkerkhof van internationale allure. Dit schepenkerkhof staat eveneens op de nominatie voor plaatsing op de UNESCO Werelderfgoedlijst. Doordat grote delen van Noord-Holland lange tijd zee zijn geweest, alvorens ze door droogmaking bij het land zijn gevoegd, kan men deze scheepsarcheologie ook op het land aantreffen, bijvoorbeeld in de Wieringermeer.

### 2.2.2 Het ontstaan van landschappelijke verscheidenheid

Vanaf het moment van bewoning is de mens bezig geweest zijn omgeving in te richten. De wijze waarop men dat deed was afhankelijk van:

- De opbouw van de ondergrond.
- De tijd waarin de occupatie plaats vond.
- Daaraan gekoppeld de stand van de techniek.
- De wijze waarop de samenleving was georganiseerd.

In de prehistorie (neolithicum/bronstijd/ijzertijd) was de samenleving nog maar beperkt georganiseerd, in die zin dat er zich nog geen grotere overkoepelende sociale structuren hadden ontwikkeld.



Daarbij waren ook de technische middelen beperkt. Dit resulteerde in een kleinschalig, individueel gebruik van het landschap. In de vroege middeleeuwen trok men het veengebied in. Met het graven van ontwateringssloten maakte men het veen geschikt voor de landbouw. De in richting sterk wisselende verkaveling is het gevolg van de ontginning zonder gezag van bovenaf en het grillige patroon van de veenstroompjes waar men de sloten op liet afwateren.

De opkomst van de kloosters en het aangaan van samenwerkingsverbanden tussen dorpsgebieden maakten dat er in de middeleeuwen een organisatie ontstond waarmee grotere werken planmatig konden worden uitgevoerd. Dit maakte het mogelijk om bijvoorbeeld de Westfriese Omringdijk aan te leggen of de ontginning van de uitgestrekte veenmoerassen stelselmatig ter hand te nemen.

Nieuwe technische mogelijkheden maakten het mogelijk de windmolen in de 17<sup>e</sup> eeuw in te zetten voor het droogmalen van grote wateroppervlakten. De handel op de oost (VOC) leidde ertoe dat er een structuur was van investeringsmaatschappijen. Deze combinatie van techniek en organisatiestructuur maakte dat begin 17<sup>e</sup> eeuw de eerste grote droogmakerijen (Beemster, Purmer, Schermer, Wijde Wormer) konden worden ingericht. Door de introductie van de kunstmest konden in de tweede helft van de negentiende eeuw de arme zandgronden van het Gooi in cultuur worden genomen. De introductie van nieuwe methoden van bouwrijp maken (verbeterde heitechnieken en zandopbrenging) maakte dat in de twintigste eeuw ook de laag gelegen gebieden met slappe bodems geschikt werden voor bebouwing en de aanleg van infrastructuur.

Door de ontwikkeling van de infrastructuur tot slot werden voorheen onbereikbare gebieden plotseling snel en comfortabel bereikbaar. Dit was met name in de na-oorlogse periode van grote invloed op het verstedelijkingsproces.

De grote verschillen in ondergrond, gekoppeld aan de grote verschillen in ontginningsperiode en de grote verschillen in organisatie van de samenleving

hebben er toe geleid dat er een enorme variatie aan landschappen is ontstaan. Vrijwel elke landschapsvorm is daarbij uniek, maar vrijwel altijd is deze vorm te herleiden naar ondergrond, periode, stand van de techniek en opbouw van de samenleving.

Een vorm staat daarmee nooit op zich zelf. Doordat vrijwel iedere episode in de ontwikkelingsgeschiedenis zijn sporen in het landschap heeft nagelaten is het landschap van Noord-Holland een cultuurhistorische schatkamer.

Het beleid is gericht op:

- Behoud en bescherming van de archeologische waarden, en waar behoud in situ niet mogelijk is op een goede documentatie van die waarden.
- Behoud, versterken en ontwikkelen van de landschappelijke en cultuurhistorische verscheidenheid door landschap en cultuurhistorie als volwaardige aspecten in een integrale planvorming mee te nemen.

## 2.3 Leesbaarheid van het landschap

### 2.3.1 Inleiding

Uitgangspunt bij alle ontwikkelingen is dat het landschap haar leesbaarheid behoudt.

Het begrip 'leesbaarheid' heeft betrekking op de herkenbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis die het landschap doorlopen heeft. Binnen de cultuurhistorie van Noord-Holland is een aantal kenmerkende thema's te onderscheiden. De belangrijkste hiervan zijn:

- De waterstaatkundige geschiedenis.
- De ontginnings- en bewoningsgeschiedenis.
- De industrialisatiegeschiedenis.
- De militair strategische geschiedenis.

### 2.3.2 Waterstaatkundige geschiedenis

Noord-Holland wordt aan drie zijden omgeven door water: de 'ruige' Noordzee, de 'getemde' Zuiderzee en de 'kraamkamer' Waddenzee.

Het landschap van Noord-Holland is bepaald door de omgang met het water. Het is gevormd in een

eeuwenlang proces van het land:

- Beschermen tegen het water.
- Winnen op het water.
- Verdedigen met het water.

Al in de prehistorie, toen grote delen van Noord-Holland nog werden gevormd door een wadachtig gebied, werden de hoogste platen bewoond door mensen die leefden van de visserij en jacht en die hier hun akkers en weilanden inrichtten. In de vroege middeleeuwen woonde men ook op terpen in het veengebied. Deze terpen beschermden de boerderijen, maar niet het land. Het waren vluchtplaatsen bij hoog water. Halverwege de middeleeuwen ging men er toe over grotere gebieden met dijken tegen het water te beschermen. Aan het begin van de dertiende eeuw was bijvoorbeeld heel West-Friesland omdijkt (Westfriese Omringdijk). Van de 16<sup>e</sup> eeuw tot in de 20<sup>e</sup> eeuw heeft men land door aandijkingen en inpolderingen op het water gewonnen. Dit heeft geresulteerd in oude aandijkingen als de Zijpepolder, in de beroemde renaissance-droogmakerijen als de Beemster en in jonge landschappen als de Haarlemmermeerpolder en de Wieringermeer.

Tot slot werd het water ingezet om het land en de steden te kunnen beschermen.

De Stelling van Amsterdam vormt een ingenieus stelsel van linies, forten, redoutes en inundatievlakten, waarmee men het land gestuurd onder water kon zetten, om de vijand de doorgang te beletten.

### *Het water als bindend en verbindend element*

Lange tijd was het water het belangrijkste verbindend middel in Noord-Holland. Vrijwel al het transport vond over het water plaats. Tot aan de periode van de grote ruilverkavelingen (vanaf 1950) waren vrijwel alle veenverkavelingen een vaarverkaveling, waarbij het transport van mens, vee en producten over het water plaats vond.

Ook de verbindingen tussen steden onderling, en tussen stad en land, vonden plaats via het water. De trekvaart tussen Haarlem en Leiden kan worden beschouwd als een 'snelweg avant la lettre'.

De steden waren via een netwerk van watergangen met het omliggend landelijk productiegebied verbonden. Via het water werden de producten van het land naar de stedelijke markten en later naar de veilingen vervoerd. Op de veiling van Broek op Langedijk werden groenten en fruit de veiling in- en uitgevaren.

### **2.3.3 De ontginnings- en bewoningsgeschiedenis**

Vrijwel heel Noord-Holland is het resultaat van een lange geschiedenis van ontginnen, omdijken, aandijken, droogmaken en inpolderen. Het merendeel van de dorpen in Noord-Holland vindt haar ontstaan in het agrarisch gebruik van de grond. De vorm van deze dorpen hangt daardoor nauw samen met de wijze waarop men oorspronkelijk het land in gebruik nam. Zo ontstonden in het Gooi brinkdorpen te midden van engen en heiden. Op de strandwallen ontstonden nederzettingen rond de geesten (geestdorpen) en in de poldergebieden kwamen lint- en dijkdorpen voor die samenhangen met de opstrekende verkavelingswijze. De bebouwing op Marken is geconcentreerd op terpen (werven). Opvallend zijn de verschillen tussen de dorpsvormen op het oude land en die in het planmatig ingerichte nieuwe land. De dorpen in het nieuwe land vertonen eenzelfde planmatigheid in opzet. Ze liggen op voor de hand liggende plaatsen als centrale kruisingen van wegen of bij de toegangen tot het oude land.

#### **Omdijkingen – aandijkingen – ontginningen – droogmakerijen en inpolderingen.**

Vanaf de 10<sup>e</sup> eeuw zijn grote delen ontgonnen van het veenmoeras dat Noord-Holland toentertijd overwegend bedekte. Hiertoe werden haaks op een ontginningsbasis (vaak een veenstroom) lange sloten gegraven om het veen te ontwateren. De eeuwen hierna won de Zuiderzee steeds meer terrein. Om het opdringende water het hoofd te bieden sloeg men de handen ineen en bouwde de Westfriese Omringdijk. Met de aanleg van de Westfriese Omringdijk in de 12<sup>e</sup>-13<sup>e</sup> eeuw ontstond West-Friesland als eerste grote landkern, omgeven door water.

Achter de duinenrij ontstonden kwelders die zijn omdijkt. Voorbeelden hiervan zijn het Zijpe, Polder het Koegras, de Anna Paulownapolder en op Texel de Polder Eijerland en de Prins Hendrikpolder. Deze aandijkingen bepalen tot op de dag van



## Kaartvergelijking Noord Holland in 1900

(Wolters-Noordhoff Atlasproducties)



## ...en in 2000

(Topografische Dienst Kadaster)





vandaag het beeld van grote delen van de Kop van Noord-Holland. Met de uitbreiding van de technische mogelijkheden van de windmolen werd het mogelijk ook grotere meren, na de aanleg van een ringdijk, droog te maken. Zo ontstonden aan het begin van de zeventiende eeuw de Beemster, de Purmer, de Schermer, de Wijde Wormer.

Deze droogmakerijen zijn als sterke entiteiten ontwikkeld, waarbij iedere droogmakerij zijn eigen kenmerkende interne structuur heeft. Men herkent de Beemster aan haar renaissance indeling in volkomen vierkanten, of de Wijde Wormer aan haar spiegelsymmetrische opbouw. Nog altijd zijn deze oude droogmakerijen als sterke entiteiten met een herkenbare interne structuur in het landschap herkenbaar.

De uitvinding van het stoomgemaal maakte het mogelijk nog grotere plassen droog te maken. Als laatste grote droogmakerij is het Haarlemmermeer omdijkt en drooggemalen.

In de twintigste eeuw zijn, na aanleg van de Afsluitdijk, grote delen van de voormalige Zuiderzee ingepolderd. De Wieringermeer (1930) is de eerste in een reeks van deze inpolderingen.

Wie de kaarten van het huidige landschap vergelijkt met historische kaarten ziet hoe in veruit de meeste gevallen de occupatiegeschiedenis nog altijd aan de basis ligt van de landschappelijke structuren waar het provinciaal beleid zich op focust.

Daarom is het in de planvorming noodzaak te onderzoeken hoe de ontginninggeschiedenis is verlopen, wat waren de belangrijkste ontginningbases, wat waren de ontginningseenheden, welke gebieden zijn als entiteit ontwikkeld?

Het is van belang dat tenminste de ontginningbases en de entiteiten als zodanig hun herkenbaarheid als structurerende elementen behouden en waar mogelijk worden versterkt/ontwikkeld. Daarbij moet worden opgemerkt dat, bijvoorbeeld in het geval van de droogmakerijen, de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit niet alleen schuilt in de mate waarin zij als entiteit herkenbaar zijn en/of de mate waarin het interne inrichtingsstramien nog herkenbaar is, maar ook en vooral door het contrast met de omgeving. Dergelijke 'contrastkwaliteiten' laten zich niet in structuurkaarten of Cultuurhistorische Waardenkaarten vangen, maar zijn wel essentieel voor de eigen identiteit van een landschap. Waarmee wordt benadrukt dat in de integrale planvorming het

raadplegen en interpreteren van bijvoorbeeld de Cultuurhistorische Waardenkaarten weliswaar essentieel is, maar dat men hiermee niet ontslagen wordt van de plicht om zich zelf terdege rekenschap te geven van de aanwezige kwaliteiten. Naast het raadplegen van bronnen blijft eigen aanvullend onderzoek en interpretatie van de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten een onmisbaar element in de planvorming.

### 2.3.4 Leesbaarheid van de industrialisatiegeschiedenis

Onder invloed van de bloeiende handel ontstaat in Noord-Holland een florierende (scheepsbouw) industrie. In de Gouden Eeuw is de Zaanstreek het grootste industriegebied van Europa, primair gericht op de scheepsbouw voor de Amsterdamse handelsvloot. Kenmerkend zijn de talloze scheepswerven, zaagmolens, oliemolens en houten gebouwen. Hier waren touwslagerijen, zeilfabrieken en teerbedrijven gevestigd.

In het kielzog van de scheepsbouw ontstond een industrie die was gericht op de bevoorrading, zoals de scheepskoeken, voorloper van de Zaanse Koeken, en de verwerking van de producten die naar de Zaanstreek werden vervoerd (de Lassie silo's). Hieruit ontwikkelde zich een levensmiddelenbranche die de basis legde voor een latere multinational als Ahold. Kurk, teer, lijnolie en zeil vormden grondstoffen die hebben geleid tot het ontstaan van de marmoleumindustrie (Krommenie).

Het Noordzeekanaal en de spoorlijn Amsterdam-Haarlem hebben tijdens de industrialisatie een belangrijke impuls gegeven aan de omliggende gebieden. De cultuurhistorisch waardevolle complexen vertegenwoordigen met elkaar de rijke geschiedenis van de industriële revolutie in Noord-Holland.

De industriële geschiedenis bepaalt mede de structuur van het landschap van Noord-Holland.

De voormalige fabrieken, silo's, loodsen en handelsgebouwen aan de Zaan vormen de ruggengraat van de Zaanstreek, bepalen mede de identiteit van dit gebied.



**2.3.a**    **Het peperhuis te Enkhuizen**  
*(foto: Adriaan Haartsen)*

**2.3.b**    **Zeepziederij De Adelaar te Wormerveer**  
*(foto: Paul Paris)*

**2.3.c**    **De oevers van de Zaan rond 1920**  
*(foto: Provincie Noord-Holland)*



Eeuwen later zitten de handel en industrie nog altijd in het denken van de Zaankanter. Zij vormen de personificatie, de belichaming, van een deel van de orale geschiedenis van de streek. Daarmee zijn dit soort complexen niet alleen van ruimtelijke en cultuurhistorische betekenis, maar evenzeer van een sociale betekenis. Zij staan niet alleen voor de wording van een landschap, maar even zo zeer voor de wording van een samenleving. Zij maken deel uit van de genen van de samenleving.

In grote delen van Noord-Holland kan het landschap niet los worden gezien van de industriële geschiedenis. Wie het landschap van Noord-Holland of het leven van de Noord-Hollander wil kunnen begrijpen, moet weet hebben van de handels- en industriële geschiedenis. Vanuit de leesbaarheid van het landschap is het van belang dat het industriële erfgoed haar bijdrage aan de geschiedenis kan blijven vertellen. Daarom wordt ingezet op behoud van het industrieel erfgoed. Veel van deze gebouwen/complexen hebben hun oorspronkelijke functie verloren. Het ontwikkelen van nieuwe functies, passend binnen de hoofdstructuur van deze complexen, kan invulling geven aan het leidend credo 'behoud door ontwikkeling'.

### **2.3.5 Leesbaarheid van de militair-strategische geschiedenis**

De handel en later de industrie hebben met name de steden in Noord-Holland grote rijkdom gebracht. Die rijkdom moest worden beschermd.

Steden werden omgeven door bolwerken. In sommige steden, zoals bij Enkhuizen of Naarden, zijn die bolwerken nog gaaf in tact. In andere steden zijn die bolwerken, nadat ze hun verdedigende functie hadden verloren, omgezet in parken.

Het bolwerk van Haarlem, getransformeerd tot parkzone naar ontwerp van de beroemde landschapsarchitect J.D. Zocher, is daarvan een voorbeeld.

Ook havens, redes en handelsroutes moesten worden beschermd. De toegang tot de haven van Amsterdam werd lange tijd gevormd door het Noordhollandsch Kanaal. De monding van dit kanaal lag bij Den Helder. Den Helder werd verdedigd door een reeks

van forten, zoals fort Kijkduin. De 'Rede van Texel' bij Oudeschild vormde een belangrijk element in de havenstructuur van Amsterdam. Hier werden de schepen bevoorrad en werd lading gelost. De Rede van Texel werd militair beschermd door de schans bij Oudeschild.

In de zeventiende eeuw werd de Hollandse Waterlinie aangelegd. Leidende gedachte achter de aanleg van deze waterlinie was dat men de vijand de doorgang kon beletten door grote delen van het land onder water te zetten, te inunderen.

Een waterdiepte van zo'n 30 centimeter moest het onmogelijk maken met zwaar geschut te passeren. Voor varen was het te ondiep en doordat sloten onzichtbaar werden, was lopen of rijden onmogelijk. Het grootste gevaar voor de werking van de waterlinie was een strenge winter. Forten, onderling verbonden door een stelsel van redouten en (vuur)dijken, verdedigden de belangrijkste inlaatpunten. De grote verdienste van de aanleg van de Hollandse Waterlinie was dat men een uitgestrekt gebied kon verdedigen, waarbij men zich slechts hoefde te concentreren op de verdediging van een beperkt aantal punten.

Tussen 1880 en 1920 is de Stelling van Amsterdam aangelegd als verdedigingslinie rond Amsterdam. De stelling bestaat uit een dijk van 135 kilometer lengte met daaraan gekoppeld 42 forten. Ook de Stelling van Amsterdam was vooral bedoeld als waterlinie. Bij vijandelikheden konden grote delen land aan de buitenkant van de dijk worden geïundeerd. Binnen twee dagen konden grote delen van de polder onder water worden gezet. Amsterdam zou fungeren als nationaal reduct, als het laatste bastion van Nederland. De forten werden gesitueerd op kwetsbare plekken in de linie. Dit zijn de plaatsen waar de waterlinie wordt doorkruist door dijken, wegen, of spoorlijnen, de zogenaamde accessen. Op die plaatsen zou de oprukkende vijand niet door het water worden tegengehouden, zodat hij op deze plekken extra onder vuur moest worden genomen. Behalve de verdediging van accessen was een belangrijke voorwaarde voor de locatie van de forten het over-

## De Schans op Texel

(archief Bosch Slabbers)



zien van de inundatievlakte, de te verdedigen kade en het volgende fort in de Stelling. De aanleg van de Stelling van Amsterdam werd geregeld in de Vestingwet van 1874. De Stelling van Amsterdam heeft nooit dienst gedaan en met de opkomst van het vliegtuig verloor de stelling na de Eerste Wereldoorlog snel aan militaire betekenis.

Hij bleef echter goeddeels behouden en de militaire status werd pas in 1963 opgeheven. In 1996 is de Stelling van Amsterdam in zijn geheel op de UNESCO Werelderfgoedlijst geplaatst.

In de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers de Wieringermeer geïnundeerd door de dijk, ter hoogte van het huidige Dijkgatbos, op te blazen. Het water stroomde door twee grote gaten in de dijk het land binnen. Bij de wielen die hierbij zijn ontstaan is een monument opgericht.

Samengevat zijn er in Noord-Holland tal van militaire werken die een stempel hebben gedrukt op het landschap. Ze verhalen over de militair-strategische geschiedenis van Noord-Holland. Zoals de hele geschiedenis van Noord-Holland is ook de militair-

strategische geschiedenis sterk verbonden met het water. Water als verbinding, zoals bij de bereikbaarheid van marine-haven Den Helder via het Noordhollandsch Kanaal en de vaarroute op de Oost. Beiden dienden een strategisch belang en moesten beschermd worden. Maar ook water als barrière, zoals bij de inundatievlaktes rond de Stelling van Amsterdam.

Voor de leesbaarheid van het landschap is het van belang dat de militair-strategische geschiedenis herkenbaar blijft. Daarom wordt ingezet op:

- Behoud van de elementen en structuren die deel uitmaken van de het militair-strategisch verleden.
- Versterken van de herkenbaarheid van deze elementen en van hun werking.



## 2.4 Historische en ruimtelijke samenhangen

In een aantal gebieden in Noord-Holland zijn de ontwikkelingen de afgelopen decennia dermate ingrijpend geweest dat met de nieuwe ontwikkeling de oorspronkelijke structuur van het landschap is ondergesneeuwd. In deze gebieden is het landschap nauwelijks meer bij machte haar zo interessante verhaal te vertellen. Regelmatig leidt dit tot een desoriëntatie in de tijd en bovendien tot desoriëntatie in de ruimte. De bezoeker raakt in deze gebieden letterlijk het spoor bijster.

Dit speelt vooral in gebieden waar de stedelijke/ industriële groei explosief is geweest en/of waar de infrastructuur sterk is uitgebreid. Met de aanleg van nieuwe woonwijken, industrie- en havengebieden, kanalen, spoorlijnen en snelwegen zijn van oorsprong grote samenhangende gebieden doorsneden en gefragmenteerd.

Wie nu over de A208 rijdt kan zich verbazen over de landgoederenreeks Beeckestijn, Schoonenberg, Waterland en Velserbeek. Wat heeft mensen bezielde hier hun landgoed te stichten?

De verklaring wordt helder wanneer men bedenkt dat deze landgoederen ooit zijn gesticht aan de oevers van het Wijkermeer. Deze landgoederen waren vanuit Amsterdam over het water snel bereikbaar. Hier woonde men in de binnenduinrand, met uitzicht over het uitgestrekte water van het Wijkermeer.

Uitgangspunt is herstel en versterking van de historische en ruimtelijke samenhang. Daarmee wordt enerzijds de samenhang bedoeld tussen historische structuren onderling en anderzijds de samenhang tussen de historische structuren en meer recente ontwikkelingen.

## 2.5 Historische relatie stad-land

Tot aan het begin van de twintigste eeuw woonden er in Noord-Holland meer mensen op het platteland dan in de stad. Enerzijds was er sprake van een ruimtelijke scheiding tussen stad en land, anderzijds van een waterkundige en functionele samenhang. De meeste steden waren door bolwerken ingekaderd, en ook fysiek van het platteland afgesneden. Daarentegen waren er ruimtelijk en functioneel wel sterke relaties tussen stad en land. Op de markten van de steden werden de producten van het land verhandeld. Stad en land waren door doorgaande waterstructuren nauw met elkaar verbonden. Vanuit het land drongen rivieren, veenstromen en poldervaarten tot in het hart van de stad door.

In de jaren na de tweede wereldoorlog werd het landelijk gebied primair beschouwd als producent van voedsel. Inmiddels is het denken over de functie van het landelijk gebied gewijzigd, het landelijk gebied is al lang niet meer uitsluitend een productiegebied. Naast haar functie als producent van voedsel is het landelijk gebied in toenemende mate van betekenis als uitloopgebied voor de stedeling, als leefgebied voor planten en dieren als cultuurhistorisch waardevol gebied.

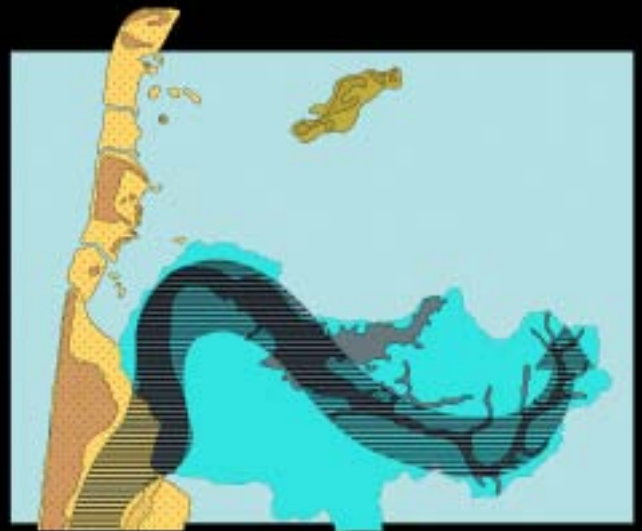
Het landelijk gebied wordt daarmee steeds meer uitloopgebied en gebruikgebied voor de stedeling. Deze verandering in het denken over de verhouding stad-land moet leiden tot een versterkte ruimtelijke en functionele verweving tussen stad en land, met groen- en waterstructuren die vanuit het stedelijk weefsel reiken tot diep in het landelijk gebied, of omgekeerd, met groen- en waterstructuren die zich vanuit het landelijk gebied voortzetten tot in het centrum van de stad.

Bij het versterken van de ruimtelijke en functionele verweving tussen stad en land moet aansluiting worden gezocht bij de cultuurhistorische structuren zoals die in het landschap, veelal latent of rudimentair, nog aanwezig zijn. Waar mogelijk moeten de historische waterrelaties worden aangegrepen om de (ruimtelijke, recreatieve) samenhang stad-land te versterken.

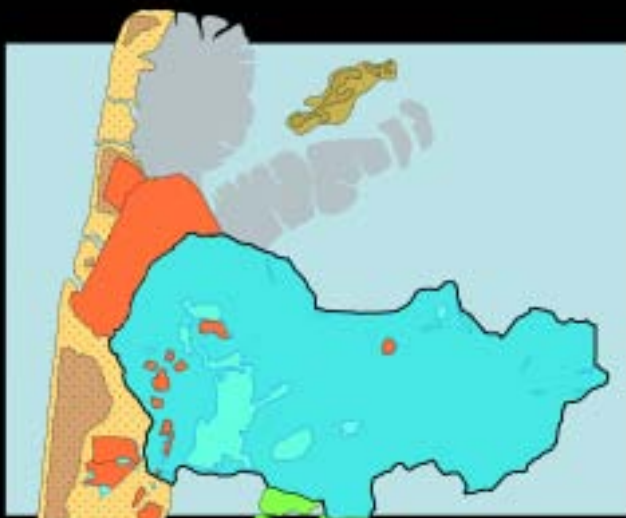
## Ontwikkeling van de kop van Noord-Holland



1



2



5



5

### Deze reeks laat zien hoe het landschap van de Kop van Noord-Holland is gevormd.

De Kop van Noord-Holland is ontstaan nadat de kustlijn zich had gesloten.

Aanvankelijk (1) reikte de kustlijn tot bij Camperduin. Callantsoog en Huisduinen (Den Helder) waren nog afzonderlijke eilanden. Daarnaast was er het eiland Wieringen, een keileemopduiking afgezet in de ijstijd.

Achter de duinenrij lag een zandig binnenduingebied. In de luwte van de gesloten kustlijn slibden kleiplaten op. Deze kleiplaten werden door geulen doorsneden. Nog lange tijd brak de zee door de duinenrij en deed de invloed van de zee zich in het achterliggend gebied gelden (2).

Naarmate de platen hoger opslibden werden ze meer geschikt voor bewoning. Op de platen werd landbouw bedreven. Om zich tegen overstromingen te beschermen zijn de gronden vanaf de 10e eeuw bedijkt. In de dertiende eeuw gaat men de afzonderlijke bedijkte gebieden met elkaar verbinden. Omstreeks 1300 is de Westfriese Omringdijk gesloten (3). West-Friesland ontwikkelt zich als een regio, met een eigen culturele identiteit, een eigen munteenheid en een eigen volkslied. In en grenzend aan West-Friesland liggen nog grotere en kleinere meren.

Grenzend aan de Westfriese Omringdijk werd Burghorn als eerste droogmakerij drooggemaakt (4).

Benoorden West-Friesland ontstond achter de duinenrij een luw milieu waarin de opslibbing versneld plaats vond. Ook deze platen werden ingepolderd. Hiermee ontstond de polder Het Zijpe. Tevens werden de kleinere meren binnen West-Friesland en de grotere meren nabij West-Friesland, zoals Polder Zijpe en Callantsoog drooggemaakt (5).



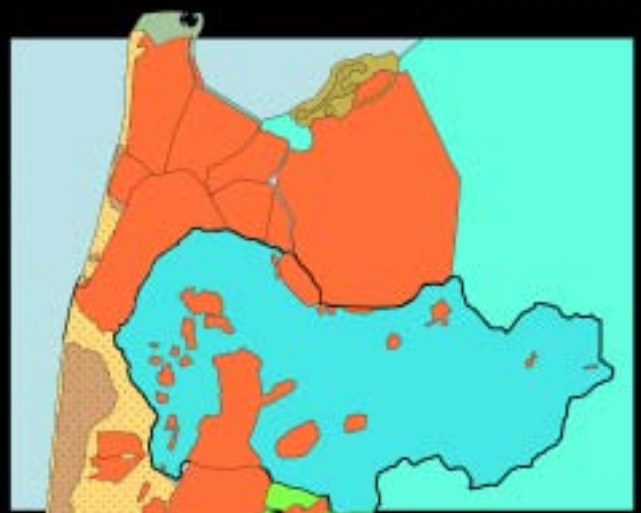
3



4



7



8

In de 17<sup>e</sup> eeuw (6) worden ook de grotere meren drooggemaakt en zet het proces van het inpolderen van kwelders voort. In die periode wordt de Heerhugowaard drooggelegd (1630) en ontstaat de Wieringerwaard (1612).

In de 19<sup>e</sup> eeuw (7) ontstaan achter de stuifdijk die Callantssoog met Huisduinen verbindt de polders Het Koegras, Anna Paulowna en de Wieringerwaard. Ook het eiland Wieringen wordt door een aandijking vergroot.

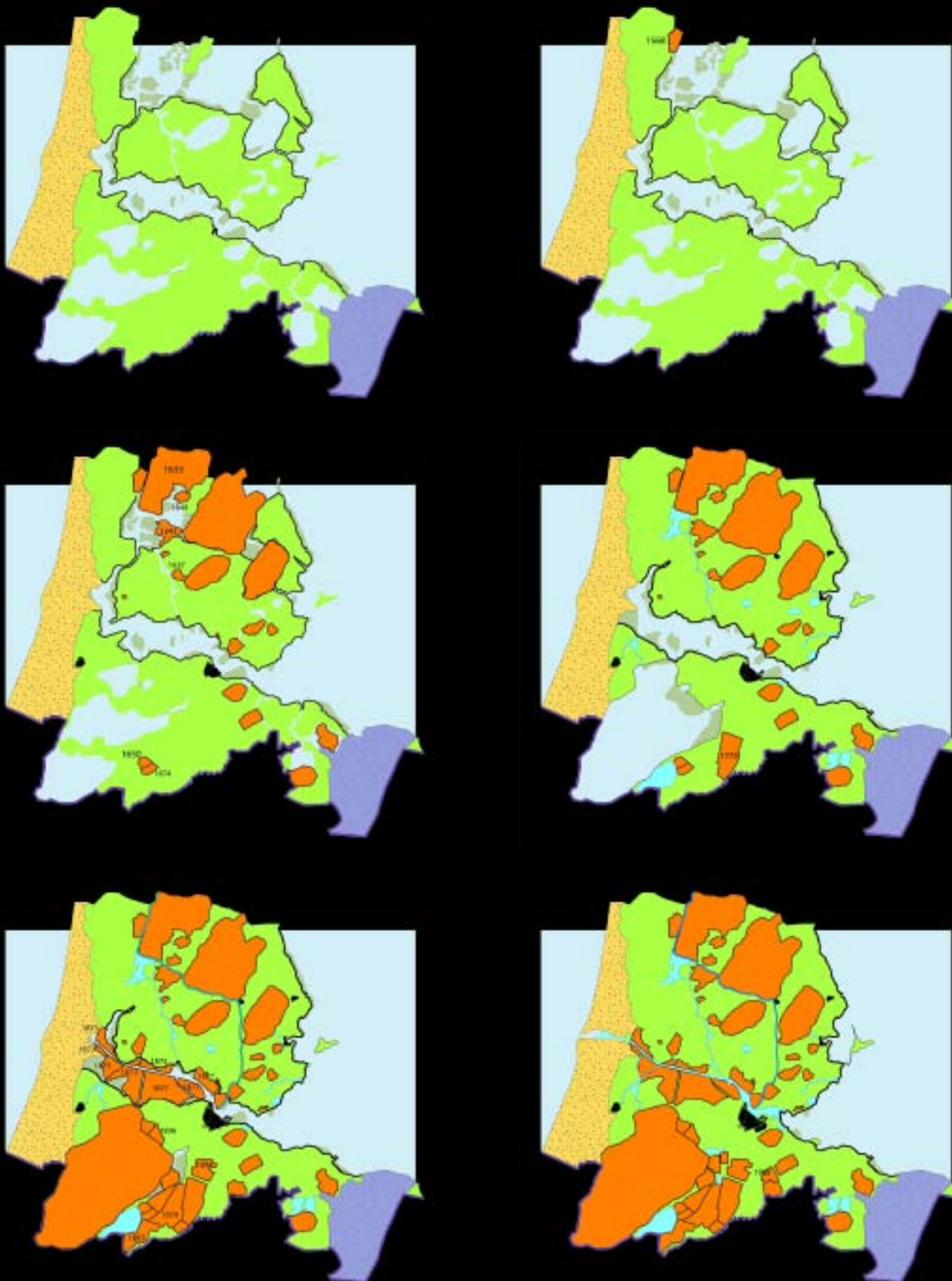
In de 20<sup>e</sup> eeuw (8) ontstaan, na aanleg van de Afsluitdijk, de grote Zuiderzeewerken. Als eerste wordt het Wieringermeer drooggelegd.

### Ontwikkeling van Noord-Holland midden en zuid

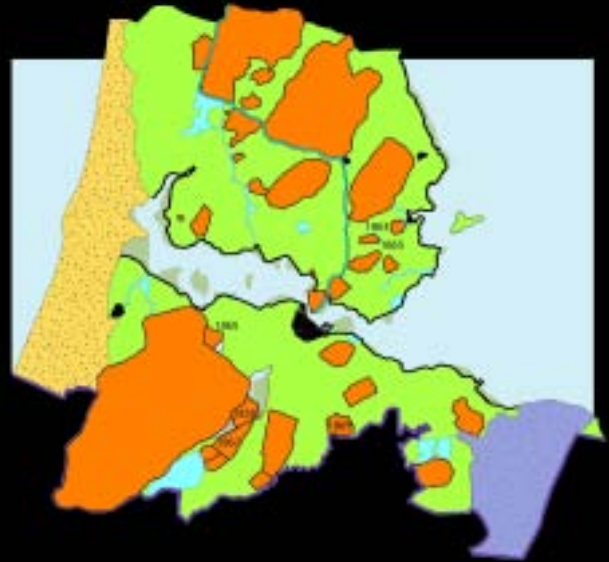
De kaarten op volgende bladzijden, 38 en 39, laten zien hoe Noord-Holland in een eeuwendurend proces van omdijken, aandijken en droogleggen is ontstaan.

Oude zee- en Ijdijken, die ooit de machtige begrenzingen van het land vormden, zijn inmiddels in het stedelijk en landelijk gebied opgegaan. Het landschap van Noord-Holland vormt een lappendeken van droogmakerijen uit verschillende perioden, waterrijk veenland en (klein)stedelijk gebied. Veel droogmakerijen laten zich nog als een entiteit lezen.

Ontwikkeling van Noord-Holland Midden en Zuid







## A Indelingskaarten

### Inhoud

<b>A1 Landschapstypen</b> Pag. 36	Onderverdeling van Noord-Holland in gebieden met overeenkomstige landschapstypologie. Een landschapstype ontleent haar eigenheid voor een belangrijk deel aan kenmerkende structuurdragers.
<b>A2 Regio's</b> Pag. 37	Onderverdeling van Noord-Holland in gebieden met een ruimtelijke en/of historische samenhang en verbondenheid. Meestal bevat een regio meerdere landschapstypen.

## B Provinciaal beleidskaarten

### Inhoud

<b>B1 Prioritaire aandachtsgebieden</b> (voorheen cultuurhistorische basisstructuren) Pag. 46	Gebieden en structuren die kenmerkend zijn voor de landschappelijke identiteit van Noord-Holland. Hiervan is sprake als binnen een (groter) geografisch begrensd gebied een duidelijke thematische samenhang bestaat tussen de aanwezige cultuurhistorische waarden.
<b>B2 Structuurlijnen</b> Pag. 48	Veelal lijnvormige elementen die bepalend zijn voor de structuur, verschijningsvorm en leesbaarheid van het betreffende landschapstype. Vaak betreft het dijken, lanen en watergangen.
<b>B3 Provinciaal beschermde bieden</b> Pag. 49	Provinciaal beschermde stads- en dorpsgezichten en beschermde archeologische vindplaatsen.

## C Informatieve kaarten (rijksbeleid)

### Inhoud

<b>C1 Rijksbeschermde gezichten</b> Pag. 56	Rijksbeschermde stads- en dorpsgezichten.
<b>C2 UNESCO- en Belvederegebieden</b> Pag. 57	Belvederegebieden en gebieden die op de (voorlopige) UNESCO Werelderfgoedlijst staan.
<b>C3 Nationale landschappen</b> Pag. 58	Nationale landschappen zoals opgenomen in de Nota Ruimte

## 3 Beleidsatlas

### 3.1 Waarom een beleidsatlas?

Kaarten vormen bij uitstek een middel om informatie snel inzichtelijk te maken.

In dit hoofdstuk wordt de belangrijkste informatie, op het schaalniveau van de provincie, in kaarten gebundeld.

In die tussenzin, op het schaalniveau van de provincie, schuilt een kanttekening.

Naarmate men meer op een gebied inzoomt ziet men meer details. Zodra men met een gebied aan de slag gaat, moet men op zoek naar de informatie die past bij het schaalniveau waarop men op dat moment werkt.

Op het gebied van cultuurhistorie bieden de Cultuurhistorische Waardenkaarten op het niveau van de regio een schat aan aanvullende informatie. Voor het landschap in het noordelijk deel van de provincie biedt het rapport 'Identiteit Noord-Holland Noord' meer gedetailleerd informatie.

De beleidsatlas is ingedeeld in een drietal categorieën:

- A Indelingskaarten.
- B Provinciale beleidskaarten.
- C Informatieve kaarten/rijksbeleid.

De eerste categorie brengt een onderverdeling aan in landschapstypen en regio's. Deze kaarten vormen de onderlegger voor de uitwerking van het generieke beleid (hoofdstuk 2) tot gebiedsspecifiek beleid, zoals dat in het volgende hoofdstuk aan de orde komt:

- A1 Landschapstypen.
- A2 Regio's.

De tweede categorie brengt het vastgestelde provinciale beleid in beeld.

Deze categorie omvat de volgende kaarten:

- B1 Kaart provinciale aandachtsgebieden.
- B2 Kaart structuurlijnen.
- B3 Kaart provinciaal beschermde gezichten en archeologische vindplaatsen.

De kaart 'Structuurlijnen' is het resultaat van het in kaart samenvoegen van informatie die al in de Cultuurhistorische Regioprofielen en het Landschapskatern was opgenomen. Op deze kaart zijn de structuurlijnen als aangeduid op de kaarten uit de Cultuurhistorische Regioprofielen, aangevuld met lijnen volgend uit de tekst van de Cultuurhistorische Regioprofielen en de tekst van het Landschapskatern weergegeven. Bij kaart B3 wordt opgemerkt dat bij planvorming archeologisch vooronderzoek altijd nodig is. Raadpleeg voor afzonderlijk provinciaal beschermde objecten de Cultuurhistorische Waardenkaart.

De derde categorie geeft ter informatie het rijksbeleid weer. Deze kaarten zijn opgenomen als handreiking voor de gebruiker, die daarmee al het beleid op bovenlokaal schaalniveau op een rij krijgt. Dit betreft een kaart met de rijksbeschermde gebieden, een kaart waarop de Belvederegebieden weergegeven zijn en gebieden die zijn geplaatst op de UNESCO Werelderfgoedlijst dan wel op de nominatie staan op die lijst te worden geplaatst en een kaart met de Nationale Landschappen.

- C1 Belvedere en UNESCO.
- C2 Rijksbeschermde gezichten.
- C3 Nationale landschappen.





## 3.2 Landschapstypen

Onder landschapstypen worden gebieden verstaan met overeenkomstige ruimtelijke kenmerken en elementen. Elk landschapstype heeft haar eigen ordeningsprincipe en ontstaansgeschiedenis. Deze voor elk landschapstype unieke combinatie heeft geleid tot de totstandkoming van de ruimtelijke kenmerken. Van elk landschapstype, zoals op kaart A1 aangegeven, wordt een korte kenschets gegeven.

### 3.2.1 Jonge duinlandschap

Dit is een direct aan zee gerelateerd, reliëfrijk zandlandschap. Door wind en golfwerking heeft dit gebied een dynamisch karakter. De duinen worden gevormd door hoge, droge zandruggen, vaak begroeid met helmgras. De kustlijn en de duinen hebben een primaire functie als zeekering en als natuurgebied.

Een deel van de duinen is van antropogene oorsprong. Zij zijn ontstaan door opstuiving voor een door de mens gevormde zanddijk. Dit betreft de duinen tussen Camperduin en Callantsoog, tussen Callantsoog en Den Helder en tussen De Koog en De Cocksdorp.

De binnenduinenranden van de oude duingebieden kennen een lange bewoningsgeschiedenis. In de duinzoom liggen steden, dorpen, villaparken, landgoederen, buitenplaatsen en gezondheidscentra.

Bij Egmond vormen de oude akkertjes die in de duinen zijn uitgegraven (het zeedorpenlandschap) een cultuurhistorische bijzonderheid.

Op Texel vormt de Slufter een unieke landschapelijke structuur.

### 3.2.2 Strandwallen en -vlakten-landschap

Dit landschap ligt direct achter de jonge duinen en kent een bescheiden reliëf.

Het bestaat uit parallel aan de kust verlopende stroken van hoger gelegen, droge en zandige strandwallen (de oude duinen), van elkaar gescheiden door lager gelegen, natte en venige strandvlakten. De strandwallen behoren tot de eerste gebieden die in

Noord-Holland werden bewoond. Men vestigde zich op de randen van deze hoge gronden en startte vandaar uit de ontginning van het aangrenzende gebied. Men combineerde akkers op de strandwallen (geesten) met graslandgebruik in de lagere, vochtige strandvlakten. Bij de ontginning van de strandvlakten stuitte men op natuurlijke obstakels, als geulen, kreken en stroomwallen. Met de verkaveling en de waterhuishouding moest hier op worden ingespeeld. Hiermee ontstond een onregelmatig verkavelingspatroon

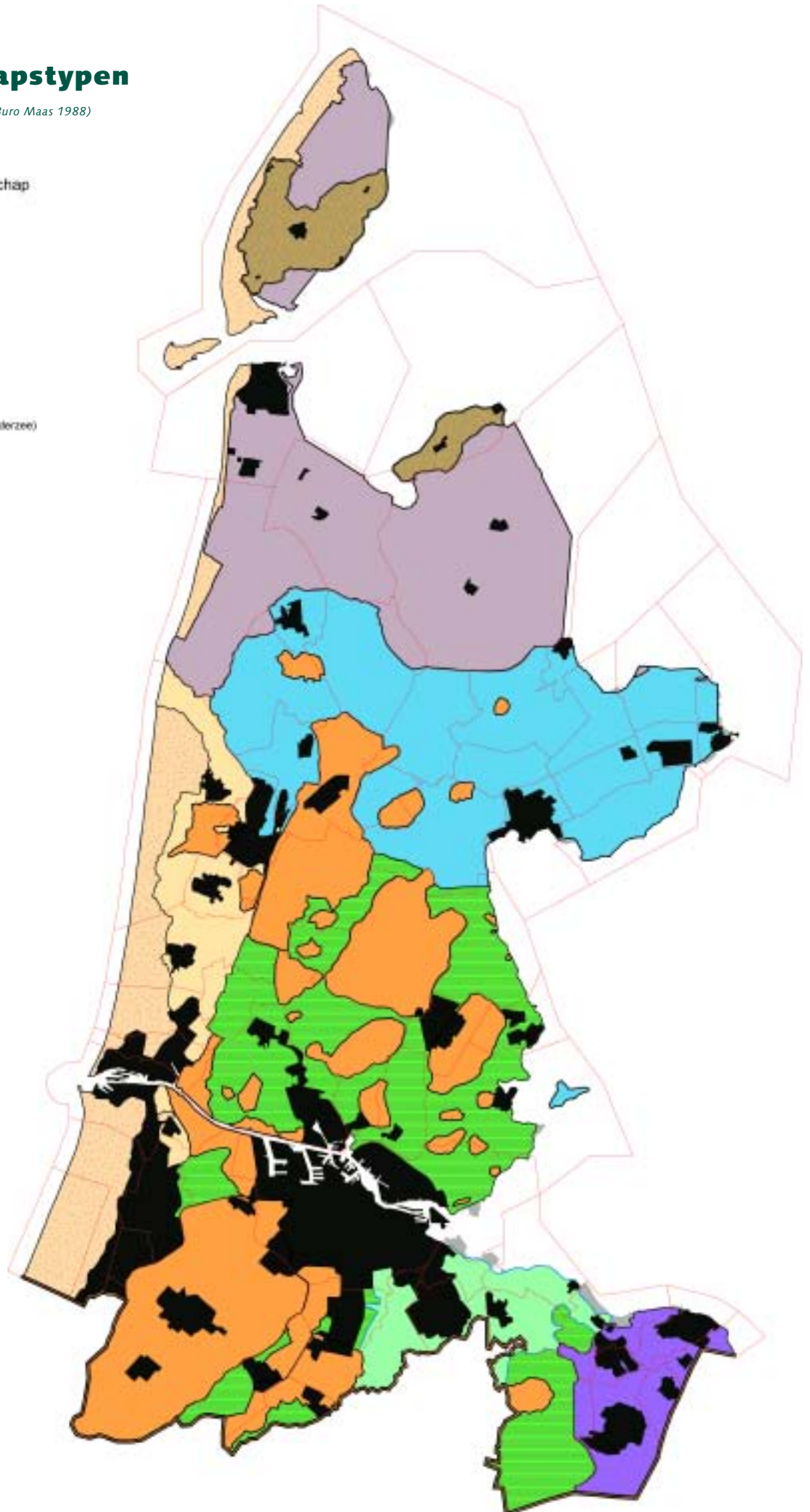
De strandwallen vormen langgerekte, vaak verdichte zones met bos, landgoederen en buitenplaatsen en stedelijke bebouwing. Ook de hoofdroutes volgen de strandwallen. Vooral in het zuiden hebben veel afgravingen plaatsgevonden en is een zanderijenlandschap ontstaan, veelal begrensd door steilranden. Deze gronden zijn veelal in gebruik voor bollenteelt en tuinbouw. De strandvlakten zijn meer open ruimten met groene randen en een nat karakter (als gevolg van de veengrond met veenstromen, maar ook als gevolg van kwel). In de voormalige binnendelta bij Heemskerk zijn in de strandvlakten geulen en wallenpatronen herkenbaar. Delen van de strandvlakten zijn omgezet (dieper liggende zandlaag naar oppervlakte gebracht), waarmee ze geschikt werden voor de bollenteelt.

# A

## Indelingskaart

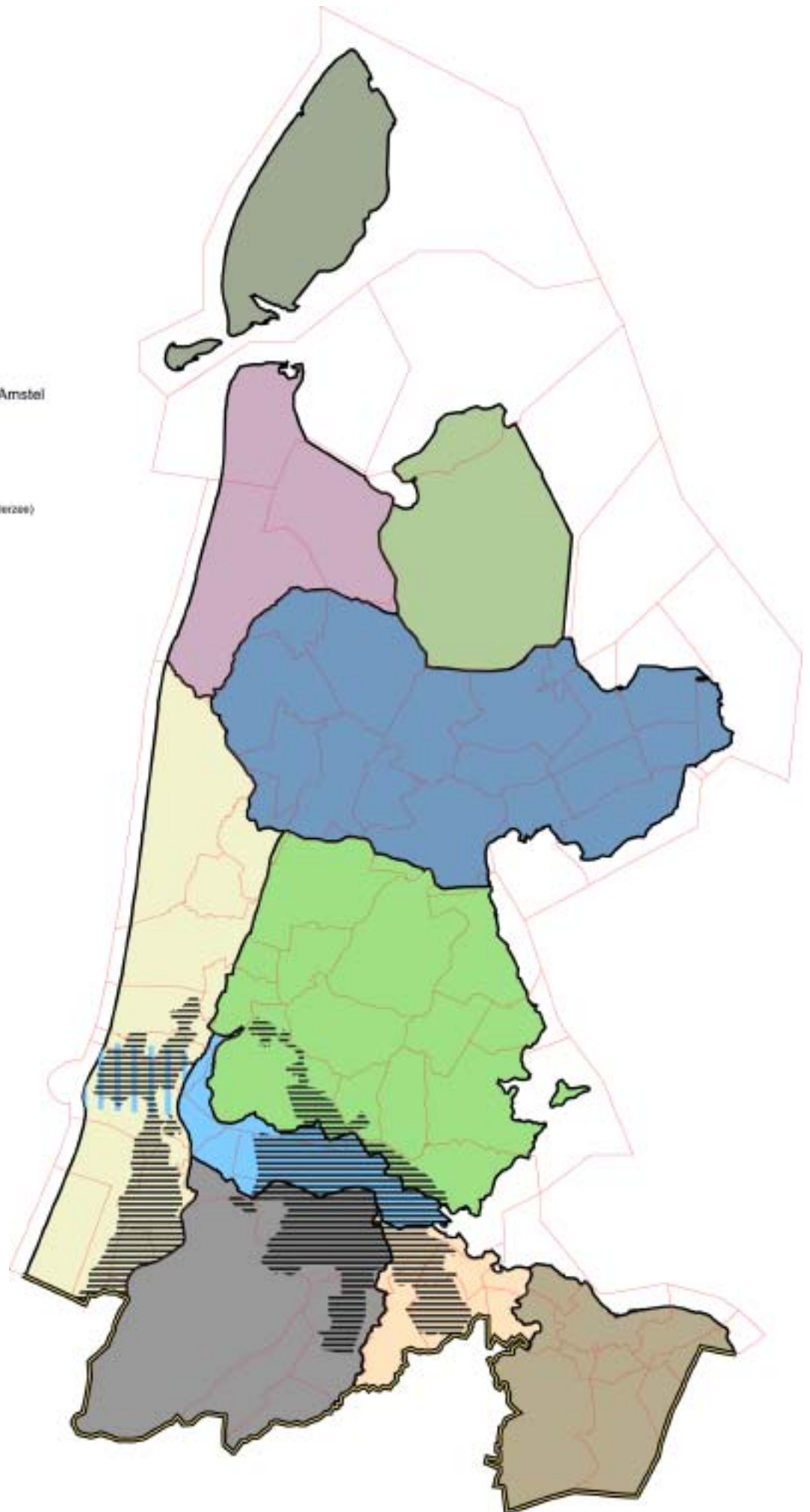
### 1. Landschapstypen

(Bron: landschapsonderzoek, Buro Maas 1988)



# A Indelingskaart

## 2. Regio's





## Weg in de Beemster

(archief Bosch Slabbers)





### 3.2.3 Keileemlandschap

De keileembulten van Texel en Wieringen zijn opduikingen in de gestuwde pleistocene ondergrond. Deze hoger gelegen gronden zijn al vroeg ontgonnen en kennen een kleinschalige opbouw. Kenmerkend zijn het glooiend reliëf, de onregelmatige wegstructuren en verkavelingen, het kleinschalige, historische karakter en de ruimtelijke verdichting. Ook kenmerkend zijn de tuunwallen (gestapelde grasplaggen), die bij gebrek aan sloten de scheiding vormden tussen de graslandpercelen.

Het keileemgebied van de Hooge Berg maakt deel uit van het Waddeneiland Texel. Het keileemgebied van Wieringen is in zijn geheel een voormalig eiland. Het eilandkarakter is duidelijk herkenbaar:

- Door het contrast met het omringende natuurlandschap (Texel) of het nieuwe land (Texel en Wieringen).
- Doordat de randen als dijken (Wieringen) of steilranden markante begrenzingen vormen.

Op Wieringen vormt de oude wierdijk een cultuurhistorisch unieke structuur. Op Texel en Wieringen vormen de tuunwallen een unieke structuur en op Texel zijn de schapenboeten en drinkputten kenmerkende elementen.

### 3.2.4 Aandijkingenlandschap

Aandijkingen zijn aangeslibde zand- en slibplaten langs de oorspronkelijke kustlijn, die vanaf de aangrenzende hogere gronden zijn ingedijkt en zo zijn toegevoegd aan het land. Deze gebieden zijn als geheel ingericht, vaak grootschalig, geometrisch en open. De opeenvolgende aandijkingen zijn duidelijk herkenbaar in het landschap. De oudste aandijkingen liggen als schillen tegen het oude land aan, de latere aandijkingen, zoals de Wieringermeer, hebben geen duidelijke gerichtheid.

Aan de westzijde is er een contrastrijke overgang naar de duinen. De dijken en hoofdwatergangen vormen een robuuste hoofdstructuur. Plaatselijk zijn er sterke contrasten tussen de geometrische inrichting en de natuurlijke kreekrestanten.

### 3.2.5 Droogmakerijenlandschap

Droogmakerijen worden gevormd door een drooggelegd binnenwater/meer, omsloten door een ringvaart en een ringdijk. Deze gebieden zijn als entiteit drooggemaakt en ingericht, vaak grootschalig, geometrisch en open. Ze worden gekenmerkt door hun diepe ligging ten opzichte van het aanliggend veenpolderlandschap/bovenland. Enig reliëf wordt soms gevormd door de mee-ingepolderde stukken veenland.

De verschillende droogmakerijen kennen alle hun eigen kenmerkende interne structuur. Men herkent de Beemster aan haar opbouw in volkomen vierkanten, men herkent de Wijde Wormer aan haar spiegelsymmetrische opbouw etc.

De droogmakerijen vormen door de mens gemaakte, rationeel ingerichte landschappen, vaak met een hoge cultuurhistorische waarde. De geometrische verkavelings- en ontsluitingsstructuur en het functionele watersysteem zijn nog altijd bepalend voor het grondgebruik en de ruimtelijke ontwikkeling.

De ringdijken en ringvaarten laten de oorspronkelijke natuurlijke meervorm zien en geven een fraai contrast met de geometrisch indeling.

De indeling in volkomen vierkanten van de Beemster vormt een unieke structuur. Deze wordt algemeen beschouwd als pronkstuk van de Hollandse renaissance en is opgenomen op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO.

Binnen de Beemster vormt de boerderij De Eenhoorn, met heerschapskamer, een uniek element.

Binnen de Haarlemmermeer vormt het gemaal van Cruquius, als zijnde één van de drie stoomgemalen die het mogelijk maakten dit enorme binnenmeer droog te leggen, een uniek element.

### 3.2.6 Stuwwallenlandschap

De Gooise stuwwal vormt de oostelijke hoge rand van de provincie. Dit landschapstype bestaat uit hogere zandgronden met afwisselend bos en heide, en een gedifferentieerde overgangszone naar de aanliggende veengebieden en het Gooimeer. Het gebied is uitgesproken rijk aan reliëf.

Het Gooi is vanouds een aantrekkelijk woongebied. Op de hogere gronden liggen kernen als Bussum,

### Oude zeekleilandschap van West-Friesland

(archief Bosch Slabbers)



### Kennemerland: strandvlakte

(archief Bosch Slabbers)



Blaricum, Hilversum en Huizen. Dit waren van oorsprong brinkdorpen met een radiale structuur. Rond de dorpen kwamen omvangrijke akkercomplexen tot stand (engen). De graslanden (meenten) lagen op grotere afstand in de lage delen. De heidevelden dienden voor het weiden van schapen, die iedere

avond op stal werden gezet en die de mest leverden voor de akkers. Door het steeds weer opbrengen van deze mest, vermengd werd met strooisel van de hei, werden de engen opgehoogd en verkregen zij hun karakteristieke bolle vorm. Plaatselijk zijn nog engrestanten herkenbaar.

In de 17<sup>e</sup> en 18<sup>e</sup> eeuw hebben zich op de hogere gronden landgoederen en buitenplaatsen ontwikkeld, zoals Gooilust. Aan het eind van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw hebben zich bij de kernen uitgestrekte villagebieden ontwikkeld, soms door verkaveling van oudere landgoederen.

Aan het verblijf temidden van de bossen en heidevelden werd een heilzame werking toegedacht. In het Gooi ontstonden herstellingsoorden en sanatoria. Het sanatorium Zonnestraal (architect Jan Duiker) vormt hiervan, als exponent van de Nieuwe Zakelijkheid, een architectonisch uniek voorbeeld. In de Gooizoom zijn gronden afgezend ten behoeve van de uitbreiding van de Amsterdams grachtengordel. Dit heeft geleid tot het ontstaan van de buitenplaatszone van 's-Graveland. Dit vormt een gaaf historisch-landschappelijk ensemble van lanen, bossen, parken, landhuizen, zichtassen en zanderijvaarten.

### 3.2.7 Oude zeekleilandschap

In het pleistoceen bestonden grote delen van Noord-Holland uit wadvlakten, doorsneden door krekken. Na de laatste IJstijd ontwikkelde zich op deze kleibodem een veenkussen. In de 9<sup>e</sup> en 8<sup>e</sup> eeuw voor Christus woonde men in dit gebied, dat regelmatig te kampen heeft met wateroverlast, op terpen. Om het water buiten te sluiten werd het gebied in de 11<sup>e</sup> en 12<sup>e</sup> eeuw omdijkt. Aan het begin van de 13<sup>e</sup> eeuw is de dijkkring gesloten. Nog altijd vormt de Westfriese Omringdijk de markante begrenzing van het oude zeekleigebied.

Nadien is het veen, door klink en oxidatie, weer verdwenen waardoor het onderliggende landschap weer aan de oppervlakte kwam. De voormalige krekken laten zich nu herkennen als relatief hoog gelegen stroomruggen. De voormalige wadvlakten vormen nu de laag gelegen en overwegend open kommen. Met het inklinken, of zelfs verdwijnen, van het veen kwamen ook de oude huisterpen weer aan de opper-

vlakke. Doordat het gebied is ontgonnen als veengebied, kent het ook de ruimtelijke karakteristieken van een veengebied, met langgerekte lintdorpen, een regelmatige, opstreckende verkaveling en veel sloten, vaarten en tochten om het water af te voeren/op te slaan. Door herverkaveling is de oorspronkelijke structuur van het landschap plaatselijk ingrijpend veranderd en is een veel grootschaliger structuur ontstaan.

### 3.2.8 Veenpolderlandschap

De veenpolders bestaan uit onvergraven veen dat overwegend in gebruik is als grasland. De veengebieden kennen een vlakke ligging en een zeer open karakter. Hierbinnen vormen de lange bebouwing-slinten belangrijke ruimtevormende elementen.

De ontginningswijze van de veengebieden wordt veelal gekenmerkt door een lange ontginningsas langs een natuurlijk of gegraven water langs een weg. Loodrecht op de ontginningsas zijn evenwijdig sloten gegraven, waarmee een strookvormig verkavelingspatroon is ontstaan. De bewoning en bebouwing is gesitueerd langs de ontginningsas, waardoor langgerekte streekdorpen zijn ontstaan. Veel huizen zijn gebouwd van hout. Klei was weinig voorhanden en hout verzakte minder snel op de drassige bodem dan steen.

Op deze algemene ontginningswijze zijn talrijke varianten. Het verkavelingspatroon varieert van zeer regelmatig tot zeer onregelmatig terwijl meestal ook is ingespeeld op specifieke omstandigheden ter plaatse, zoals de aanwezigheid van veenstromen en meren. Daarbij is er onderscheid in de mate van waterrijkdom.

De meeste veenpolders zijn aanvankelijk ingericht als vaarpolders, waarbij de landbouwgronden alleen over het water bereikbaar waren. Na een ingrijpende herinrichting zijn vrijwel alle gronden over de weg ontsloten. In Waterland komen nog waterrijke vaarpolders voor. Dit vormen de meest water- en natuurrijke veengebieden met een deels gave historische verkaveling en open karakter.

### 3.2.9 Veenrivierenlandschap

Landschap als het veenpolderlandschap, maar doorsneden door veenrivieren.

Langs deze veenrivieren zijn meer zandige oeverwallen afgezet. Aangrenzend liggen kommen met klei- en veengronden. De kommen manifesteren zich nog altijd als open grasland, de smalle oeverwallen zijn sterk verdicht. De veenrivieren vormen lange tijd de belangrijke vervoersaders. Van oudsher hebben de meeste ontwikkelingen zich op de zandige oevers geconcentreerd. Door de goede bereikbaarheid, grondslag en de nabijheid van Amsterdam hebben zich langs deze rivieren landgoederen ontwikkeld die bijvoorbeeld de Amstel en de Vecht een bijzondere allure geven. De Vecht maakt deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Langs de rivier liggen diverse forten die de droge 'accessen' vanuit het Gooi moesten verdedigen. Aan de veenrivieren hebben zich steden en plaatsen ontwikkeld als Amsterdam, Abcoude, Ouderkerk aan de Amstel, Weesp en Muiden.

### 3.2.10 Zee

Noord-Holland wordt aan drie zijden door zee omgeven:

- De weidse Noordzee, tevens belangrijke schakel in de internationale vogeltrek.
- De dynamische Waddenzee, tevens kraamkamer van tal van waterdieren en foerageergebied voor tal van vogels, rustplaats in de vogeltrek.
- De voormalige Zuiderzee, van zee getransformeerd tot binnenmeer en het grootste zoetwaterbekken van Nederland.

De zee vormt één van de meest identiteitsbepalende landschapstypen van Noord-Holland.

### 3.2.11 Kernen

De weergegeven kernen zijn vooral de grotere steden en dienen ter oriëntatie. Het ligt als een patroon over de onderliggende landschapstypen, soms subtiel ingeweven, maar veelal met een nieuwe structuur het onderliggende landschap dominerend. De abiotische ondergrond en de natuurlijke processen zijn aangepast aan het stedelijke grondgebruik en het gebied kent zijn eigen dynamiek.

## De vuurtoren van Texel

(archief Bosch Slabbers)



### 3.3 Regio's

Onder regio's worden gebieden begrepen met een ruimtelijke en/of historische samenhang en verbondenheid. Een regio omvat één of meerdere landschapstypen. Bij de indeling van de regio's is zoveel mogelijk aangesloten op de indeling zoals die is gehanteerd bij de Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland.

Daarbij is per deelgebied van de CHW-kaart een toelichtend katern verschenen.

Door met de regio's op deze indeling aan te sluiten kan, bij de uitwerking van plannen, de benodigde verdiepende informatie eenvoudig worden achterhaald.

De regio's zijn weergegeven op kaart A2, pag. 45.

#### 3.3.1 Texel

Eiland omgeven door Noord- en Waddenzee. In de luwte van een keileemopduiking (de Hooge Berg) in zee is een duinenrij gevormd. Deze is met de aanleg van een zanddijk met een kleinere, meer noordelijk gelegen eilandkern (Eijerland), verbonden. Vervolgens zijn de kwelders, die aan de wadzijde zijn opslid, ingepolderd (Prins Hendrikpolder, polder Eijerland).

Landschapstypen:

- Keileemopduiking.
- Strand en duinen.
- Aandijkingen.
- Zee.



### 3.3.2 Wieringen en Wieringermeer

Deze regio bestaat uit het voormalige Zuiderzee-eiland Wieringen en de polder Wieringermeer. Wieringen vormde een keileemopduiking in de Zuiderzee. Met de drooglegging van het Wieringermeer, de eerste Zuiderzeepolder, is het eiland bij het vasteland gevoegd.

Landschapstypen:

- Keileemopduiking.
- Aandijkingen.

### 3.3.3 Kop van Noord-Holland

De Kop van Noord-Holland omvat een opeenvolgende reeks van planmatige aandijkingen achter een smalle, kunstmatig gesloten duinenrij (Kustzone, Zijpe, Polder 't Koe gras, Anna Paulownapolder, Wieringerwaard).

De kust tot aan het Camperduin bij Schoorl behoort vanouds tot de Hollandse kustboog. Het Camperduin vormde het eindpunt van deze nagenoeg gesloten duinenreeks. Vanaf het Camperduin ging de gesloten duinenrij over in een reeks van waddeneilanden. Callantsoog en Den Helder (Huijsduinen) zijn van oorsprong eilanden. Tussen deze eilanden zijn zanddijken en zeedijken (Hondsbosche zeekering) aangelegd. De zanddijken hebben inmiddels een meer natuurlijk aanzien verkregen, in een enkel geval heeft zich voor de zanddijk een nieuwe duinenrij ontwikkeld, maar nog altijd wordt het noordelijk deel gevormd door een smalle en uiterst steile duinenrij, die messcherp overgaat in het achterliggend polderland.

Na de aanleg van de zanddijken konden de achtergelegen platen (slikken en schorren) worden aangedijkt en ingericht. Deze aandijkingen hebben ieder hun eigen maat en structuur.

Landschapstypen:

- Strand en duinen.
- Aandijkingen.

### 3.3.4 West-Friesland

Oud zeekleigebied, waarop veen tot ontwikkeling was gekomen, begrensd door de markante Westfriesse omringdijk. Met het agrarische gebruik is de oor-

spronkelijke veenlaag, die tot 4 meter dik is geweest, door inklinking en oxidatie verdwenen, waarna de oorspronkelijke ondergrond en de oude huisterpen weer aan de oppervlakte kwamen.

De Omringdijk vormt de samenbindende contour. Nog altijd liggen de stedelijke kernen hoofdzakelijk aan de rand van West-Friesland, bij de Omringdijk. De groei van deze steden is mede te danken aan hun ligging aan de Omringdijk, waardoor ze relatief goed met elkaar waren verbonden.

Binnen de regio West-Friesland, een schaalniveau lager, is sprake van verscheidenheid. Binnen West-Friesland is in de hoger gelegen kreekruigen, de loop van voormalige zeearmen nog herkenbaar. De Kromme Leek herinnert aan de tijd dat dit gebied bedekt was met veen.

Aanzienlijke delen van West-Friesland zijn in de periode na de oorlog omgezet van een vaarverkaveling in een rijverkaveling (Geestmerambacht).

Landschapstypen:

- Oude zeekleipolders.
- Droogmakerijen.
- Aandijkingen.

### 3.3.5 Noord-Holland midden

De oorsprong van deze regio wordt gevormd door een dik veenkussen, dat zich heeft gevormd op een ondergrond van kleiige slikken en schorren.

De meren (Purmeer, Schermeer, Beemster en Wormeer) zijn opengewaaide veenrivieren, die door de getijdenwerking en stormvloedden steeds verder uitwaaiden. De overheersende windrichting is nog herkenbaar in de richting van de huidige droogmakerijen, namelijk zuidwest naar noordoost. Deze zijn in de zeventiende eeuw drooggemaakt. De veelal diepe en stelselmatig ingedeelde droogmakerijen worden omspoeld door waterrijk bovenland. Droogmakerijen en bovenland kennen een ruimtelijke samenhang die te typeren is als 'mal en contramal'.

Landschapstypen:

- Veenpolders.
- Droogmakerijen.
- Oude zeekleipolders (Marken).

## Haarlemmermeerpolder

(archief Bosch Slabbers)



### 3.3.6 Oude IJ

Dit gebied valt deels samen met het Oer-IJ, het gebied waar vroeger de binnendelta van de Rijn lag. Deze binnendelta was al in de IJzertijd dicht bevolkt. Hier ligt nog steeds een groot aantal archeologisch waardevolle terreinen. Echter, het Oer-IJ strekt zich over een groter gebied uit en is als ruimtelijke eenheid niet meer bepalend.

Het oude IJ vormde een groot binnenmeer direct achter de kust. Het vormde als het ware een uitloper van de Zuiderzee naar de kust. Met de aanleg van het Noordzeekanaal is het oude IJ ingepolderd (1865-1876). De aanleg van dit kanaal werd gefinancierd vanuit de opbrengsten van de nieuwe polders.

Met de uitbreidingen van Amsterdam, de aanleg van snelwegen en spoorlijnen en meer recent de aanleg van havens is het gebied getransformeerd van open polders tot een sterk versneden en gefragmenteerd stadslandschap.

Landschapstypen:

- Droogmakerijen.

- Veenpolders.
- Strandwallen en -vlakten.

### 3.3.7 Kennemerland

Dit gebied wordt gekenmerkt door een breed duingebied, met daarachter een brede zone van strandwallen en -vlakten, waarbij in de strandvlakten droogmakerijen zijn ontstaan.

De strandwallen vormen oude duinen, die door erosie, afzanding en occupatie sterk zijn afgevlakt. De huidige 'jonge' duinen vormen de primaire zeevering. De parallelle ordening van hoger gelegen, zandige strandwallen, van elkaar gescheiden door lage, natte venige strandvlakten is nog in het landschap herkenbaar. Niet alle wallen lopen parallel aan de kust. Bij Bergen is sprake van haakwallen, wallen die haaks op de kust door een vroegere zeearm ontstaan zijn.

De beschutte ligging ten opzichte van zee en wind en de aanwezigheid van een stevige, zandige ondergrond maakt de binnenduintrand van oudsher tot een

geliefde vestigingsplaats. Langs grote delen van de binnenduinrand zijn eerst kastelen/versterkte huizen, later landgoederen en buitenplaatsen en weer later grote villagebieden tot ontwikkeling gekomen. In de duinzoom werd zand gewonnen, voornamelijk voor woningbouw op minder geschikte grondslag. De zanderijvaarten vormen nog altijd kenmerkende structuren.

Landschapstypen:

- Strand en duinen.
- Strandwallen en -vlakten.
- Droogmakerijen.

### 3.3.8 Jonge droogmakerijen

Nagenoeg geheel in de 19<sup>e</sup> eeuw drooggemalen binnenwater. Omvangrijke ontwikkelingen in het kader van (internationale) handel en verkeer bepalen in belangrijke mate het beeld. Binnen deze regio is vooral het stedelijk netwerk beeldbepalend en sturend voor de ruimtelijke ontwikkeling. Van de historische landschapsstructuur zijn nog wel elementen en patronen herkenbaar. De ringvaart van de Haarlemmermeer is een belangrijk structurend element. De continuïteit van de ringvaart en het contrast tussen de droogmakerij en het omliggende oude land zijn belangrijke kenmerken. Verder is het orthogonale verkavelingspatroon nog duidelijk zichtbaar, deels ook in de verstedelijkte gebieden.

Tot slot vormt de Stelling van Amsterdam, met forten met elkaar verbonden door de Geniedijk, een bijzonder element. De diagonale ligging vormt een markante afwijking van de strikte ordening.

Landschapstypen:

- Droogmakerijen.
- Veenpolders.

### 3.3.9 Stromenland, tussen Vecht en Amstel

Landschap ontstaan als veenkussens, omgeven door veenrivieren. Op de zandige oevers van deze veenrivieren ligt de oorsprong van veel kernen. Aan de oevers van deze rivieren liggen landgoederen en buitenplaatsen. Als vervoersader en vestigingsplaats

vormen deze rivieren de ruggengraat in een veelal open landschap.

Landschapstype:

- Veenrivierenlandschap.

### 3.3.10 Gooi en plassen

Het Gooi ligt op een stuwwal vanwaar de wegzijging als kwel omhoog komt in de lager gelegen plassenreeks. Op de overgang tussen nat en droog hebben zich landgoederen ontwikkeld. De stuwwal, bestaande uit zand, grind en keileem, is in de saaleijstijd (ca 100.000 v. Chr.) ontstaan. Na de laatste ijstijd heeft zich aan de voet van de stuwwal een laagveenmoeras ontwikkeld. Door kweldruk en turfwinning zijn hierin plassen ontstaan.

Landschapstypen:

- Gooise Stuwwal.
- Veenpolders.
- Droogmakerijen.

### 3.3.11 Zee

Noordzee en Waddenzee vormen eindeloze watervlakten waar de elementen vrij spel hebben. De getijdendynamiek, erosie en sedimentatie en windwerking zijn nog steeds als landschapsvormende factoren werkzaam en ervaarbaar, waardoor dit landschapstype bij uitstek als natuurlandschap ervaren wordt.

Het IJsselmeergebied bestaat uit verschillende watercompartimenten: het IJsselmeer, het Markermeer (inclusief Gouwzee en IJmeer), het Gooimeer en de overige randmeren.

De Afsluitdijk en de Houtribdijk zijn belangrijke waterkeringen en markante elementen in dit zee-landschap. De grens met het land wordt gevormd door de oude zeedijk, die nog steeds een waterkerende functie heeft. Aan de dijk liggen oude vissersdorpen en handelsstadjes, als kralen aan een snoer.

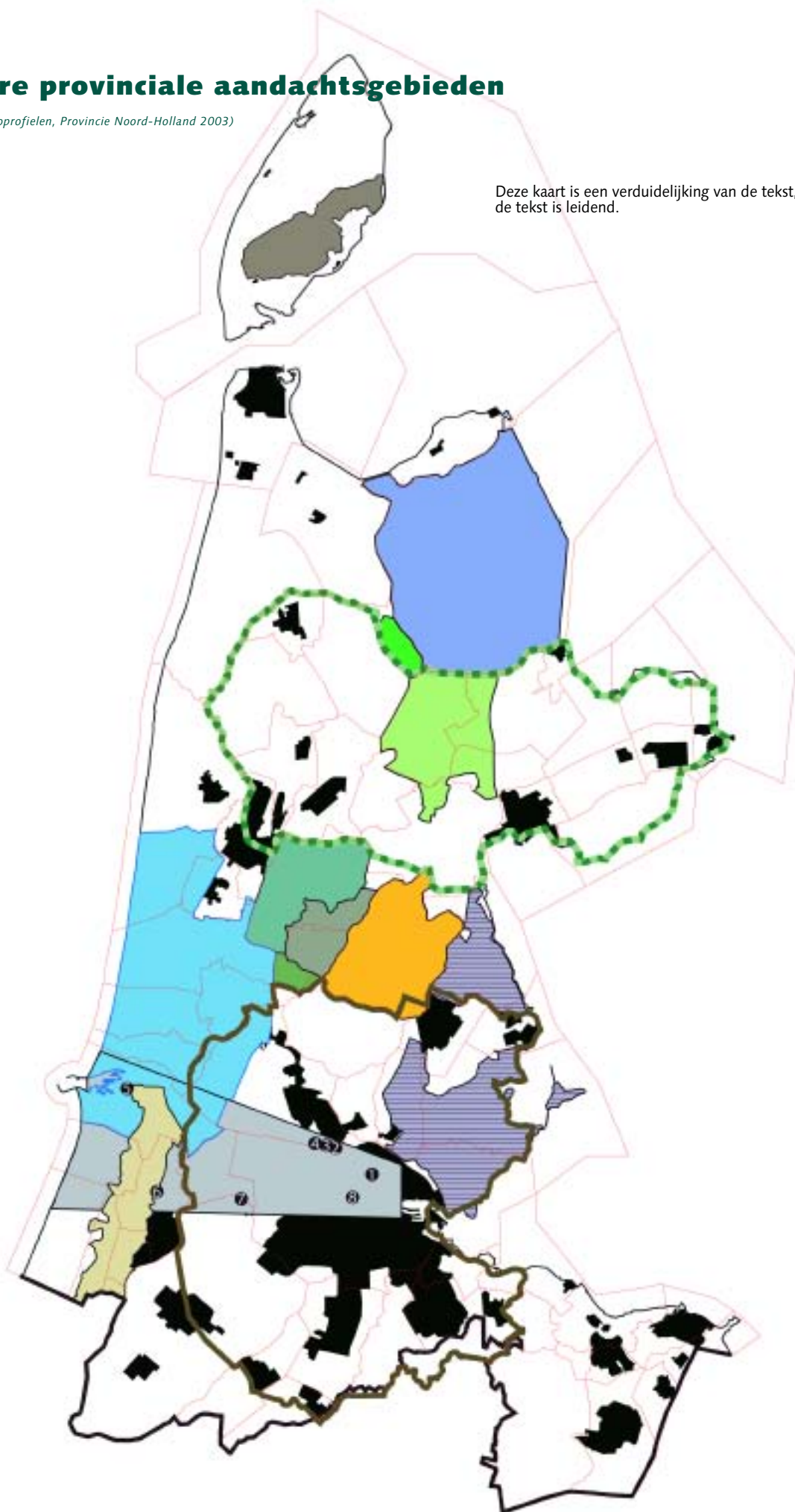
# B Provinciaal beleid

## 1. Prioritaire provinciale aandachtsgebieden

(Bron: Cultuurhistorische regioprofielen, Provincie Noord-Holland 2003)



Deze kaart is een verduidelijking van de tekst, de tekst is leidend.





### 3.4 Prioritaire provinciale aandachtsgebieden

In 2.3 is aangegeven dat het behoud, versterken en ontwikkelen van de leesbaarheid van het landschap een belangrijk uitgangspunt is. Dit is één van de mogelijkheden om concreet uitwerking te geven aan de centrale doelstelling 'behoud door ontwikkeling'. Vanuit de waterstaatkundige geschiedenis, de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis, de industrialisatiegeschiedenis en de militair-strategische geschiedenis is een tiental prioritaire aandachtsgebieden geselecteerd.

In de Cultuurhistorische Regioprofielen waren deze gebieden cultuurhistorische basisstructuren genoemd.

In deze gebieden is de cultuurhistorische betekenis dermate zwaarwegend dat actief wordt gestreefd naar het versterken van de cultuurhistorische component.

Dit betreft de volgende tien gebieden:

- 1 Texel, pleistocene deel.
- 2 Wieringermeer.
- 3 Westfriese Omringdijk.
- 4 Groetpolder, De Gouw.
- 5 Schermer-Beemster-Eilandspolder, Starnmeer en Kamerhop.
- 6 Belvederegebied Waterland (veenweiden met de daarbinnen gelegen kleine droogmakerijen plus Marken).
- 7 Oer-IJ-gebied.
- 8 Stelling van Amsterdam.
- 9 Noordzeekanaal, spoorlijn Amsterdam-Haarlem en Zaanmond.
- 10 Kennemerzoom.

De prioritaire provinciale aandachtsgebieden zijn weergegeven op kaart B1, pag. 46.

Bij de aandachtsgebieden 4, 6, 7, 8 en 9 heeft de Provincie zelf het voornemen om projecten te initiëren waarbij de cultuurhistorie een belangrijke rol speelt. Bij de projecten 1, 2, 3, 5 en 10 wil de Provincie deelnemen aan projecten met een belangrijke cultuurhistorische component, geïnitieerd door derden.

Hieronder wordt de beleidsopgave voor de prioritaire provinciale aandachtsgebieden toegelicht. Bij de behandeling van de regio's (H4) wordt onder de betreffende regio's het specifieke beleid verder uitgewerkt.

#### 3.4.1 Texel, pleistocene deel

Het pleistocene deel van Texel kent een bewoningsgeschiedenis die teruggaat tot 12.000 voor Christus. Uit de periode van de bronstijd tot aan de late middeleeuwen zijn veel sporen van bewoning en exploitatie bewaard gebleven. Deze geschiedenis is niet alleen in de bodem bewaard gebleven, ook in het huidige landschap is nog veel van de toenmalige structuren herkenbaar zoals de onregelmatige wegstructuren, oude verkavelingen, tuunwallen en de ringvormige structuur van Den Burg. Texel heeft een belangrijke rol gespeeld in de maritieme geschiedenis van Noord-Holland. In de 18<sup>e</sup> eeuw ontwikkelde het eiland zich tot haven (De Rede van Texel) van de internationale vloothandel. Het havendorp van Oudeschild, de Schans bij Oudeschild en de wezenputten herinneren aan deze periode.

Getracht moet worden deze waardevolle elementen te benutten, zodat bezoekers en bewoners van Texel ook daadwerkelijk kennis van het erfgoed kunnen nemen. Samen met het internationale project Lancewad moet worden gewerkt aan het beter tot uitdrukking laten komen van de cultuurhistorie van Texel en aan het beter benutten van de recreatief toeristische mogelijkheden die deze biedt.

#### 3.4.2 Wieringermeer

Dit gebied wordt bewoond vanaf 2600 voor Christus. Keer op keer werden de bewoners door het wassende water verdreven, totdat in 1930 het gebied werd omdijkt en drooggemalen.

Deze polder is geheel op de tekentafel ontworpen. De identiteit van de polder wordt bepaald door de cultuurhistorische lijnen in het landschap die nog 'jong en gaaf' zijn.

In de bodem van de polder zijn nog elementen en structuren aanwezig die herinneren aan vroegere bewoning en de strijd tegen het water.

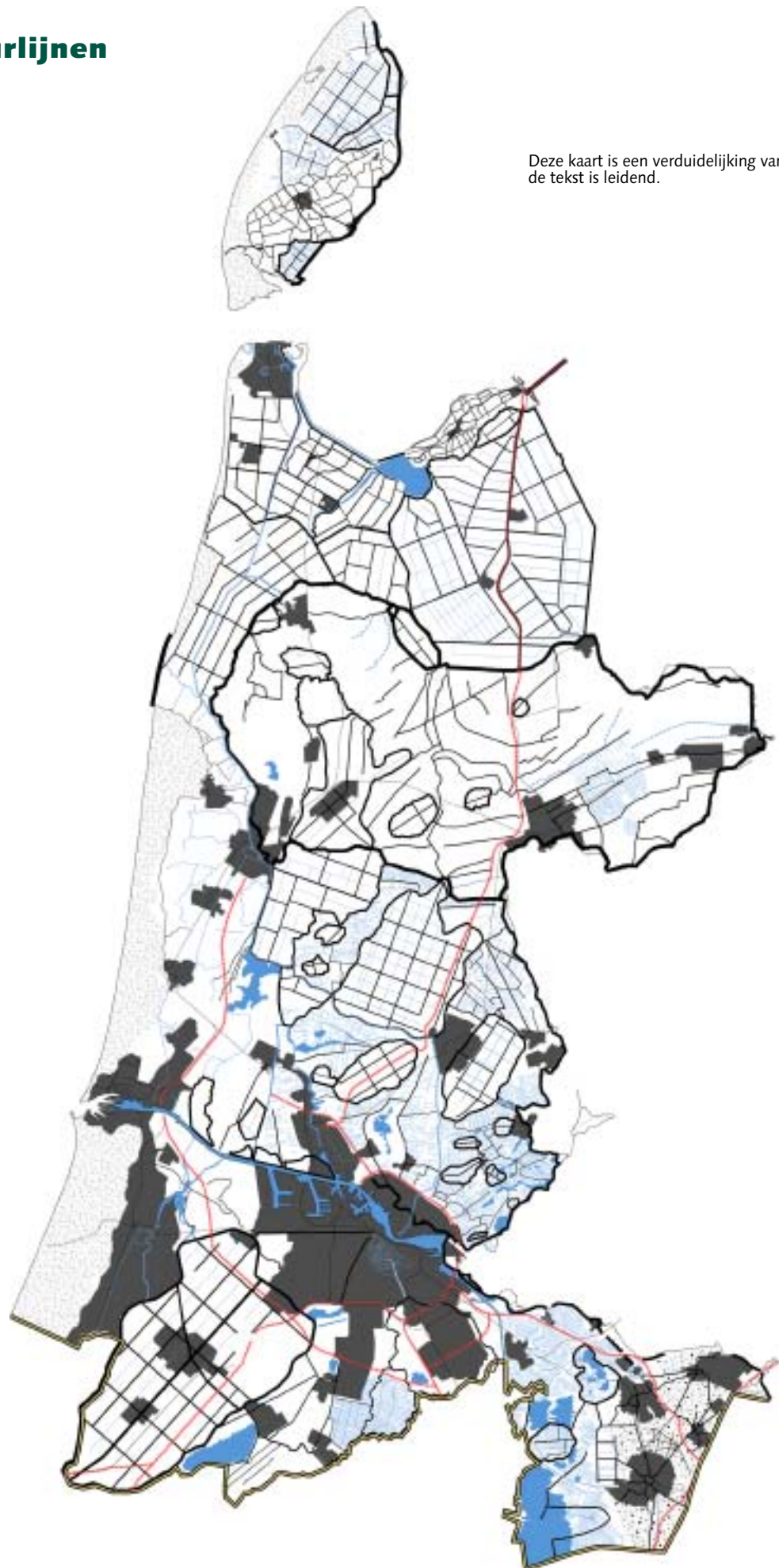
# B

## Provinciaal beleid

### 2. Structuurlijnen

- Zeedijk, dijk of weg
- Watergang
- Kreek
- Kanaal

- overige eenheden
- Snelweg
  - Spoorweg
  - Grens
  - Kern
  - Watervlak
  - Kust
  - Stuwwal



Deze kaart is een verduidelijking van de tekst, de tekst is leidend.


# B

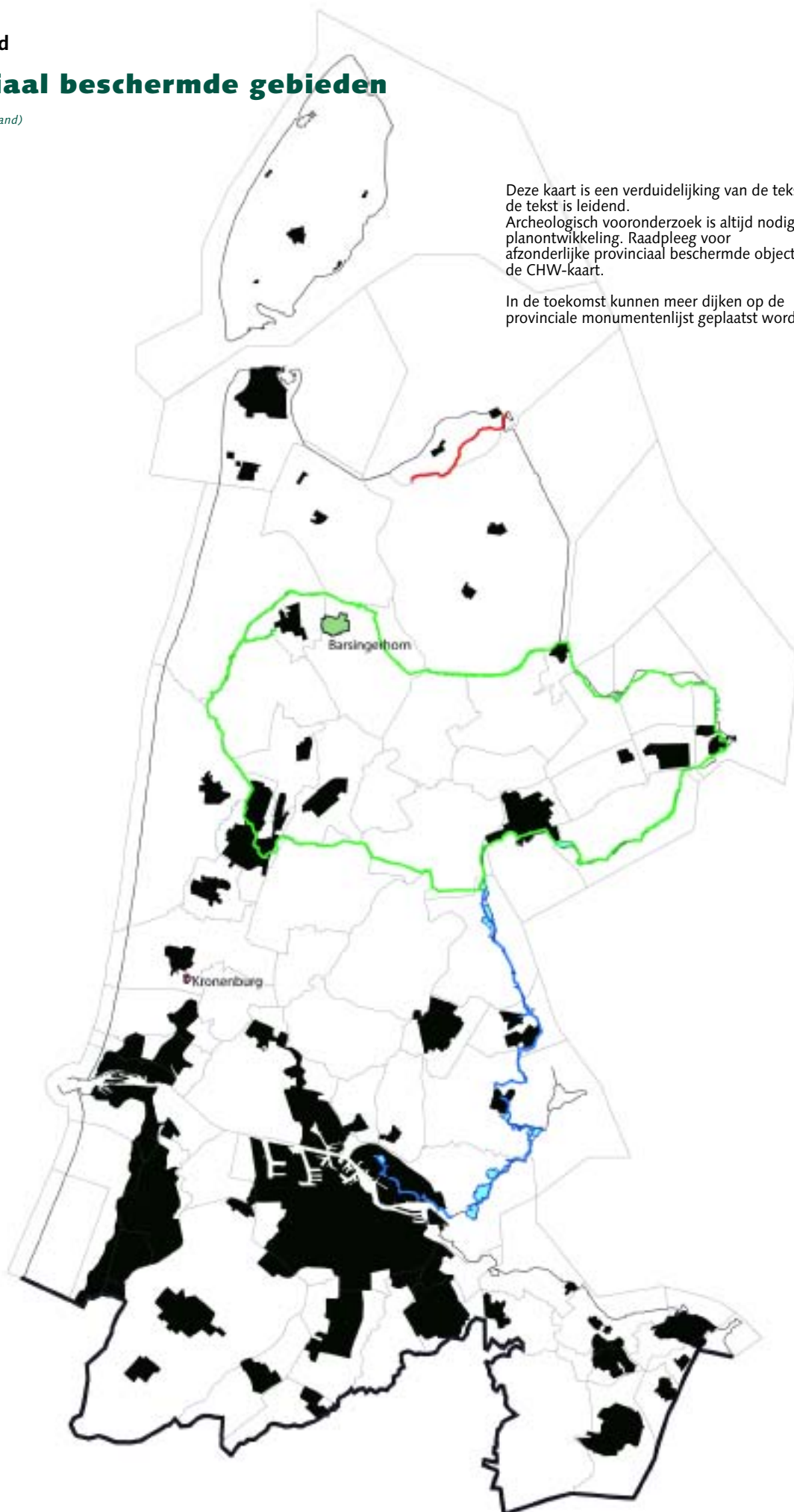
## Provinciaal beleid

### 3. Provinciaal beschermde gebieden

(Bron: Provincie Noord-Holland)

-  Wierdijk
-  Westfriesse Omringdijk
-  Noorder IJ- en zeedijken
-  Wiel
-  Barsingerhorn
-  Kronenburg

- andere eenheden
-  Kern
  -  Gemeentegrens
  -  Provinciegrens



Deze kaart is een verduidelijking van de tekst, de tekst is leidend. Archeologisch vooronderzoek is altijd nodig bij planontwikkeling. Raadpleeg voor afzonderlijke provinciaal beschermde objecten de CHW-kaart.

In de toekomst kunnen meer dijken op de provinciale monumentenlijst geplaatst worden



## Zuiderzeedijk

(archief Bosch Slabbers)



### 3.4.3 Westfrieze Omringdijk

De Westfrieze Omringdijk is van grote cultuurhistorische waarde. Het is de enige ringdijk in Noord-Holland die nog vrijwel geheel intact is.

Het beleid van de Provincie Noord-Holland is er op gericht de dijk zoveel als mogelijk te behouden. De Westfrieze Omringdijk is in zijn geheel een provinciaal monument en de provinciale monumentenverordening is op deze dijk van toepassing. Aangezien er mensen aan de dijk wonen en er verkeer over gaat moeten af en toe voorzieningen aan de dijk worden aangebracht. Dit dient op de voor de dijk minst schadelijke manier te gebeuren.

### 3.4.4 Groetpolder en De Gouw

Dit betreft de bescherming van de sporen van vroege (neolithicum) menselijk aanwezigheid. Deze sporen (Enkelgrafcultuur, Trechterbekercultuur) zijn zeer

kwetsbaar. Het normale huidige agrarische gebruik tast dit erfgoed beetje bij beetje aan. De Provincie Noord-Holland heeft, samen met de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek en het Gewest Kop van Noord-Holland, een project gestart dat moet leiden tot een duurzaam behoud van deze vindplaatsen.

Doelstelling is om, analoog aan het agrarisch natuurbeheer, op cultuurhistorisch waardevolle terreinen tot een op het cultuurbehoud toegesneden agrarisch beheer te komen.

### 3.4.5 Schermer, Beemster, Eilandspolder, Starnmeer en Kamerhop

Het landschap van de Schermer, de Beemster, de Eilandspolder, Starnmeer en Kamerhop toont de opeenvolgende stadia van de wijze waarop het land werd ontgonnen, bedijkt en ingepolderd en hoe men



omging met het alom aanwezige water. De cultuurhistorische waarden zijn hier talrijk en veelzijdig. In de Eilandspolder en de Polder Mijzen treft men een staalkaart aan middeleeuwse veenontginningen: in de westelijke Eilandspolder een onregelmatige blokverkaveling, in de oostelijke Eilandspolder een regelmatige strokenverkaveling en in de Polder Mijzen een onregelmatige strokenverkaveling. Elk verkavelingspatroon vertelt zijn verhaal in de geschiedenis van het landschap. In dit landschap bevinden zich langgerekte lintdorpen met veel monumenten en andere karakteristieke bebouwing. De Schermer en de Beemster zijn in de zeventiende eeuw drooggemalen en met een geometrische precisie ingericht. Hierbij is een fraai contrast ontstaan met het omliggend ruige veengebied. Rond de Schermerringdijk staan nog veel molens en zijn molenplaatsen bewaard gebleven als bijzonder landschapselement met in de bodem archeologische sporen. Verborg en geheimzinnig liggen in de bodem van het veengebied de resten van verdwenen nederzettingen.

In het veenweidegebied staat de landbouw onder druk. Een ander waterbeheer en een centrale rol voor natuurontwikkeling leiden tot een veranderend landschapsbeeld en bedreigen de archeologische resten. Cultuurhistorie is bij uitstek het aangrijpingspunt voor veranderingen in het beheer van het landschap. De archeologische resten moeten worden veiliggesteld door een daarop afgestemd waterpeilbeheer. De historische verkaveling en de openheid moeten worden behouden en versterkt. De heldere ruimtelijke structuur van de droogmakerijen moet in stand worden gehouden en waar mogelijk worden versterkt.

#### **3.4.6 Belvederegebied Waterland**

Het prachtige open landschap van Waterland met zijn verkavelingspatroon, dijken, waterlopen en karakteristieke lintdorpen met hun historische bebouwing, toont een gaaf en samenhangend beeld van de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis. Het landschap van Waterland is het toppunt van een

cultuurlandschap, door boeren gebouwd. Het gebied is onderdeel van het nationaal landschap Laag Holland. De samenwerkende partijen, waaronder de Provincie, streven naar behoud en versterking van het cultuurhistorische (ook archeologische) waardevolle landschap. Het open en groene karakter is zeer kenmerkend.

#### **3.4.7 Oer-IJ-gebied**

In het Oer-IJ-gebied ligt een aantal archeologisch waardevolle terreinen. De meeste daarvan dateren uit de Late IJzertijd, de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen en bevatten bewoningsrestanten van de Friese stammen die het kustgebied tussen de Oude Rijn en noordelijk Duitsland bevolkten. Veel nederzettingen zijn of worden bedreigd, onder meer door agrarische grondbewerking. Evenals in de Groetpolder is de Provincie in dit gebied een project voor behoud en beheer van archeologische vindplaatsen gestart en wordt gezocht naar vormen van agrarisch cultuurbeheer.

#### **3.4.8 Stelling van Amsterdam**

Om Amsterdam te beschermen tegen mogelijke aanvallen werd in de periode tussen 1874 en 1920 een nieuwe verdedigingslinie rondom de stad aangelegd: de Stelling van Amsterdam. Deze bestaat uit een grote kring van forten, batterijen, verbindende dijken, inundatiegebieden en andere militaire werken rondom de hoofdstad.

De Stelling is de opvolger van een oudere kring van forten (de Oude Stelling) die niet meer aan de militaire eisen van de 19<sup>e</sup> eeuw voldeed.

Op 4 juli 2005 hebben Provinciale Staten het gebiedsprogramma Stelling van Amsterdam vastgesteld. Het gebiedsprogramma is een uitwerking van het Streekplan Noord-Holland Zuid waarin de Stelling van Amsterdam als een van de negen prioritaire projecten voor de komende jaren is benoemd. In het gebiedsprogramma wordt het beleid voor de Stelling van Amsterdam omschreven evenals de beoogde uitvoering.

## De Geniedijk bij fort Aalsmeer

(archief Bosch Slabbers)



Het gebiedsprogramma geeft aan dat de Provincie Noord-Holland de Stellingzone als ruimtelijke eenheid wil behouden en wil ontwikkelen tot een aantrekkelijke pleisterplaats voor de stad. De strategie is daarbij gericht op versterking van de cultuurhistorische patronen en objecten door een (bescheiden) toevoeging van nieuwe functies en landschapselementen. Ook kleinschalige stedelijke functies, zoals maatschappelijke en culturele voorzieningen en woon/ werkmilieus in zeer lage dichtheden, kunnen hierbinnen een plek krijgen. In de hele Stellingzone is in principe ruimte voor 2.000 hectare (natte) natuur, 250 hectare nieuwe boszones en 150 hectare stedelijk programma.

Voor de Stellingzone geldt in principe het beleid voor de Belvederegebieden (Nota Belvedere, 1999): behoud door ontwikkeling. Daarnaast gelden twee op de Stellingzone toegesneden beleidslijnen:

- 1 Behoud van de ruimtelijke samenhang tussen de verschillende (deels beschermde) onderdelen: hoofdverdedigingslijn, fortterreinen, kringenvetboerderijen, inundatiewerken en delen van de inundatiegebieden).
- 2 Versterken van de herkenbaarheid en de gebruikswaarden van het monument, zoals:
  - Een blauwgroene inrichting als accentuering van hoofdverdedigingslijn en accessen.
  - Verbetering van bestaande en aanleg van nieuwe recreatieve routes.
  - Herbesteden forten en bijgebouwen die bijdragen aan publieke toegankelijkheid.

1) Een veldeenheden is een beoogde kleine ruimtelijke toevoeging op het snijvlak van een schootsveld rondom een fort waarmee de schootsvelden kunnen worden gemarkeerd. Zo'n veldeenheden kan bijvoorbeeld een rode bestemming krijgen. Te denken valt hierbij aan een toeristische functie als een verblijfsruimte of bijvoorbeeld een camping.

- Nieuwe – veelal rode – bestemmingen op nieuw aan te leggen veldeenheden<sup>1)</sup>.
- Activiteiten in het kader van verbrede landbouw.

Naast het Streekplan Noord-Holland Zuid zijn voor de Stelling van Amsterdam twee andere Streekplannen relevant: het Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord (zeer beperkt) en het Streekplan Utrecht. In totaal zijn er binnen de Stelling van Amsterdam circa 110 vigerende bestemmingsplannen, waarvan circa 80 binnen de provincie Noord-Holland en ruim 30 op het grondgebied van de provincie Utrecht.

### 3.4.9 Kanaalzone

De kanaalzone kent drie parallelle vervoersassen, alle georiënteerd op Amsterdam: het Noordzeekanaal (1876), de spoorlijn Amsterdam-Haarlem (1839) en de Trekvaart (1652). Deze trekvaart en spoorlijn zijn in Nederland de oudste in hun soort. Het Noordzeekanaal, met de doorsnijding van de duinenrij, de aanleg van de sluizen, de drooglegging van het IJ en de bijbehorende verdedigingswerken van de Stelling van Amsterdam vormen een structuur waaraan de industrialisatiegeschiedenis van Noord-Holland prachtig is af te lezen.

Het Noordzeekanaal en de spoorlijn zijn dynamische vervoersassen die permanent nieuwe investeringen aantrekken. De historische investeringen horen, samen met de vervoersassen waarlangs ze zijn gedaan, tot het industrieel erfgoed. Dit erfgoed verhaalt over het werk van onze voorouders en draagt bij aan de identiteit en daarmee aan de leefbaarheid van het gebied.

Kern van de culturele verbindingzone Noordzeekanaalgebied is het hergebruiken en toeristisch recreatief ontsluiten van in onbruik geraakte industrieel erfgoedcomplexen langs het Noordzeekanaal, de Zaan en de spoorlijn Amsterdam-Haarlem.

Binnen de Noordzeekanaalzone zijn acht industriële erfgoedcomplexen benoemd die voor herbestemming in aanmerking komen. (zie kaart B1, pag. 46)

### 3.4.10 Kennemerzoom

De Kennemerzoom is een in Nederland uniek landschap dat zich kenmerkt door de hoge kwaliteit van de architectuur en de aantrekkelijkheid van het landschap in de kuststreek. De villaparken, buitenplaatsen en zorgcomplexen in het groen, afgewisseld met open weilanden, bepalen het aanzicht van dit groene weeldelandschap. Bebouwing en bebossing liggen vanouds op de strandwallen, terwijl de strandvlakten lange tijd onbebouwd zijn gebleven en dit deels nog zijn. Naast de noord-zuid verlopende structuren, bepaald door de verschillen in de ondergrond, zijn de oost-west verlopende vaarten en wegen kenmerkend voor dit gebied. Het mozaïek van het landschap heeft een kenmerkende maat die bepalend is voor de identiteit van deze regio. In de bodem van de strandwallen liggen archeologische vindplaatsen die getuigen van vroege bewoning.

De Kennemerzoom is een hoogwaardig landschap waarin geen grootschalig bouwprogramma past. De ruimtelijke kwaliteit moet worden versterkt door in kleinschalige plannen ruim aandacht te geven aan vormgeving van architectuur, stedenbouw en landschapsarchitectuur.

## 3.5 Structuurlijnen

In het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie neemt het begrip 'structuur' een centrale plaats in. Van Dale omschrijft het begrip 'structuur' als 'de wijze van opbouw van een samengesteld geheel'. Het begrip structuur speelt zich af op verschillende schaalniveaus:

- Een gebied is een geheel samengesteld uit steden, lintdorpen, wegen, waterlopen, dijken, verkavelingen en beplantingen.
- Een lintdorp is een geheel dat is samengesteld uit een weg met bermen, een wetering en gebouwen.
- Een gebouw is een geheel dat is samengesteld uit muren, ramen en een dak.
- Een raam is samengesteld uit een kozijn, roeden en beslag.



## Bij fort De Kwakel (Stelling van Amsterdam)

(archief Bosch Slabbers)



Naarmate men verder inzoomt op een structuur ziet men meer details.

Het provinciaal beleid richt zich met name op het behoud en de ontwikkeling van de grotere structuren, maar verwacht van gemeenten en andere betrokkenen dat zij bij de uitwerking van het beleid dusdanig op deelgebieden inzoomen dat daarbij ook de aandacht voor de details ruimschoots aan bod komt. Want het zijn de details die de rijkdom van het landschap bepalen, die het landschap extra interessant maken, die vaak de anekdotes achter het landschap onthullen.

De structuurlijnen zijn weergegeven op kaart B2, pag. 48. Deze kaart geeft de grotere structuurlijnen weer. Alle structuurlijnen die benoemd zijn in de 'cultuurhistorische regioprofielen' zijn hierin opgenomen. Deze zijn aangevuld met structuurlijnen die volgen uit het landschapsbeleid. Vrijwel altijd werden deze lijnen in de cultuurhistorische regioprofielen al in meer algemene zin beschreven.

Deze lijnen vormen de ruggengraat van het landschap van Noord-Holland.

Met de nieuwe ontwikkelingen moeten deze structuurlijnen tenminste worden behouden en bij voorkeur worden versterkt. Door met de nieuwe ontwikkelingen aan te sluiten op de historische structuurlijnen krijgen deze een hernieuwde betekenis en daarmee een vernieuwde zeggingskracht. De beleidsregels ten aanzien van de structuurlijnen zijn uitgewerkt in hoofdstuk 4.

### 3.6 Provinciaal beschermde gebieden

De Provincie Noord-Holland heeft een aantal dorpsgezichten en dijken een provinciaal beschermde status gegeven. Zij zijn opgenomen op kaart B3, pag. 49. Het gaat hierbij om:



Beschermde dorpsgezichten:

- Barsingerhorn.

Provinciaal archeologische beschermde monumenten:

- Kronenburg.

De dijken:

- Wierdijk.
- Westfrieze Omringdijk.
- Noorder IJ- en Zeedijken.

In de toekomst kan nog een aantal dijken op de provinciale monumentenlijst geplaatst worden.

### 3.7 Rijksbeschermde gezichten

Naast de provinciaal beschermde gezichten is er nog een groot aantal rijksbeschermde gezichten. Deze staan op informatie kaart C1 (pag. 56). Het zijn aangewezen beschermde stads- of dorpsgezichten of stads- en dorpsgezichten die op de nominatie staan om dat te worden, bijvoorbeeld: historische kernen, villaparken, stadswijken, landgoederen en buitenplaatsen. De beschermde stads- en dorpsgezichten staan per regio afzonderlijk benoemd in hoofdstuk vier. De rijksbeschermde archeologische gebieden staan niet op deze kaart. Raadpleeg voor informatie de CHW-kaart Noord-Holland of neem contact op met de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. Daarnaast dient bij planvorming altijd vooraf archeologisch vooronderzoek verricht te worden, omdat veel archeologische locaties nog onbekend zijn en dus nog niet in kaart gebracht zijn.

### 3.8 UNESCO, Belvedere en nationale landschappen

Op een tweetal kaarten zijn gebieden aangegeven die vanuit mondiaal, nationaal en/of provinciaal perspectief extra bescherming behoeven.

Deze gebieden zijn:

- Opgenomen op de UNESCO Werelderfgoedlijst, dan wel in behandeling om op deze lijst te worden geplaatst.

- Aangeduid als Belvederegebied.
- Nationale landschappen.

#### 3.8.1 UNESCO Werelderfgoedlijst

Op de UNESCO Werelderfgoedlijst zijn elementen, structuren en gebieden opgenomen die vanwege hun archeologische en/of cultuurhistorische waarde van mondiale betekenis zijn en die vanuit dat perspectief extra bescherming behoeven.

In Noord-Holland zijn de volgende gebieden door de UNESCO geplaatst op de Werelderfgoedlijst dan wel op de voorlopige Werelderfgoedlijst:

- 1 De westelijke Waddenzee (voorlopige lijst).
- 2 De Gouw- en Groetpolder (voorlopige lijst).
- 3 Droogmakerij de Beemster.
- 4 Stelling van Amsterdam.
- 5 Historisch centrum van Amsterdam (voorlopige lijst).
- 6 Nieuwe Hollandse Waterlinie (voorlopige lijst).
- 7 Complex Zonnestraal in Hilversum (voorlopige lijst).

Ze staan aangegeven op kaart C2, pag. 57.

#### 3.8.2 Belvederegebieden

Belvederegebieden zijn gebieden die door hun bijzondere aardkundige en cultuurhistorische waarden van nationale betekenis zijn en vanuit dat perspectief extra inzet behoeven. Ook in deze gebieden is het leidend thema 'behoud door ontwikkeling'.



In Noord-Holland betreft dit, naast de gebieden die door de UNESCO op de (voorlopige) Werelderfgoedlijst zijn geplaatst, de volgende gebieden:

- 1 Het pleistocene deel van Texel (de Hooge Berg).
- 2 De Gouw en Groetpolder, in een bredere omgrenzing dan het deel dat in behandeling is om te worden aangemerkt als UNESCO Werelderfgoed. Dit gebied loopt door tot in het oostelijk deel van de Wieringermeer en het centrale deel van West-Friesland.
- 3 De Schermer, Eilandpolder, Polder De Zeevang.
- 4 Waterland.
- 5 Bergen-Egmond-Schoorl.
- 6 Zuid-Kennemerland.
- 7 Vecht- en Plassengebied.



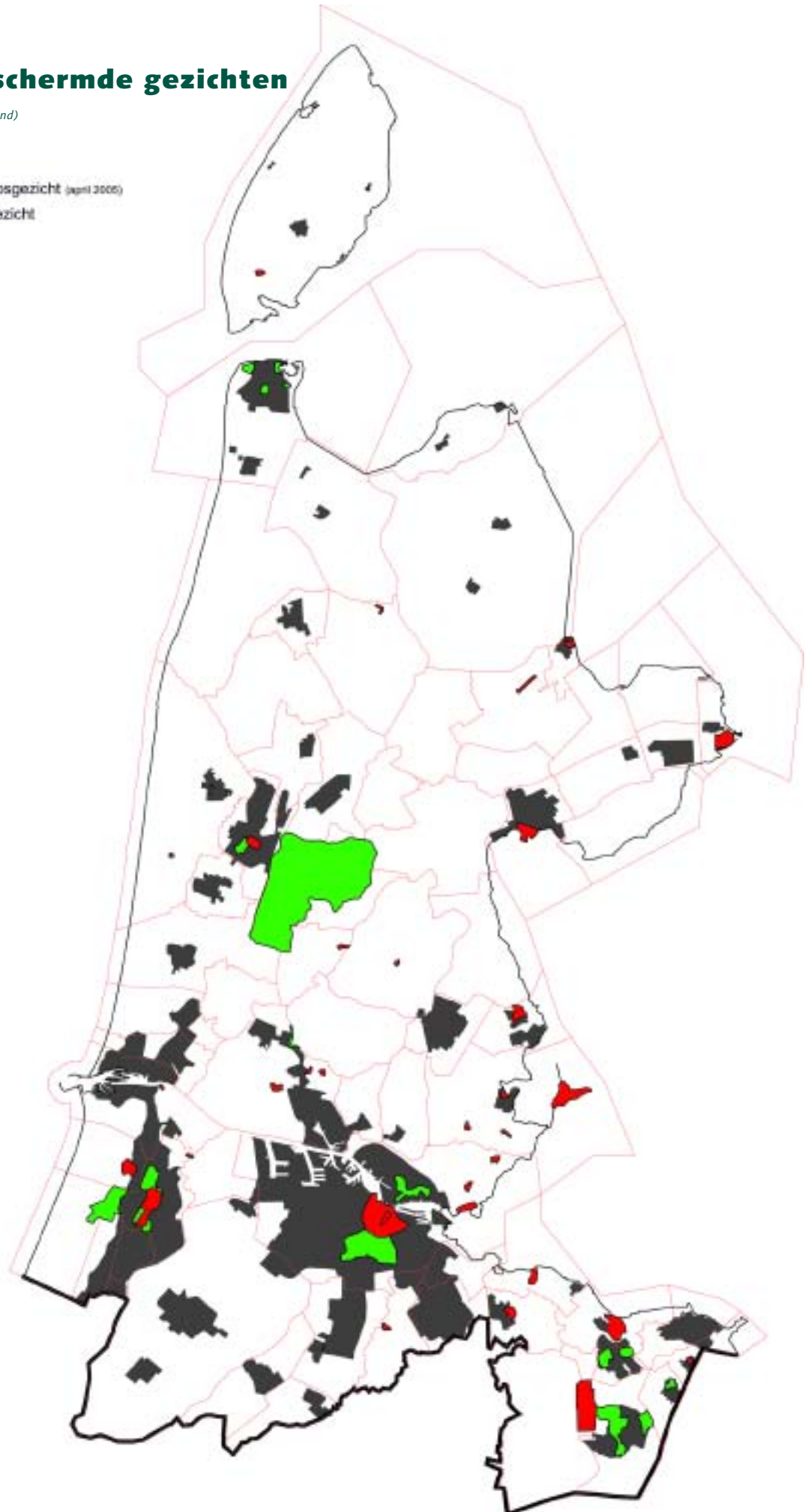
# 1. Rijksbeschermd gezichten

(Bron: Provincie Noord-Holland)

-  Rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht (april 2006)
-  Toekomstig rijksbeschermd gezicht

overige eenheden:

-  Kern
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens



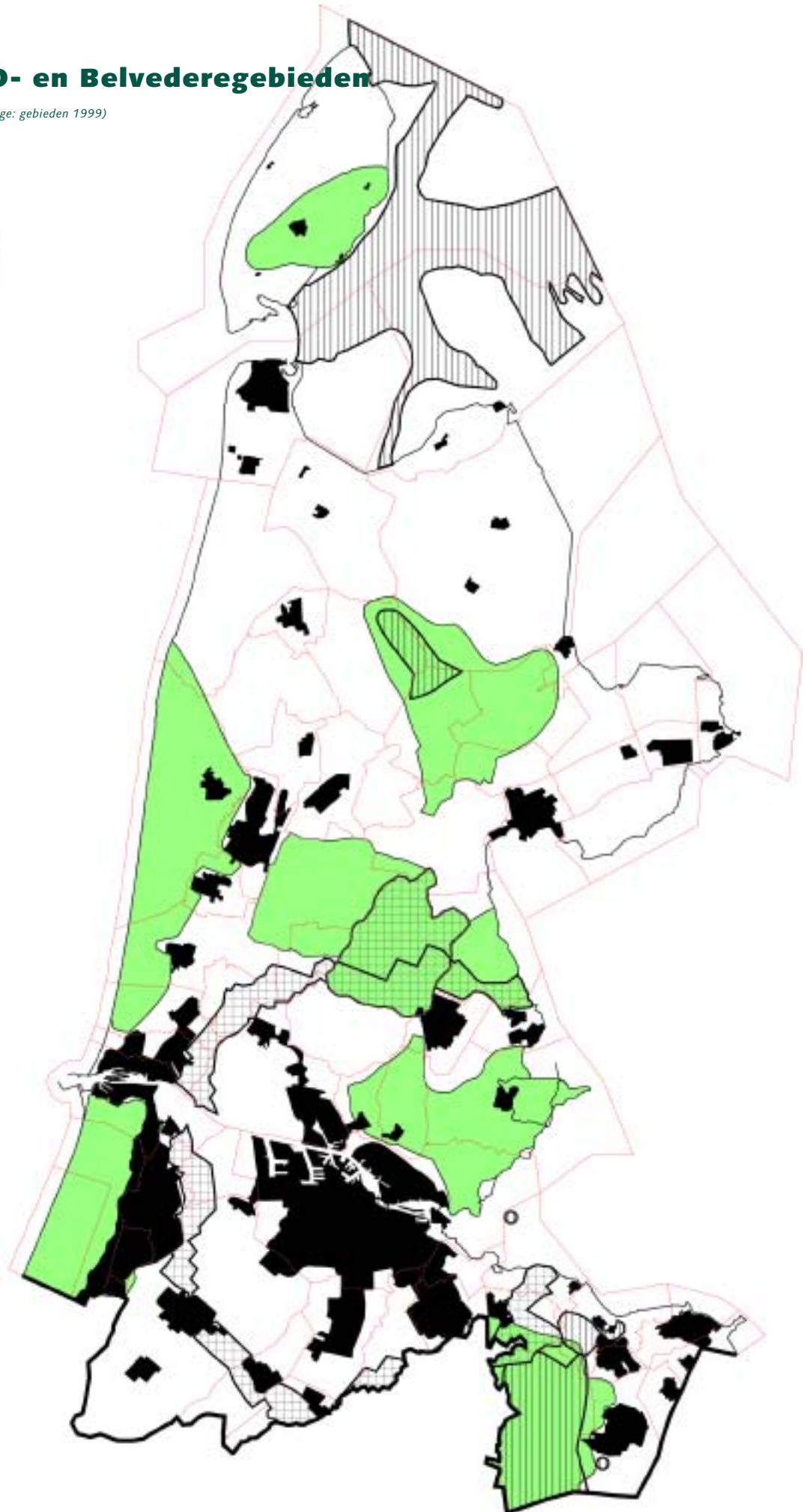
# C

## Informatiekaart

### 2. UNESCO- en Belvederegebieden

(Bron: Nota Belvedere, bijlage: gebieden 1999)

-  Belvederegebieden
  -  Gebieden op voorlopige UNESCO Werelderfgoedlijst
  -  UNESCO Werelderfgoedlijst
- Overige eenheden
-  Kern
  -  Gemeentegrens
  -  Provinciegrens



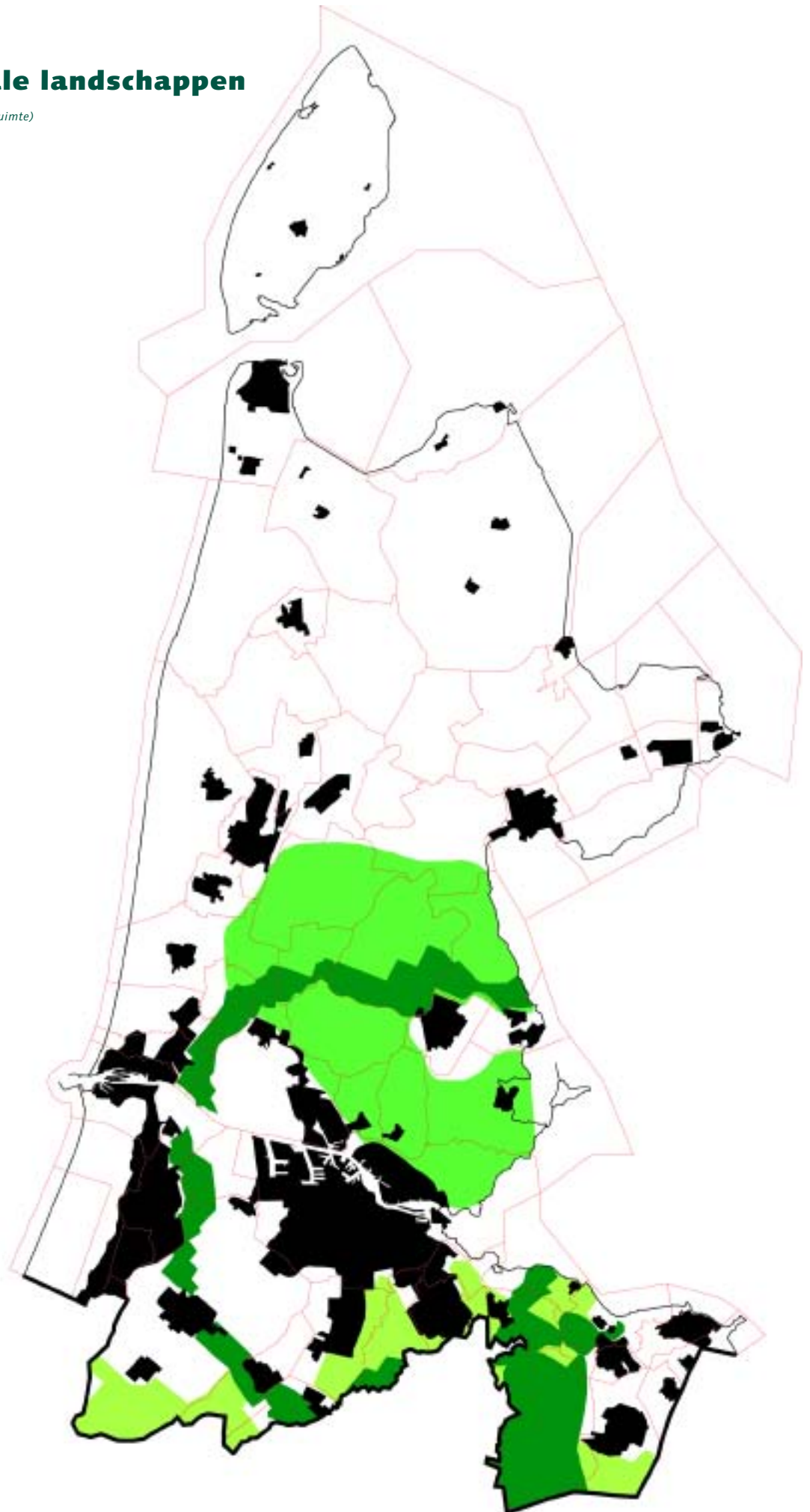




### 3. Nationale landschappen

(Bron: [www2.vrom.nl/notaruimte](http://www2.vrom.nl/notaruimte))

-  Laag Holland
  -  Groene Hart
  -  Stellingen:
    - Stelling van Amsterdam
    - Nieuwe Hollandse Waterlinie
- overige symbolen
-  Kern
  -  Gemeentegrens
  -  Provinciegrens





### **3.8.3 Nationale landschappen**

Nationale landschappen zijn gebieden met internationaal zeldzame en nationaal kenmerkende kwaliteiten op landschappelijk, cultuurhistorisch en natuurlijk gebied. Het gaat hierbij in Noord-Holland om:

- Laag Holland.
- Het Groene Hart.
- De Stelling van Amsterdam.
- De Nieuwe Hollandse Waterlinie.

## Landschapstypen



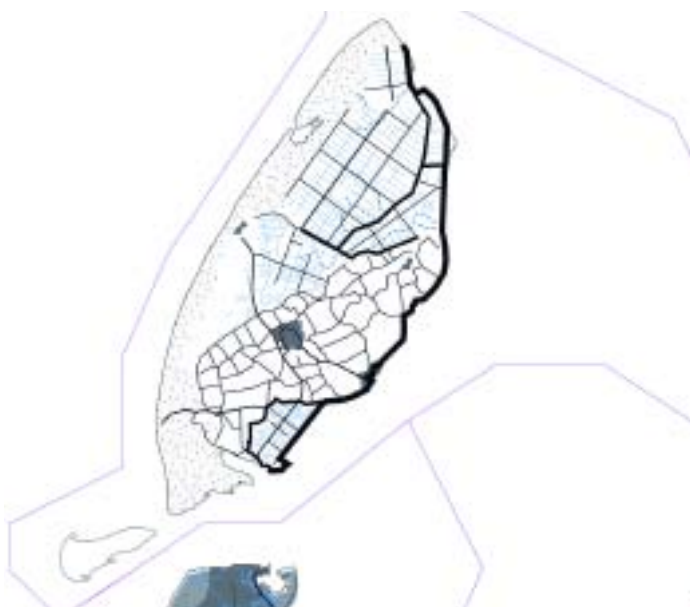
overige symbolen



## Structuurlijnen



overige symbolen



## Rijksbeschermd gezichten



overige symbolen



## 4 ■ Beleid per regio

Dit hoofdstuk legt per regio het provinciale beleid inzake landschap en cultuurhistorie vast. Binnen de beschrijving per regio wordt aangehaakt op de indeling in landschapstypen. Eerst wordt het beleid uiteengezet voor de regio als geheel. Vervolgens wordt per landschapstype puntsgewijs benoemd waar het cultuurhistorie- en landschapsbeleid zich specifiek op richt.

### 4.1 Texel

#### 4.1.1 Regio

Texel is, anders dan Wieringen, Schokland of Marken, een echt Waddeneiland. Het verschil is dat Texel strandwallen, duinen en strand kent.

De hoge gronden van de Hooge Berg waren al zeer vroeg (12.000 voor Christus) bewoond. Later ging men ook de kwelders, die in de luwte achter de duinen ontstonden, bewonen. Deze vormden voedselrijke gronden. Op de hogere platen werden akkers en weilanden ingericht. De getijdengeulen maakten dat men zich relatief eenvoudig over het water kon verplaatsen.

Op deze lage gronden beschermden men zich tegen het water door het opwerpen van terpen. Hiermee was alleen de bewoningsplaats tegen het wassende water beschermd. Later legde men dijken aan, waarmee ook het land tegen het water werd beschermd. De Waal- en Burgerdijk is hiervan een voorbeeld.

De keileemopduiking van het Hooge Land wordt gekenmerkt door reliëf, een grillige wegenstructuur en de onregelmatige blokverkaveling, waarbij de kavels zijn afgezet door aarden dijken. Deze dijken, opgetrokken uit graszoden, waren bedoeld om de schapen binnen te houden. Dit tuinwallenlandschap is uniek voor Nederland. Karakteristiek zijn voorts de schapenboeten. Later werd land gewonnen door hoog opgeslibde kwelders te bedijken. Tussen het oude Texel en het waddeneiland Eijerland legde men een

zanddijk aan, waarna de oostelijk daarvan gelegen kwelder kon worden ingepolderd (de Eijerlandse polder). Ook de Prins Hendrikpolder vormt een voorbeeld van een late aandijking. Deze aandijkingen hebben een grootschalig, open karakter en zijn regelmatig ingedeeld. In de Polder Eijerland vormen de grillige inbraakkreken een sterk contrast tot de bijna orthogonale basisstructuur van de polder. Den Burg ligt in het hart van het Hooge Land en kent een radiale structuur. De overige dorpen liggen aan de rand van het Hooge land of aan de voet van de duinen. Deze dorpen hebben van oorsprong een lineaire structuur, met een sterk individuele bebouwing aan een doorgaande hoofdweg.

Texel ontwikkelde zich tot een belangrijke haven in de handel op de Oost.

Hier werden de schepen van de VOC bevoorraden en van hoogwaardig drinkwater voorzien. De wezenputten herinneren hier aan. De landgoedboerderij Brakenburg vormt een herinnering aan de rijkdom die de handel op de Oost het eiland heeft gebracht. In de 80 jarige oorlog (1568-1648) zijn er, om de dreiging van de Spaanse vloot af te weren, verdedigingswerken gebouwd, als de Oude Schans.

In de na-oorlogse periode is met name de kern Den Burg sterk gegroeid en heeft de recreatieontwikkeling een grote vlucht genomen. Met name in de duinzoom en bij De Koog zijn grote verblijfsrecreatiecomplexen ontwikkeld.



**4.1.a De slufte: doorbreking van de zanddijk**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.b Systeem van kreken en drooggevallen gronden**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.c Overgang zanddijk naar Polder Eijerland**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.d Natuurontwikkeling bij Den Hoorn**  
*(archieff Bosch Slabbers)*





### ***Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid***

Het is van belang dat de landschappelijke en cultuurhistorische variatie behouden blijft. Dat betekent dat het landschappelijk onderscheid tussen het keileemlandschap, de jonge duinen en de aandijkingen behouden moet blijven en verder worden ontwikkeld. Met beplantingen kan het contrast tussen het keileemgebied en de aangrenzende meer open landschappen worden versterkt.

Voor het behoud en de ontwikkeling van de leesbaarheid is het van belang dat de waterstaatkundige geschiedenis herkenbaar blijft. Deze komt met name tot uiting in het systeem van dijken.

Voor de leesbaarheid van de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis is het behoud en ontwikkeling van de tuunwallen, schapenboeten en kenmerkende dorpsstructuren van belang. Een deel van de bewoningsgeschiedenis heeft een sterk maritiem karakter. Elementen die hieraan herinneren, als de Rede van Texel, de Wezenputten en de scheepswrakken in de Texelstroom dienen zo goed mogelijk behouden te blijven en te worden versterkt.

De militair strategische geschiedenis is met name afleesbaar in de aanwezigheid van de Schans. Deze dient, met inbegrip van haar schansbiotoop (linies, schootsvelden), behouden te blijven.

#### **4.1.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype**

Binnen de regio Texel is het cultuurhistorisch- en landschapsbeleid beschreven voor de landschapstypen:

- Jonge duinlandschap.
- Keileemlandschap.
- Aandijkingenlandschap.

#### ***Jonge duinlandschap***

##### **Behouden**

- Behouden en herstellen van de dynamiek in de duinzone (natuurlijke aangroei de Hors/Onrustplaat), bescherming van het sluffersysteem.

De Slufter is een voor Nederland uniek natuur-

gebied. Het is de enige natuurlijke slufter (gebied waarbij de zee bij hoog water tot achter de primaire zeewering/ eerste duinenrij kan komen, waarmee het gebied direct achter de primaire zeewering onder invloed van de getijden staat).

- De verscheidenheid aan overgangen duin-polder.
- De zanddijk bij de Slufter. Bijzonder aan Texel is dat er zowel sprake is van een geleidelijke overgang duinen-polder als van een messcherpe overgang duin-polder. Deze verscheidenheid is zowel ruimtelijk als vanuit natuur en cultuurhistorie interessant. De scherpe overgang valt samen met de aangelegde zanddijk. Als zodanig maakt deze de basisopbouw van Texel (twee eilandkernen door een zanddijk met elkaar verbonden) zichtbaar.

##### **Ontwikkelen**

- Natuurontwikkeling in de binnenduintrandzone. Door natuurontwikkeling en herstel van het watersysteem kan de kenmerkende landschappelijke zonering en ecologische gradiënt van de duinen via de binnenduintrand naar het achterliggend polderland worden versterkt.
- Inpassen van de verblijfsrecreatieve ontwikkeling die zich met name in de binnenduintrand heeft ontwikkeld.

#### **Polder Eijerland**

*(archief Bosch Slabbers)*





**4.1.e Het Tuunwallenlandschap**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.f De Kerk van Den Hoorn**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.g De Schans**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.h De landgoedboerderij Brakestein**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.1.i Wezenputten**  
*(archieff Bosch Slabbers)*



## *Keileemlandschap (de Hooge Berg)*

### **Behouden**

- Het glooiende karakter en de relatieve kleinschaligheid. Nivellering van het reliëfrijke karakter moet worden voorkomen.
- Het 'tuunwallenlandschap' met schapenboeten. Het tuunwallenlandschap van de Hooge Berg is uniek. De onregelmatige blokverkaveling waarbij kavels worden afgezoomd met steile grasdijken verschaft het tuunwallenlandschap haar kenmerkende mozaïek.
- De Schans, en haar biotoop, met bijbehorende werken.
- Rijksbeschermd dorpsgezichten (Oosterend en Den Hoorn).
- Behoud door herstel en beheer van middeleeuwse nederzettingstructuren, buurtschappen en terpdorpen De Koog, Den Burg, De Waal, Oudeschild. Zie voor analyses van nederzettingstructuren onder andere 'Identiteit Noord-Holland Noord'.
- Drinkputten, eendenkooien en bosjes.
- Bodemarchief op archeologisch waardevolle terreinen. Resten vanaf het paleolithicum.

### **Versterken**

- Met beplanting kan het contrast tussen het keileemgebied en de aangrenzende landschappen worden versterkt.
- Versterken door herstel en beter zichtbaar en herkenbaar maken van de Rede van Texel, met inbegrip van de landgoedboerderij Brakestein en de Wezenputten.
- Versterken door herstel en beter zichtbaar en herkenbaar maken van de 'Batterij Den Hoorn', onderdeel van de Stelling van Den Helder.
- Structuren uit de VOC tijd benutten door ze bijvoorbeeld recreatief te gebruiken.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

## *Aandijkingenlandschap (Polder Eijerland en Prins Hendrikpolder)*

### **Behouden**

- De openheid.
- De stelselmatige/orthogonale (Polder Eijerland) indeling. De welhaast orthogonale indeling van Polder Eijerland is bijzonder. Deze doet sterk denken aan de indeling van de renaissancepolder De Beemster, maar is van veel recenter datum.
- Het onderscheid in maat, schaal, sfeer en grondgebruik tussen de 16<sup>e</sup> eeuwse polder Waal en Burg en de negentiende eeuwse polder Eijerland.
- Oude dijkstructuren als de Waal en Burgerdijk.

### **Ontwikkelen**

- Ruimte voor de ontwikkeling van brakwatermilieus achter de Waddijk.
- Ontwikkeling van de grillige kreken (Molenkil, Buitenzwin, Roggesloot). Zij vormen een relict van de oude zeegeulen en voegen aan de regelmatige indeling van de polder een geweldig contrast toe. Dit contrast kan versterkt worden door natuurontwikkeling of ruimtelijke ontwikkelingen hierop te enten.

### **Versterken**

- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

## *Zee*

### **Behouden**

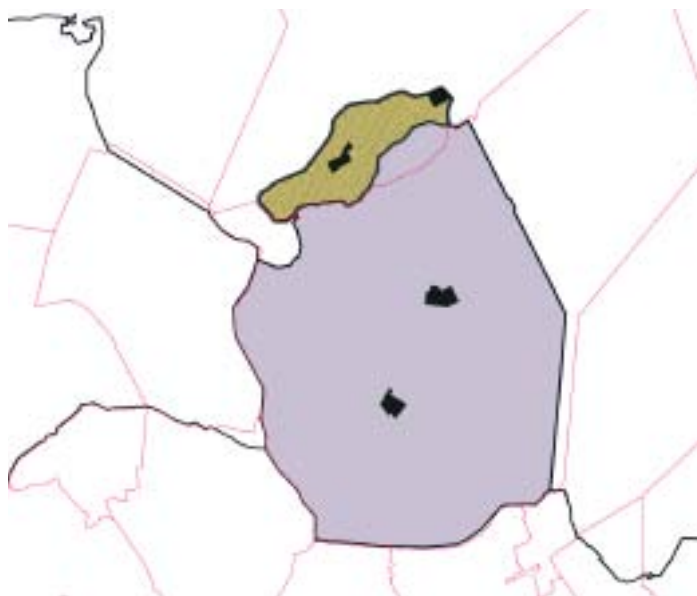
- Het Scheepswrakkenterrein in de westelijke Waddenzee.



## Landschapstypen



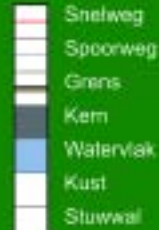
overige symbolen



## Structuurlijnen



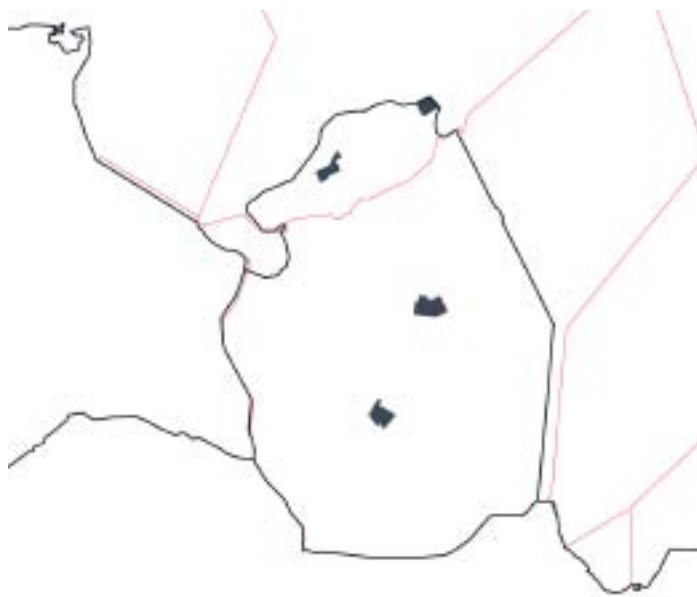
overige symbolen



## Rijksbeschermd gezichten



overige symbolen





## 4.2 Wieringen en Wieringermeer

### 4.2.1 Regio

De geschiedenis van de Wieringermeer wordt gekenmerkt door 'de strijd tegen het water'. Vanaf 2600 voor Christus is het gebied bewoond. De bewoners werden echter keer op keer door het water verdreven. In de negende en tiende eeuw na Christus drongen de Vikingen via de zeearmen regelmatig het gebied binnen om de bevolking te plunderen. Uit deze Vikingperiode zijn nog archeologische restanten aanwezig.

In de 20<sup>e</sup> eeuw is de Wieringermeer definitief drooggelegd.

Wieringen is meer een Zuiderzee-eiland dan een Waddeneiland. Het eiland had geen strandwallen, duinen en strand en is daarmee meer verwant aan de Zuiderzee-eilanden Urk, Schokland en Marken.

De naam Wieringen komt van het oud-germaanse 'wir', hetgeen hoogte betekent. Het oude eiland bestaat uit keileemheuvels, met daartussen lagere gebieden; de 'kogen'. Deze kogen zijn in de loop der tijd door dijken tegen de opdringende zee beschermd. Aan de zuidzijde van het voormalige eiland ligt een kwelderpolder, de in 1846 bedijkte Waard Nieuwlandpolder.

Kenmerkend voor Wieringen is het voorkomen van de Wieringer stolpboerderij.

De zuidelijke dijk van Wieringen is deels nog een Wierdijk. Door de aanwezigheid van het Amstelmeer is de keileemopduiking vanuit het westen nog als eiland herkenbaar.

De provinciale weg deelt het eiland in tweeën en heeft geen verband met overige structuren van het eiland.

Nabij Den Oever, bij de aansluiting van de Afsluitdijk, ligt de Stelling van Den Oever. De opslag van beplanting doet afbreuk aan de herkenbaarheid van dit militair werk.

De Wieringermeer is onderdeel van de Zuiderzeewerken. De eerste grote Zuiderzeewerken werden in

Noord-Holland uitgevoerd: de dijk door het Amsteldiep tussen Wieringen en Van Ewijcksluis, de drooglegging van de eerste grote Zuiderzeepolder, de Wieringermeer en de Afsluitdijk tussen Den Oever en het Friese Zurich (1932). Voor de afwatering van het overtollige IJsselmeerwater werden bij Den Oever en bij het Kornwerderzand spuicomplexen gebouwd, naar ontwerp van Roosenburg.

De Zuiderzeewerken brachten op het eiland Wieringen veel bedrijvigheid met zich mee. Achter de dijk bij Vatrop bevond zich het M.U.Z.-park, woningen van werknemers van de Maatschappij tot Uitvoering der Zuiderzeewerken. Verder liggen er de woningen van hoger personeel en villa 'Waterkeer', het tijdelijk onderkomen van ir. Lely tijdens de uitvoering van de Zuiderzeewerken.

De polder Wieringermeer is een monument op zich. Het is de eerste polder die in de jaren dertig van de vorige eeuw (1934) is gewonnen op de Zuiderzee. Bij de inpoldering is nadrukkelijk de wens op tafel gelegd 'landschappelijke kwaliteit' te realiseren. Deze kwaliteit zou voortkomen uit een goede verhouding tussen wegen, dijken, dorpen, water en beplanting. Anders dan in de klassieke polders is een soort driehoekige webstructuur ontwikkeld, waarbij de hoofdassen worden gevormd door monumentale vaarten. Naar verluidt heeft bij de opzet de oude polder Wieringerwaard als inspiratie gediend.

Aan de inrichting van de polder hebben grote namen gewerkt als Granpré Molière en professor J.T.P. Bijhouwer, en minder bekende namen als Piet Kelder.

Granpré Molière ontwierp het basisplan. Daarbij werden de dorpen in een soort webstructuur over de polder verdeeld. Rond het hoofddorp, in het hart van de polder, was een krans van 'satelietdorpen' gedacht. Deze waren gesitueerd op plaatsen waar wegen, vaarten en polderafdelingen onder een hoekverdraaiing samenkwamen.

In deze dorpen streefde hij in opzet en vormgeving naar een eigentijds plattelandsideaal. Hij trok hiervoor architecten als Berghoef en Wieger Bruin aan.

4.2.a



4.2.b



**4.2.a Overgang tussen het eiland Wieringen en de Wieringermeer**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.2.b Een van de watergangen in de Wieringermeer**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.2.c Wegbeplanting**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.2.d Kavelbeplanting**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.2.e Wegbeplanting**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.2.f Den Oeversche Vaart**

*(archief Bosch Slabbers)*

Uiteindelijk zijn naast het hoofddorp maar drie van de satelietdorpen gerealiseerd.

Granpré Molière was zelf verantwoordelijk voor de hoofdstructuur van de polder, maar voor het beplantingsplan trok hij de landschapsarchitect J.T.P. Bijhouwer aan.

Deze ontwierp de beplanting rond de drie dorpen en de erven. In het noordoosten werd op onrendabele grond een productiebos (Robbenoordbosch) aangelegd.

In het beeld van de polder waren de zichten op de dorpen van essentieel belang.

Het was de bedoeling dat men van grote afstand over de vaarten en wegen de dorpen zag liggen. Daarbij was ruim aandacht gegeven aan het dorpsilhouet. Het dorp werd weliswaar door het groen ingekaderd, maar zeker niet weggeplant.

Deze polder kent een groot contrast tussen beslotenheid in de kernen en de weidse openheid van de poldereenheden. Daarbij is nadrukkelijk gepoogd deze openheid wel een eigen maat en schaal mee te geven. De openheid moest worden teruggebracht tot een 'voor het oog te bevatten maat'. Deze maat werd bepaald door beplanting langs wegen en vaarten, de beplanting bij de dorpen en de beplanting van de erven. Nog altijd wordt de polder gekenmerkt door een grote openheid met daarin kloeke massa's van bebouwing en erfbeplanting. Deze vormen groene eilanden in een zee van ruimte.

De Wieringermeer is in opzet een naar binnen gekeerde polder en representeert een overzichtelijke, vooroorlogse samenleving.

### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

De geschiedenis van de regio 'Wieringen en Wieringermeer' wordt voor een belangrijk deel verteld door het verhaal van de strijd tegen het water en de Zuiderzeewerken. Om dit verhaal leesbaar te houden en de landschappelijke en cultuurhistorische variatie te behouden, moet het contrast tussen het voormalig eiland Wieringen en de aandijkingen, waaronder de

Wieringermeer, behouden blijven en verder worden ontwikkeld. Het gaat dan om het contrast tussen het kleinschalige, besloten en reliëfrijke keileemland- schap en het grootschalige aandijkingenland- schap waarin het totaalontwerp herkenbaar is. Ontwik- kelingen in de waterhuishouding kunnen worden aangegrepen om dit contrast en de variatie in het landschap, te versterken. Ook met beplantingen kan het contrast tussen het keileemgebied en de aan- grenzende meer open landschappen worden ver- sterkt.

Voor het behoud en de ontwikkeling van de lees- baarheid is het van belang dat de waterstaatkundige geschiedenis herkenbaar blijft.

Deze komt met name tot uiting in:

- Het systeem van dijken, van wierdijk tot Afsluit- dijk.
- De relictten van de bedrijvigheid van de Zuider- zeewerken, van M.U.Z.-park tot villa 'Waterkeer'.

Voor de leesbaarheid van de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis is het van belang dat de herkenbaarheid van Wieringen als eiland wordt behouden, versterkt en ontwikkeld.

Voor het behoud van de archeologische variatie is het van belang dat de archeologische restanten uit de Vikingperiode behouden blijven en dat hun betekenis wordt versterkt door de aanwezigheid van deze ele- menten toeristisch- recreatief beter te benutten.

Voor de leesbaarheid van de militair strategische geschiedenis is het van belang dat de Stelling van Den Oever behouden blijft door onderhoud en her- stel van de bouwkundige onderdelen.

Voor het behoud van de historische samenhang is het van belang dat bij ontwikkelingen rond de provinciale weg deze ontwikkelingen worden aangegrepen om de cultuurhistorische samenhang van het omrin- gende gebied te herstellen en te versterken.







#### 4.2.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Binnen de regio 'Wieringen en Wieringermeer' is het cultuurhistorisch- en landschapsbeleid beschreven voor de landschapstypen:

- Keileemlandschap (Wieringen).
- Aandijkingenlandschap (Wieringermeer).

##### *Keileemlandschap*

###### **Behouden**

- Behouden en versterken van het karakter als Zuiderzee-eiland.
- Het glooiende karakter en de relatieve kleinschaligheid.  
Kenmerkend voor de keileemopduiking is de kleinschalige en onregelmatige verkaveling. Nabij Westerland is het landschap door de aanwezigheid van wallen en singels meer kleinschalig.
- Waar nodig herstellen van de Wierdijk.
- Behouden en versterken openheid van de 'kogen'.
- Behoud door onderhoud en herstel, van historische nederzettingsstructuren van Westerland, Hippolytushoef, Oosterland, Stroe, Den Oever en de buurtschappen Vatrop en Belt. Zie voor analyses van nederzettingsstructuren onder andere 'Identiteit Noord-Holland Noord'.
- Karakteristieke elementen als Wierschuren, drinkputten en eendenkooien.
- Wieringer stolpboerderij.
- Het sluizencomplex De Stevinsluizen.
- Stelling van Den Oever door onderhoud en herstel van bouwkundige onderdelen.
- Behouden en educatief benutten van de Afsluitdijk als scherpe lijn door het water.
- Gemeenelandsweg-Koningsweg.

###### **Versterken**

- Archeologische restanten uit de Vikingperiode door deze recreatief te benutten.
- Terugbrengen voormalige tuunwallen.
- Cultuurhistorische samenhang rond de provinciale weg versterken bij eventuele ontwikkelingen.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen,

door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

###### **Ontwikkelen**

- Ontwikkelingen in de waterhuishouding aangrijpen om het contrast tussen voormalig eiland Wieringen en de omgeving te versterken.
- Van Wieringen weer een eiland maken, bijvoorbeeld door de polder Waard Nieuwland onder water te zetten.

4.2.f



## *Aandijkingenlandschap*

### **Behouden**

- De cultuurhistorische hoofdstructuur van de Wieringermeerpolder. Hieronder vallen het kavelpatroon, de wegen, de waterloopstructuur, de nederzettingstructuur en de waterstaatkundige werken, waaronder de gemalen Lely en Leemans.
- De fysieke zelfstandigheid van de bestaande kernen.
- Kenmerkende boerderijtypen en rode pandeking van de boerderijen.
- Erfbeplantingen.
- Joods werkdorp Nieuwe Sluis.

### **Versterken**

- Stimuleren erfbeplantingen.
- Beplanting langs vaarten en wegen, conform de oorspronkelijke uitgangspunten achter het beplantingsplan van Bijhouwer.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen.  
Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

### **Ontwikkelen**

- De polder leent zich voor diverse ontwikkelingen, zolang het totaalontwerp als uitgangspunt wordt gebruikt.
- Inpassing van grootschalige ontwikkelingen door middel van landschapsbouw.
- Ontwikkelingen in de waterhuishouding kunnen worden aangegrepen om de variatie in het landschap te versterken.
- De verstedelijkingsdruk van en op de Wieringermeer leidt tot een woningbouwopgave, die vanuit de cultuurhistorische context moet worden opgevangen. Dat wil zeggen primair bij de bestaande kernen. Waar dit onvoldoende past (ontwikkelingen Wieringerrandmeer, groei vanuit Medemblik) dient zoveel mogelijk het totale concept van de Wieringermeerpolder uitgangspunt te zijn. Binnen het plangebied van de

Wieringerrandmeer zijn woonlandschappen mogelijk. De overige nieuwe ontwikkelingen moeten zijn gebaseerd op het totaalconcept en moeten de karakteristiek van de Wieringermeer volgen of versterken. Daarbij is ook te denken aan het benutten van de oorspronkelijk geplande dorpslocaties. Kernen buiten de Wieringermeerpolder kunnen niet zonder meer een uitbreidingswijk over de dijk heen projecteren.

## Landschapstypen



overige elementen



## Structuurlijnen



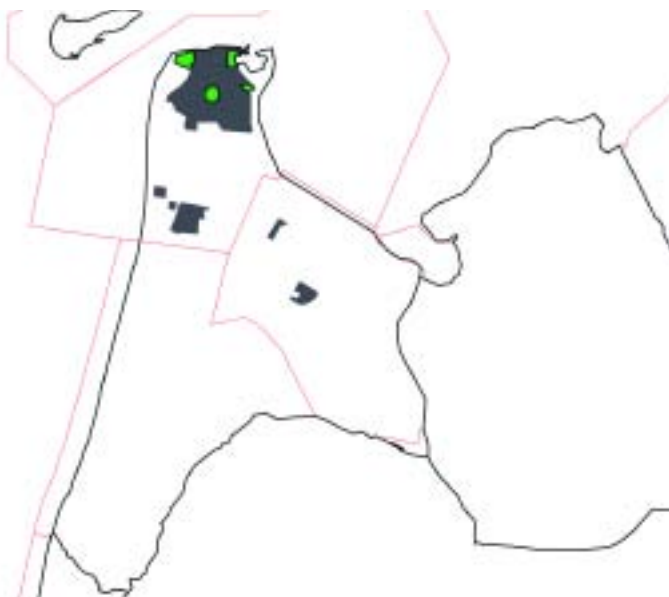
overige elementen



## Rijksbeschermd gezichten



overige elementen





## 4.3 Kop van Noord-Holland

### 4.3.1 Regio

Kenmerkend voor de Kop van Noord-Holland is de scherpe overgang duin-polder. Deze scherpe overgang hangt samen met de ontstaansgeschiedenis van de kustlijn. Tussen Huisduinen en Callantsoog is een stuifdijk als zeewering aangelegd.

Als zodanig maakt deze de basisopbouw van de Kop van Noord-Holland (eilandkernen door zanddijk verbonden) zichtbaar. De Hondsbossche zeewering ligt op de plaats waar vroeger de Zijpe het land binnen kwam. Deze brede zee-arm reikte tot aan de Westfriese Omringdijk. Na het verzanden van de zee-arm (vanaf de 15e eeuw) is (in een aantal pogingen) de Hondsbossche en Pettemer zeewering aangelegd. Na de Zijpe- en Hazepolder zijn grote delen van de Kop van Noord-Holland op de zee veroverd. De Wieringerwaard is in 1612 bedijkt, de polder Koegras, de Anna Pauwlonapolder, de Waard Nieuwlandpolder en de Waard- en Groetpolder dateren uit de 19e eeuw. Het zijn efficiënt ingerichte landbouwgebieden, waar de verschillende kreekrestanten in het landschap nog herinneren aan de tijd voor de bedijking, toen het gebied een afwisseling van geulen, wadplaten en kwelders was. Op plaatsen waar de afwateringskanalen hun water in zee spuiden ontstonden kleine handelsnederzettingen, als Oudesluis.

Militair laat de regio zich typeren als een frontlinieggebied met enkele bastions.

In het begin van de 80-jarige oorlog lagen het dorp Huisduinen en het vissersdorp Helder op het Eiland van Huisduinen. In 1781 werd Den Helder uitgeroepen tot nationale marinehaven. Om deze tegen aanvallen vanuit zee en over land te beschermen werd een uitgebreid stelsel van verdedigingswerken aangelegd.

#### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

Voor het behoud van de landschappelijke en cultuurhistorische variatie is behoud van de herkenbaarheid van het onderscheid tussen oude eilandkernen en jonge kustlijn van belang. Het gaat hierbij om het

behoud, versterken en ontwikkelen van het contrast tussen de voormalige eilandkernen Callantsoog en Huisduinen met het omliggende landschap met zanddijken en aandijkingen.

Voor het behoud van de herkenbaarheid van de waterstaatkundige geschiedenis zijn de scherpe overgang tussen zanddijk en polder en de herkenbaarheid van de opeenvolgende aandijkingen van belang. Het behoud van de scherpe overgang tussen zanddijk en polder zal zich vooral richten op een overwogen inpassing van nieuwe ontwikkelingen. Bij de aandijkingen gaat het om het gemeenschappelijke open, grootschalige, ontworpen karakter en de onderlinge verschillen.

Voor de herkenbaarheid van de militair strategische geschiedenis moet de identiteit van Den Helder als vestingstad en marinestad en de Stelling van Den Helder als structuur herkenbaar worden gemaakt door het herstellen van onderdelen.

Ook nieuwe inrichtingsmaatregelen kunnen worden gebruikt voor sterkere articulatie of extra contrast. In dit kader zijn versterking en ontwikkeling van de karakteristieke elementen in en rond Den Helder van belang, zoals fort Lasalle, fort l' Ecluse en de Rijkswerf Willemsoord.



**4.3.a Balgzandkanaal bij De Kooy**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.3.b Akkerbouw in Zijpe- en Hazepolder**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.3.c Akkerbouw in Zijpe- en Hazepolder**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.3.d Sint Maartensvlotbrug**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.3.e Noordhollandsch Kanaal**  
*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.3.f Panorama bij Sint Maartensbrug**  
*(archieff Bosch Slabbers)*



### 4.3.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Voor de Kop van Noord-Holland is het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie uitgewerkt naar landschapstype:

- Jonge duinlandschap.
- Aandijkingenlandschap.

Daarnaast is het Noordhollandsch Kanaal een bijzonder element. Deze wordt in een afzonderlijke paragraaf (4.3.3) behandeld.

#### *Jonge duinlandschap*

##### **Behouden**

- Behouden en herstellen van de dynamiek in de duinzone en de bijzondere natuurwaarden van het Zwanenwater.

Het Zwanenwater is ontstaan doordat zich later voor de zanddijk een nieuwe duinreeks heeft gevormd. Zo ontstond een ingesnoerde laagte. In deze vochtige duinvallei ontstonden twee grote zoet watermeren. Dit natuurgebied is van Europese betekenis.

- De scherpe overgang duin-polder.

##### **Versterken**

- De kenmerkende landschappelijke zonering en ecologische gradiënt van de duinen via de binnenduinrand naar het achterliggend polderlandschap door natuurontwikkeling en herstel van het watersysteem.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

##### **Ontwikkelen**

- Ontwikkelen tot een samenhangend en aaneengesloten gebied met hoge natuur- en landschapswaarden.
- Herstel en aanleg van duinrellen.
- Natuurontwikkeling in de binnenduinrand.

#### *Aandijkingenlandschap*

Het betreft hier de volgende aandijkingen:

- Zijpe- en Hazepolder (1597).
- Polder Wieringerwaard (1612).
- Polder het Koe gras (1817).
- Anna Paulownapolder (1847).

Deze polders, ontstaan uit het droogleggen van de opslibbingen, kennen hun eigen structuur, maat en schaal. Deze worden eerst beschreven, alvorens in te gaan op het beleid.

##### **Zijpe- en Hazepolder**

Kenmerkend voor het Zijpe is de opbouw in langgerekte, noord-zuid georiënteerde blokken, en de karakteristieke knik die de polder halverwege maakt. Deze knik vertaalt zich door naar de gehele verkaveling. De hoofdingeling lijkt vrijwel autonoom over het onderliggend patroon van slikken, schorren en stroomgeulen te zijn gelegd. Maar schijn bedriegt. De ligging van de Groote Sloot wordt in belangrijke mate bepaald door de aanwezigheid van de oude stroomgeul van het Sint Maartenswin. De Groote Sloot is zoveel als mogelijk over deze stroomgeul geprojecteerd.

Aan de Groote Sloot stonden herenboerderijen. Dit waren stolpboerderijen met een aangebouwd voorhuis dat de heerschapsvertrekken bevatte. Het voorhuis kende niet zelden een imposante voorgevel als van een stadshuis, vergelijkbaar met enkele grote herenboerderijen in de latere Beemster.

Voorbeeld van deze boerderijen in de Zijpe was 'Het Huis te vroech op'. Daarnaast stichtten koopmannen uit Amsterdam, regenten uit Alkmaar en welgestelden uit, Medemblik, Hoorn en Enkhuizen aan de Groote Sloot plantages en buitenplaatsen, zoals Wildrijk, Westphalen, Vergelegen en Ananas.

##### **Wieringerwaard**

Met de aanleg van het Zijpe bleek de inpoldering van land een lucratieve investering. In de inpoldering van de Wieringerwaard investeerden onder meer de burgemeester van Alkmaar (reeds in het bezit van 284 morgen land in het Zijpe) en raadspensionaris Johan



4.3.d



4.3.e





van Oldenbarnevelt. Kenmerkend voor de Wieringerwaard is de geometrische driehoekige indeling. Naar verluidt vormde dit de inspiratie voor de inrichting van het Wieringermeer, ruim 300 jaar later.

### **Polder het Koegras**

Polder het Koegras kent een meer regelmatige opbouw in grote blokken, met vaarten en vlieten die evenwijdig dan wel haaks op de kust zijn gesitueerd. Deze lijnen zijn recht als een liniaal en lijken volledig autonoom over het onderliggend patroon van slikken en schorren te zijn geprojecteerd.

### **Anna Paulownapolder**

Bij de Anna Paulownapolder is er onderscheid in het deel westelijk van het Oude Veer en het deel oostelijk van deze kreek. Beide delen kennen een regelmatige hoofdstructuur, maar in het westelijk deel is deze evenwijdig aan de Balgzanddijk en in het oostelijk deel staat deze juist haaks op de Balgzanddijk. In het westelijk deel volgt een deel van de wegen haaks op de Balgzanddijk, zoals de Schorweg en de Middenweg, hogere zandruggen uit het voormalige landschap van slikken en schorren. Het deels grillige (Lage/Hooge) Oude veer vormt een fraai contrast tot de regelmatige polderstructuur.

### **Behouden**

- De kenmerkende dijken.
- Kreekruigen en kreekrestanten. Behoud van karakteristieke kenmerken van de ontsluiting en verkaveling zoals oude wegen die kreekruigen volgen of uit kreekjes voortkomende bochtige sloten.
- De kenmerkende nederzettingsstructuren. Zie voor analyses van nederzettingsstructuren onder andere 'Identiteit Noord-Holland Noord'.
- Het onderscheid in polders, gebruik makend van de verschillen in ruimtelijke opbouw tussen de polders onderling en de contrasten tussen 'oud' en 'nieuw' land.
- De nog aanwezige graslanden in de Zijpe- en Hazepolder langs de Westfriese Omringdijk om de herkenbaarheid van de dijk te versterken.
- Behouden en herstellen van de historische herenboerderijen/buitenplaatsen.

- Terreinen van verdwenen buitens. In de Wieringerwaard biedt dit gegeven aanleiding voor nieuwe ontwikkelingen.
- De omgrachtingen van grote boerderij-erven.
- Genomineerd rijksbeschermd gezicht Rijkswerf Willemsoord.

### **Versterken**

- De hoofdstructuur bestaande uit dijken, watergangen en bebouwde/beplante wegen.
- Versterken en ontwikkelen van de Zijpe- en Hazepolder door gebruik te maken van de vijf aanwezige lijnen (vier linten en één kanaal) met ieder een eigen identiteit. Deze polder leent zich voor de combinatie van agrarische bedrijvigheid, recreatie, het herstellen van voormalige landgoederen en het versterken van de recreatieve lijn langs de kust. De kernkwaliteit van de lijnen in de polder zijn sturend voor de ontwikkeling.
- Gebruik maken van zoete en brakke kwel. Ontwikkelingen in de waterhuishouding kunnen worden aangegrepen om de variatie in het landschap te versterken.
- Benutten van de waterlopen als regionale verbindingswegen en als recreatieve vaarroutes.
- Voormalig eiland Callantsoog reconstrueren en de contrasten met het omliggend land versterken.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

### **Ontwikkelen**

- Aansluiten bij de rationele indeling van de polders en de landschappelijke kenmerken die met deze indeling samenhangen (bijvoorbeeld de hoofdrichting, het patroon van wegen en waterlopen, vorm van de ruimtes).
- Nieuwe ontwikkelingen laten aansluiten op, of laten contrasteren met, dit stramien, zodanig dat recht wordt gedaan aan het geometrische, monumentale karakter van de polders.
- In de Polder Koegras zijn vanuit de vierkanten structuur nieuwe ontwikkelingen mogelijk.



- In de Wieringerwaard biedt het verleden aanleiding voor de ontwikkeling van nieuwe landgoederen en het restaureren van het oude woonlint.
- De lintbebouwing in de Anna Paulownapolder leent zich voor groei tot een dicht landelijk woon/werkgebied.
- Bij bijplaatsen van nieuwe bollenschuren streven naar clustering en het vrijhouden van zichtlijnen vanaf de N9 op het duin.
- Bij de vormgeving van wegen, waterlopen en dijken gebruik maken van structuurlijnen en landschappelijke en cultuurhistorische elementen.
- Inpassen van grootschalige ontwikkelingen, zoals de verblijfsrecreatie in de binnenduintrand, door landschapsbouw.

### 4.3.3 Noordhollandsch Kanaal

Belangrijk element is het 80 kilometer lange Noordhollandsch Kanaal dat in 1824 op initiatief van de toenmalige directeur-generaal van de waterstaat Jan Blanken is gegraven om de haven van Amsterdam een verbeterde verbinding met de Noordzee te geven. Men durfde het in de 19<sup>e</sup> eeuw nog niet aan een oost-westverbinding te maken en de duinen te doorgraven.

Over het kanaal zijn karakteristieke vlotbruggen aangelegd, om de oost-westverbindingen over land te bewaren.

Een prachtige reeks wordt gevormd door Sint Maarten – Sint Maartensbrug – Sint Maartensvlotbrug – Sint Maartenszee.

De oude route die de schepen moesten nemen om in Amsterdam te komen liep via het Marsdiep (tussen Den Helder en Texel), het Amsteldiep (ten zuiden van Wieringen) en de Zuiderzee naar het IJ.

Vlak voor Amsterdam moest een grote hobbel wor-

den genomen: Pampus, een ondiepe plek waar bij vloed maar drie meter water stond. Er moest een oplossing worden gevonden om de bereikbaarheid van de hoofdstad te verbeteren. Een plan om een kanaal ten noorden van de stad, door Waterland en zelfs dwars door Marken, aan te leggen is nooit voltooid. In plaats daarvan werd het Groot Noordhollandsch Kanaal gegraven. Sommige delen werden nieuw gegraven, bij andere delen werden bestaande waterwegen (zoals de Ringvaart van de Schermer en de Beemster) gebruikt die op de juiste breedte en diepte werden gebracht.

Met de aanleg van het kanaal konden de grotere schepen Amsterdam binnenlopen en kreeg de hoofdstad een directe verbinding met de marinehaven van de Den Helder.

#### Behouden

- Lijnstructuur.
- Vlotbrug en pontonbruggen.

#### Versterken

- Versterken van het kanaal als landschapsstructurend element (lijnstructuur).
- Waar het kanaal nieuw is gegraven en als een 'los' element over het landschap is gelegd moet het kanaal ook als een autonoom element worden opgevat. Hier ligt het accent op het versterken van het contrast tussen kanaal en omliggend landschap.
- Waar het kanaal elementen van de onderliggende landschapsstructuur heeft opgepakt kan aansluiting worden gezocht bij die landschapsstructuur. Hier ligt het accent op het versterken van de samenhang tussen kanaal en omliggend landschap (verzoening).
- Het Noordhollandsch Kanaal meer onderdeel



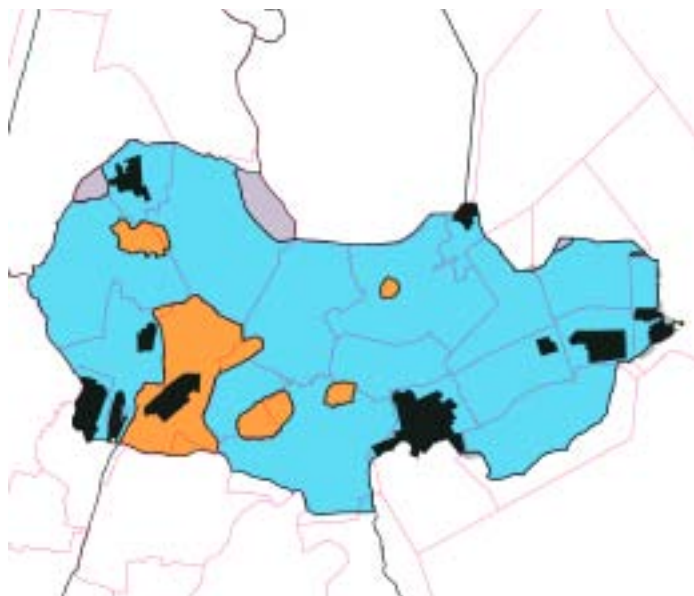
maken van het lokale landschap door in te spelen op actuele lokale behoeften, waardoor het kanaal meer van betekenis wordt in de plaatselijke identiteit. Het kanaal kan bijvoorbeeld fungeren als plek om aan te wonen, als windmolenlaan of als onderdeel van een park.

## Landschapstypen

-  Strandwallen en -veldenlandschap
-  Jonge duinlandschap
-  Keileemlandschap
-  Aandijkingenlandschap
-  Oude zeekleilandschap
-  Droogmakerijenlandschap
-  Stuwwallenlandschap
-  Veenrivierenlandschap
-  Veenpolderlandschap
-  Zee  
(Noordzee, Waddenzee en soomlange Zuiderzee)

overige elementen





-  Kern
-  Aanwassen
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens

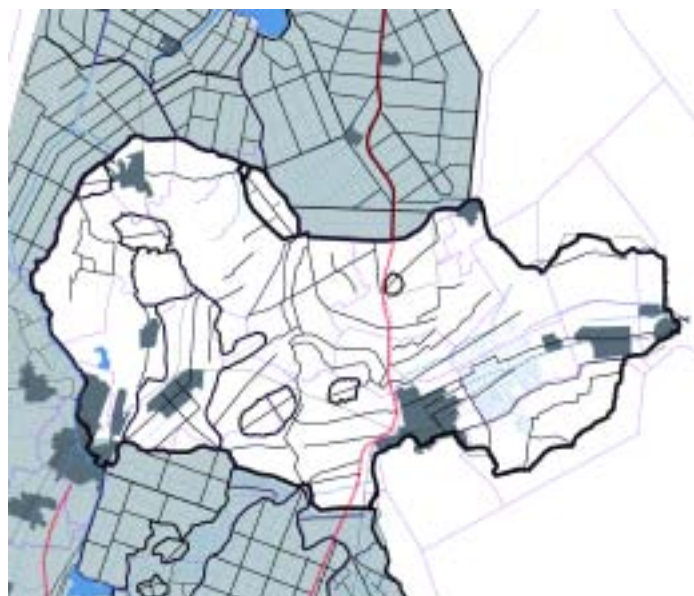


## Structuurlijnen

-  Zeedijk, dijk of weg
-  Watergang
-  Kreek
-  Kanaal

overige elementen

-  Snelweg
-  Spoorweg
-  Grens
-  Kern
-  Watervlak
-  Kust
-  Stuwwal



## Rijksbeschermd gezichten

-  Rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht (sept 2009)
-  Toekomstig rijksbeschermd gezicht

overige elementen

-  Kern
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens





## 4.4 West-Friesland

### 4.4.1 Regio

West-Friesland kenmerkt zich door de ligging binnen de Westfriese Omringdijk.

De dijk heeft de cultuurhistorische hoofdstructuur van de regio bepaald: nog steeds liggen de stedelijke kernen hoofdzakelijk aan de rand van West-Friesland.

West-Friesland heeft in de loop der eeuwen tal van transformaties ondergaan:

- Ooit was dit een wadlandschap, opgebouwd uit kleiige en zavelige platen, die hier en daar werden doorsneden door krekens en kreekruggen. Op deze platen had zich een circa 4 meter dik veenpakket ontwikkeld.
- Delen van het gebied, als de Groetpolder en het Grootslag, waren al in de prehistorie (neolithicum) bewoond. Men vestigde zich met name op de flanken van de oeverwallen langs de krekens.
- In het westelijk deel vond vanaf circa 800 na Christus bewoning op terpen plaats.
- In de 13<sup>e</sup> eeuw werd de Omringdijk aangelegd tegen het omringende water.
- Het westelijk deel was waterrijker. De kleinere meren zijn als eerste in de 15<sup>e</sup> en 16<sup>e</sup> eeuw drooggelegd. Dit heeft geleid tot tal van kleinere droogmakerijen, door de Identiteitsvisie Noord-Holland aangeduid als 'amuses'. De polder Burghorn (1456) is de oudste droogmakerij van het land. Kleimeer (1567) en Diepsmeer (1570) zijn 16<sup>e</sup> eeuwse droogmakerijen. Ook de Wogmeer (1608), de Bokmeer, Baarsdorpermeer (1624) en Bennemeer (1629) zijn voorbeelden van kleine droogmakerijen. De Heerhugowaard (1630) is een voorbeeld van een grote droogmakerij.
- In de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw leidden de grootschalige ruilverkavelingen een nieuwe transformatie in. In grote delen van West-Friesland is de kenmerkende vaarverkaveling vervangen door een rijverkaveling. Het meest ingrijpend was deze omzetting bij de ruilverkaveling Het Grootslag. Alleen bij Broek op Langedijk, Polder Mijzen en bij 'de Natte cel' (Polder het Grootslag) zijn nog delen van de vaarverkaveling behouden.

- De laatste grote transformatie vond plaats in de laatste decennia van de 20<sup>e</sup> eeuw/eerste jaren 21<sup>e</sup> eeuw. In die periode is het gebied tussen Hoorn en Enkhuizen nagenoeg geheel verstedelijkt en wordt het gebied bij Andijk ingericht als grootschalig glastuinbouwgebied.

### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

Voor het behoud van de archeologische variatie is het behoud van het bodemarchief in de Groetpolder en de Gouw van belang.

Voor de leesbaarheid van de waterstaatkundige geschiedenis zijn van belang:

- Het behoud van de terpen in het westelijk deel, zoals rond Schagen en Harenkarspel.
- Het behoud van de Westfriese Omringdijk (provinciaal monument), als zijnde het totale ensemble van het dijklichaam, de wielen, de kleiputten etc, alsmede handhaving van een brede vrije zone aan weerszijden van de dijk. Verzwaring van de dijk aan de IJsselmeerkust dient zorgvuldig te gebeuren.
- Het behoud van de resterende onderdelen van de vaarverkaveling, zoals de vaarverkaveling van Polder de Mijzen.

Voor de leesbaarheid van de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis is het behoud van de veelheid aan nederzettings- en verkavelingspatronen belangrijk. Naast voornoemde terpen rondom Schagen en Harenkarspel, betreft dit ook de kreekruggen en lintdorpen in het oostelijk deel van de regio.



**4.4.a Twee buiten gedijkte wielen ten noordoosten van Schagen**

(foto: Paul Paris)



**4.4.b Topografische kaart 1850**

(uit: Grote Historische Provincie Atlas)



**4.4.c Topografische kaart 2004**

(uit: ANWB Topografische Atlas)

#### 4.4.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie in West-Friesland is uitgewerkt naar landschapstype:

- Oude zeekeilandschap.
- Droogmakerijlandschap.
- Aandijkingslandschap (proefpolder Andijk).

##### *Oude zeekeilandschap*

###### **Behouden**

- De kenmerkende hoge en uiterst steile Omringdijk als zijnde het totale ensemble van het dijklichaam, de wielen, de buitendijkse landen, het oude tracé van de dijk en een brede zone aan weerszijden van de dijk. De dijkversterking en verzwaaring tussen Hoorn en Enkhuizen dient op een cultuurhistorisch verantwoorde manier te worden verricht met zo min mogelijk ingrepen.
- De polders en het terpenlandschap rondom Schagen, het terpenlandschap in de gemeente Harenkarspel, de afzonderlijke terpen.
- De archeologische waarden van de Groetpolder en De Gouw door toepassen van archeologie-

vriendelijk gebruik. Mogelijkheden voor informatieverstrekking en recreatieve routes.

- Openheid van het landelijk gebied van Opmeer en Wognum en de waaierverkaveling van Wadway en Spanbroek. Intact houden van de verkaveling.
- Verkaveling ten oosten en zuidoosten van Hoorn.
- De veerverkaveling en behouden/versterken van de openheid van polder Mijzen en behoud van de historische verkavelingsstructuur en afwatering van polder Beetskoog.
- Behouden en herstellen van daliegaten (voormalige putten van waaruit klei uit de ondergrond naar boven werd gehaald om de vruchtbaarheid van de arme veengronden te verbeteren), wielen, drinkputten, meerwallen en hoogstamboomgaarden.
- De rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten Twisk, Enkhuizen, Hoorn en Medemblik.
- Rijksbeschermd dorpsgezicht Kolhorn en provinciaal beschermd gezicht Barsingerhorn.
- Behouden en herstellen van voormalige waterkeringen en historische wegen.
- De lintbebouwing van Oude Niedorp, Nieuwe Niedorp, Winkel, Aartswoud/Hoogwoud, Aartswoud/Benningbroek/Sijbekarspel, Midwoud/Oostwoud/Lambertschaag/Abbekerk/Opmeer,

Twisk/Opperdoes, Spanbroek/Wadway/Wognum/Nibbixwoud/Hauwert, Schellinkhout. Zie voor analyses van nederzettingsstructuren onder andere 'Identiteit Noord-Holland Noord'.

- Behouden en restaureren van de historische bebouwing, de stolpen, de klinkerbestrating en de bebouwing.
- Bijzondere kavelvormen als de resterende vaarverkavelingen in Broek op Langedijk en het kenmerkende 'kadetjesland'.
- De terreinen van verdwenen kastelen, versterkte huizen en buitens.
- Polder Schellinkhout.
- Aardkundig waardevolle natuurlijke kreken, kreekrestanten en kreekruggen. Behouden en versterken van oude kreeklopen als de Kromme Leek als structurerend element.
- Het ellipsvormige stratenpatroon van de geeststructuur van St Pancras leesbaar houden en waar mogelijk herstellen.

#### **Versterken**

- Versterking van de herkenbaarheid van de Westfriese Omringdijk door natuurontwikkeling (provinciaal monument).
- Benadrukken van het contrast tussen hoger gelegen en verdichte stroomruggen en lager gelegen stroomvlakten door aanleg van beplantingen op de stroomruggen.
- Het onderscheid tussen zeekeleigebied en de inliggende kleine droogmakerijen.
- Wateringen, kanalen en ringsloten accentueren in het landschap.
- In het HES (Hoorn, Enkhuizen en Stedebroec) -gebied de lintstructuur met de stolpen en de relatie met de verkaveling zoveel mogelijk reconstrueren en restaureren, voorkomen dat dorpen aan elkaar groeien, verdichting tegengaan.
- Versterking van belangrijke lintstructuren als de lintdorpen en kreekruggen. Behoud en restauratie van bijbehorende bebouwing, de stolpen, klinkerbestrating en beplanting.
- Historische spoorlijn Hoorn-Medemblik, trambanen en vaarverbindingen toeristisch en recreatief benutten.

- De structuur van de Kromme Leek met behoud van de cultuurhistorische waarden.
- Versterken van de relatie tussen de dijk en (het terrein van) kasteel Nuwendoor.
- De IJsselmeerkust. Dijkversterking en -verzwaring dient op een zorgvuldige en cultuurhistorische manier verricht te worden.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

#### **Ontwikkelen**

- Ontwikkelen van de omgeving van de vestingwerken van Enkhuizen tot 'vestingbiotoop'.
- Ontwikkelingen in de waterhuishouding aangrijpen om de variatie in het landschap te versterken.
- Ontwikkelen van nieuwe landschappelijke kwaliteit en identiteit in polder Het Grootslag.
- Inpassing van de glastuinbouw nabij Andijk door middel van landschapsbouw.
- Ontwikkelen van nieuwe landschappelijke kwaliteiten in het verstedelijkend gebied tussen Hoorn en Enkhuizen, bijvoorbeeld door groene geleidingszones.
- Ontwikkelingen in het HAL-gebied (Heerhugowaard, Alkmaar en Langedijk) dragen vanuit de lintdorpen waarbij een nieuwe identiteit aan het gebied wordt toegevoegd.

#### ***Droogmakerijenlandschap***

##### **Behouden**

- Ringvaarten, ringdijken en molengangen.

##### **Versterken**

- Het onderscheid tussen zeekeleigebied en de inliggende kleine droogmakerijen.
- De droogmakerijen Wogmeer, Bennemeer, Berkmeer en Baarsdorpermeer, Burghorn en Schagerwaard, bijvoorbeeld door het versterken van het contrast met het omliggende land.
- De interne structuur.





**4.4.d Lintdorp Twisk**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.4.e Afwisseling van bebouwing en boomgaarden**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.4.f Stolpboerderij West-Friesland**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.4.g Vestingwal Enkhuizen**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.4.h Boerderij West-Friesland**  
*(Bron: beelddoc.Prov.NH)*





Aansluiten bij de rationele indeling van de polders en van de landschappelijke kenmerken die met deze indeling samenhangen (bijvoorbeeld de hoofdrichting van het patroon van wegen en waterlopen, vorm van de ruimtes).

- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen.  
Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

#### **Ontwikkelen**

- Nieuwe ontwikkelingen laten aansluiten op, of laten contrasteren met, dit stramien, zodanig dat recht wordt gedaan aan het geometrische, monumentale karakter van de droogmakerijen.
- Bij de vormgeving van wegen, waterlopen en ringkades gebruik maken van structuurlijnen en landschappelijke en cultuurhistorische elementen.

#### *Aandijkingenlandschap*

#### **Ontwikkelen**

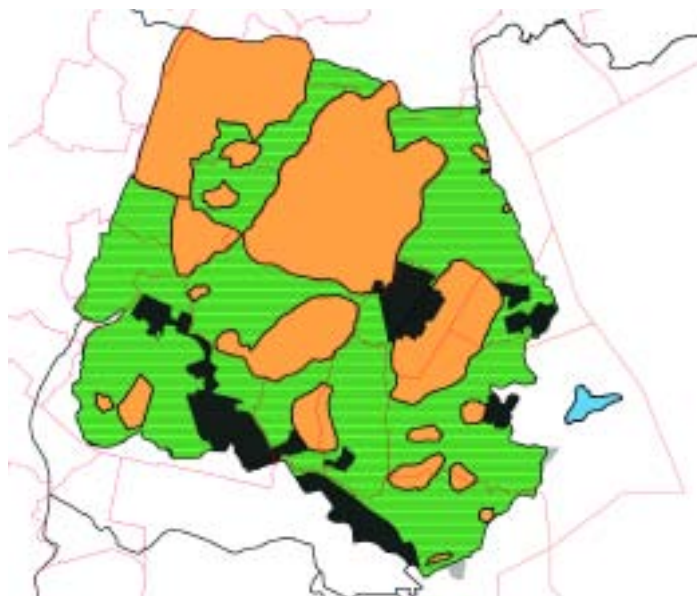
- Proefpolder Andijk (proefpolder voor de aanleg van de grootschalige IJsselmeerpolders, thans recreatieterrein) ontwikkelen als entiteit.

## Landschapstypen

-  Strandwallen en -veldenlandschap
-  Jonge duinlandschap
-  Keileemlandschap
-  Aandijkingenlandschap
-  Oude zeekleilandschap
-  Droogmakerijenlandschap
-  Stuwwallenlandschap
-  Veenrivierenlandschap
-  Veenpolderlandschap
-  Zee  
(Noordzee, Waddenzee en soornalige Zuiderzee)

overige elementen

-  Kern
-  Aanwassen
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens



## Structuurlijnen

-  Zeedijk, dijk of weg
-  Watergang
-  Kreek
-  Kanaal

overige elementen

-  Snelweg
-  Spoorweg
-  Grens
-  Kern
-  Watervlak
-  Kust
-  Stuwwal



## Rijksbeschermd gezichten

-  Rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht (sept 2006)
-  Toekomstig rijksbeschermd gezicht

overige elementen

-  Kern
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens



## 4.5 Noord-Holland Midden

### 4.5.1 Regio

Al voor de 10<sup>e</sup> eeuw trekken mensen het veengebied in om door het graven van ontwateringssloten het veen geschikt te maken voor landbouw. Kenmerkende overblijfselen van deze vroege bewoning zijn de onregelmatige, van richting wisselende verkaveling en de verlaten huisterpen. De Zaanstreek is in de Gouden Eeuw het grootste industriegebied van Europa, gericht op scheepsbouw voor de Amsterdamse handelsvloot. Kenmerkend zijn de scheepswerven, zaagmolens en houten gebouwen. Het vele hout dat door de zaagmolens werd verwerkt, werd niet alleen gebruikt voor de scheepsbouw, maar ook voor de bouw van huizen. Klei was weinig voor handen en hout verzakte op de drassige bodem minder snel dan steen. Een ander gevolg van de Gouden Eeuw was de totstandkoming van droogmakerijen. Met behulp van het stedelijk kapitaal werden grote watervlakten drooggemalen en ingericht als landbouwgebied. Deze vruchtbare landbouwgrond en de relatief grote landbouwbedrijven gaven een geweldige impuls aan de landbouwproductie, met name zuivelproducten. Alkmaar ontwikkelde zich tot de grootste kaasmarkt van het land en de faam van de Edammer kaasjes reikte tot in alle delen van Europa. Einde negentiende eeuw is door Noord-Holland Midden het noordelijk deel van de Stelling van Amsterdam aangelegd.

#### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

De geschiedenis van 'Noord-Holland Midden' wordt in belangrijke mate bepaald door:

- De vroege veenontginning.
- De droogmakerijen.
- De industriële ontwikkelingen in de Gouden eeuw.
- De aanleg van de Stelling van Amsterdam.

Voor het behoud van de archeologie is behoud van de veenterpen en andere archeologische vindplaatsen essentieel. Deze laten zich alleen conserveren met een daarop afgestemd peilbeheer.

Voor het behoud van de landschappelijke variatie is

het belangrijk dat het contrast tussen de veengebieden en de droogmakerijen behouden blijft en verder wordt ontwikkeld. De droogmakerijen vormen met hun diepe ligging, hun openheid en bovenal hun stelselmatige indeling een schitterend contrast met het hoger gelegen, veel onregelmatiger en extreem natte bovenland dat de droogmakerijen bijna letterlijk omspoelt. De droogmakerijen drijven als het ware in de omringende veensoep. Daarbij hoort het behoud van het verschil in verkavelings- en nederzettingenpatroon: lintdorpen op het onvergraven veen, kruisdorpen en de boerderijlinten (boerengrid) in de droogmakerijen.

Voor het behoud van de waterstaatkundige geschiedenis is, naast het behoud van de terpen, het behoud van de cultuurhistorisch waardevolle dijken van betekenis. Voor de afleesbaarheid van de bewoningsgeschiedenis is het behoud van de kenmerkende bebouwingslinten, met behoud van de kenmerkende architectuur (inclusief kleur- en materiaalgbruik, detaillering) van belang.

In de leesbaarheid van het landschap van Noord-Holland Midden neemt de herkenbaarheid van de industrialisatiegeschiedenis een centrale rol in. Het gaat daarbij om de industrialisatie van de zestiende tot de twintigste eeuw. Tot slot neemt in de leesbaarheid van het landschap de herkenbaarheid van de militair-strategische geschiedenis een belangrijke rol in. Het gaat hierbij om de herkenbaarheid van de Stelling van Amsterdam.

Er wordt groot belang gehecht aan de geleedende functie die het veengebied en de droogmakerijen vervullen ten opzichte van de omliggende steden en daarmee aan de openheid van Noord-Holland Midden.







#### 4.5.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie in Noord-Holland Midden is uitgewerkt naar landschapstype:

- Veenpolderlandschap.
- Droogmakerijenlandschap.

Daarbinnen behoeven de Stelling van Amsterdam en het Noordhollandsch Kanaal bijzondere aandacht. Deze worden in afzonderlijke paragrafen behandeld.

##### *Veenpolderlandschap*

Voor dit gebied is het waterrijke en onregelmatige veenlandschap, met haar langgerekte bebouwing-slinten, kenmerkend. Nergens in Nederland vindt men een zo waterig landschap als in Noord-Holland Midden. Polder Westzaan, Polder Oostzaan, de Kalverpolder, het Ilperveld, de Polder Wormer, Jisp en Neck, de Eilandspolder en de polder Mijzen spannen de kroon. De sloten zijn breed (als gevolg van kleinschalige turfwinning), de percelen smal en nat. De bebouwing is geconcentreerd in smalle linten. Daarbij is het lint van Graft-de Rijk, geboorteplaats van de ingenieur-architect Leeghwater, een aansprekend voorbeeld.

Daarnaast zijn er drie steden: Purmerend, strategische gelegen aan de Where, de waterloop die de watervlakten van de Beemster en de Purmer met elkaar verbond, en de 'dam'steden Edam en Monnickendam, handelsplaatsen die ontstonden op de plaats waar een geul werd afgesloten met een dam.

Zes steden, Amsterdam, Monnickendam, Edam, Purmerend, Hoorn en Alkmaar besloten in 1660 een stelsel van trekvaarten aan te leggen om de steden beter met elkaar te verbinden. Deze kunnen worden beschouwd als snelwegen 'avant la lettre'. In die tijd golden trekvaarten als een uiterst geavanceerde verbinding.

Direct ten noorden van Amsterdam ligt een waterrijk gebied. De weilanden worden omgeven door sloten met een hoog waterpeil, terwijl er ook grotere watervlakken voorkomen, zoals het Kinselmeer en de

zogenaamde dieën (Ransdorper Die, Holysloter Die, Uitdammer Die). Dit zijn natuurlijke veenstroompjes, die door turfwinning of oeverafslag zijn vergroot.

In de 19<sup>e</sup> eeuw is een begin gemaakt met de aanleg van een kanaal van Durgerdam naar de haven van Amsterdam, om de toegankelijkheid van de Amsterdamse Haven te verbeteren. Men was al flink gevorderd met de werkzaamheden toen besloten werd een andere oplossing te kiezen: de aanleg van het Noordzeekanaal. De resten van dit nooit gebruikte kanaal liggen nu als rechtlijnige natuurelementen in een overigens onregelmatig landschap. Een aantal meertjes is aan het eind van de negentiende eeuw drooggelegd (Burkmeer 1872, Blijkmeer 1875, Durgerdammer Diepolder 1880).

Een bijzonderheid is de Zaanstreek, met Zaandam en de polders Assendelft, Westzaanpolder en Polder Oostzaan. Zaandam/Zaandijk is ontstaan op de oevers van de Zaan, en heeft een industriële ontwikkeling doorlopen.

De polder Assendelft wordt naar het westen begrensd door de machtige Assendelver Zeedijk. Deze hoge dijk beschermde de polder tegen het Wijkermeer.

De polders westelijk van Zaandam vallen goeddeels samen met het Oer-IJ.

Doordat hier vroeger het stroombed van het Oer-IJ lag, is er in de ondergrond van nature veel zout aanwezig. Dit heeft met name in Gruisveld geleid tot de aanwezigheid van zilt veen, een buitengewoon bijzonder milieu.

Binnen het veengebied komen de fraaiste dorpslinten van Noord-Holland voor. Durgerdam, Ransdorp, Holysloot, Zuiderwoude, Broek in Waterland, Edam, Monnickendam, Marken, De Rijk, Zaandijk, Westzaan en Haaldersbroek zijn rijksbeschermd dorpskernen. Watergang is een nog aan te wijzen beschermd dorpsgezicht.

4.5.e



4.5.f



**4.5.a Renaissance stadhuis van De Rijp**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.b Hoofdstraat van De Rijp**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.c Eilandspolder zuidoosten van Noordeinde [archieff**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.d Schermerhoorn**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.e Molendijk oostkant van de Schermer**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.f Stompetoren**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.g Stompetoren**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.5.h Zuidervaart (Schermer)**

*(archieff Bosch Slabbers)*

4.5.g



4.5.h



Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is voor het veenweidegebied gericht op:

### **Behouden**

- De Middeleeuwse verkavelingsstructuren en historische watergangen van Waterland, Zeevang, Marken, Polder Oostzaan, IJperveld, Polder Purmerland, Polder Wormer, Jisp en Neck, Kalverpolder, Polder Westzaan, Assendelpolders, Krommenieer Woudpolder, Eilandspolder, Polder Mijzen en Beetskoog. Op de structuurkaart is deze regio gedetailleerd weergegeven. Dit betekent niet dat elke lijnstructuur afzonderlijk van (zeer) hoge waarde is, maar wel dat het totale verkavelingspatroon van bijzonder waardevolle betekenis is.
- Nederzetting- en verkavelingspatronen van de Dorregeesterpolder, Westwouderpolder, de Uitgeester- en Heemskerkerbroekpolder.
- De kenmerkende structuur van de lange linten, waarbij aan het lint een verscheidenheid aan individuele woningen staat, die echter in hun verscheidenheid wel ‘familie’ van elkaar zijn, in verschijningsvorm aan elkaar verwant zijn.
- Structuren van de karakteristieke lint- en dijkdorpen met historische bebouwing, met doorzichten naar het open polderland: Graft-De Rijk, West-Graftdijk, Oost-Graftdijk, Schermerhorn, Grootschermer, Het Noordeinde van Graft, Driehuizen, Zuiderwoude, Watergang, IJpendam, Landsmeer, Broek in Waterland, Oosthuizen, Kwadijk, Warder, Middellie, Beets, Oostzaan (Noordeinde en de Heul), Jisp, Neck, Westzaan, Wormer, Assendelft, Zunderdorp, Holysloot, Durgerdam en Ransdorp.
- Beschermde stads- en dorpsgezichten: Edam, Monnickendam, Marken, Zuiderwoude, Broek in Waterland, De Rijk, Zaandijk, Westzaan, Haalderbroek en het nog aan te wijzen dorpsgezicht Watergang.
- Doorzichten vanuit het lint op het achterliggende polderland.
- Het open en waterrijk karakter.
- De karakteristieke verschijningsvorm van het water.

- Behouden en herstellen van brakwatermilieus.
- Niet zichtbare archeologische locaties met ontginningsboerderijen en bewoningskernen uit de middeleeuwen.
- Aardkundig waardevolle natuurlijke waterlopen en kreekkruggen.
- van (voormalige) dijkstructuren waaronder de Assendelver Zeedijk en de Nieuwedijk
- Behouden en benutten van het patroon van waterlopen, dijken en kades om de mogelijkheden van het recreatief medegebruik van het veenweidegebied te vergroten.
- Elementen/kenmerken die samenhangen met de ontginningsstructuur zoals boezemgebieden, landscheidingskaden, strokenverkaveling, gerende, knikkende en gebogen percelen.
- Behoud en herstel van cultuurhistorische elementen als kerkepaden, huisterpen, verlaten erven/dorpslinten, boerderijen, molens, bruggen, kerkhoven en kasteelterreinen.
- Behoud en herstel van kenmerkende beplantingen van wegen en kaden.
- Bodemarchief op archeologisch waardevolle vindplaatsen.
- Op sommige plaatsen langs de Zaan behouden van de openheid naar het omliggende landschap (onder meer ter hoogte van Knollendam, de Zaanse Schans en bij het station Wormerveer).
- Scheepshellingen en resten van andere industriële activiteiten (molens, traankokerijen, pakhuizen) uit de 17<sup>e</sup> en 19<sup>e</sup> eeuw langs de Zaan en in het achtergelegen veld.
- Industrieel erfgoed aan weerszijden van de Zaan.
- Infrastructuur als de Nauernasche Vaart, de Zesstedenvaart, het Noordhollandsch Kanaal en het tracé van Goudriaan (het kanaaltracé door Waterland en Marken).
- De Noorder IJ- en Zeedijken, met wielen en kleiputten.

### **Versterken**

- De ruimtelijk kwaliteit door integrale samenwerking met Nationaal Landschap Laag Holland bij het opstellen van gebiedsprogramma's.
- De openheid van het veenweidelandschap (onder



## Oostzaan en het Oostzanerveld

(foto: Paul Paris)





meer polders Mijzen en Beetskoog) en bij eventuele invulling gebruik maken van karakteristieke kavel- en waterpatronen.

- Het contrast tussen de veenweiden en de droogmakerijen met behoud van dijken en boezems en verkavelingsstructuur.
- Aanpassing van de grondwaterstand in gebieden met hoge archeologische waarde en daar waar nog een gaaf bewaard ontginningslandschap aanwezig is.
- Archeologische vindplaatsen als de werven (terpen) op Marken, de resten van de 16<sup>e</sup> en 17<sup>e</sup> eeuwse industrie in het Wormer- en Jisperveld en de Eilandspolder en de resten van de middeleeuwse bewoningsplaatsen in het gehele veenweidegebied.
- De Assendelverpolder als overgangsgebied tussen veenweidegebied en duinstreek met kreek-ruggen, geulen en archeologische vindplaatsen vanaf de late IJzertijd.
- Aansluiten bij de indeling in waterstaatkundige eenheden en bij de zonering in voor- en achterkanten die binnen elke polder aanwezig is.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen.  
Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.
- Hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing, daarbij gebruik makend van cultuurhistorie.
- Verbrede landbouw met accent op natuur, veranderingen in waterbeheer en recreatie.
- Benutten van de Zaan en het Noordzeekanaal als culturele verbindingzones, gecombineerd met hergebruik van industrieel erfgoed.
- Accentueren van de monding van de Zaan.

### **Ontwikkelen**

- Gebiedseigen natuurontwikkeling in aansluiting op cultuurhistorische waarden.
- Waterberging op plaatsen waar dat cultuurhistorisch verantwoord is.
- Herinrichting Hembrugterrein met stimulering van de herbesteding van industrieel erfgoed.
- Transformatie van gebieden achter de

Zaanwanden baseren op de oorspronkelijke structuur van kleinschalige bebouwing langs straten loodrecht op Zaanoevers.

### ***Droogmakerijenlandschap***

Kenmerkend voor dit gebied is het contrast tussen de kleinere droogmakerijen, de 'amuses' uit de Identiteitsvisie Noord-Holland (De Noordmeer, de Belmermeer, de Blijkmeer, de Burkmeer, de Monnikenmeer, Durgerdammer Diepolder) en de grotere stelselmatig ingerichte renaissancepolders (Beemster 1612, de Purmer 1622, Wijde Wormer 1626, de Schermer 1635). Kenmerkend zijn de herkenbare, rationele, geometrische verkavelingsstructuur, de stolpboerderijen als zeer kenmerkende bouwvorm en de herkenbaarheid van de waterstaatkundige geschiedenis.

### **Beemster**

De Beemster staat, met zijn indeling in volkomen vierkanten, de verhoudingen van de gulden snede die in de hoofdopzet en in de pleinen is terug te vinden, en met zijn prachtige boerderijen bekend als het pronkstuk van de Hollandse renaissance.

In de Beemster lagen naast tal van herenboerderijen met heerschapvertrekken ook tal van buitenplaatsen en plantages. Van de herenboerderijen is de Eenhoorn het pronkstuk. Van de buitenplaatsen is alleen Rustenhoven overgebleven. In de Beemster zijn er, evenals in de Schermer, kleine gebieden waar de percelering afwijkt van het rationele patroon. Dit zijn de resten van het oude veenland, die binnen de Ringdijk zijn komen te liggen en waar de oude perceelsindeling is gehandhaafd.

### **Wijde Wormer**

De Wijde Wormer kent een spiegelsymmetrische indeling. De lengte-as werd gevormd door een brede vaart. De boerderijen stonden aan twee linten evenwijdig aan de Middenvaart. Deze linten lagen exact tussen de Middenvaart en de Ringdijk. Later is de snelweg precies over de Middenvaart aangelegd.

### **Purmer**

Ook de Purmer kent van oorsprong een spiegelsymmetrische opbouw, met de spiegelas in de lengte-

## Stolpboerderij in de Beemster

(archief Bosch Slabbers)



## Verdedigingswerk

(archief Bosch Slabbers)



terichting van de polder. Vanaf deze spiegelas zijn de blokken zo regelmatig mogelijk uitgezet.

Als gevolg van de verstedelijking aan de westkant is de oorspronkelijke structuur nog maar nauwelijks herkenbaar. Purmerend, gesticht op het bovenland, is tot diep in de polder uitgebreid. Hierdoor is het onderscheid tussen bovenland en droogmakerij verwaagd. Daarnaast is in de polder een uitgestrekt bosgebied aangelegd.

### **Schermer**

De Schermer vroeg, door zijn onregelmatige contour, om een andere benadering. De omtrek van de polder maakte het niet mogelijk te werken met een systeem van volkomen vierkanten of een spiegelsymmetrische opzet. In plaats daarvan zijn een sterke noord-zuid as en een sterke oost-west as ontwikkeld, waaraan een zo regelmatig mogelijk stelsel van wegen, vaarten en tochten is gekoppeld.

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is voor de droogmakerijen gericht op:

#### **Behouden**

- De droogmakerijen als ruimtelijke entiteit welke wordt gedragen door de ringdijken en ringvaarten.
- Behouden en versterken van de interne geometrische structuur.
- Behouden van en aansluiten bij de rationele indeling van de polders en van de landschappelijke kenmerken die met deze indeling samenhangen (bijvoorbeeld de hoofdrichting van het patroon van wegen en waterlopen, vorm van de ruimtes).
- De historische waterstaatkundige structuur van de twee binnenboezems van de Schermer en van de Noordschermerdijk.
- De open relaties van de droogmakerijen met de Kop van Noord-Holland en het IJsselmeer.
- De herkenbaarheid van het contrast tussen het veenweidegebied en de droogmakerijen.
- Het eigen karakter van de restanten bovenland in de droogmakerijen.
- UNESCO monument de Beemster.
- Het rijksbeschermd dorpsgezicht Middenbeemster.
- De totale droogmakerij Schermer, als rijks-

beschermd gezicht.

- Daliegaten.
- Resterende herenboerderijen en buitenplaatsen, het stimuleren van erfbeplantingen.
- Terreinen van verdwenen buitens.
- Molengangen en (voormalige) molenplaatsen.
- Het bodemarchief op archeologisch waardevolle terreinen.

#### **Versterken**

- De geometrische structuur van de Beemster, Schermer, de Wijde- en Enge Wormer, Starnmeer en Kamerhop, de Monnikenmeer, de Noordmeer en de Broekermeer.
- De cultuurhistorische structuur van woonkernen en het totaalconcept van de droogmakerij bij het ontwerpen van ruimtelijke ontwikkelingen als uitgangspunt nemen.
- Herstel van laanbeplantingen. Terugbrengen, vanuit de historische context van bomenrijen langs ringdijk en hoofdwegen.
- Grasland en openheid, ook tussen de gebouwen, zodat niet een aaneengesloten bebouwingslint ontstaat.
- De ruimtelijke ritmering van de stolpen, omgeven door boomsingels en soms ook dubbele grachten.
- De ruimtelijk kwaliteit, door integrale samenwerking met Nationaal Landschap Laag Holland
- De landschappelijke betekenis van waterlinies (Stelling van Amsterdam).

#### **Ontwikkelen**

- Nieuwe ontwikkelingen laten aansluiten op, of laten contrasteren met, dit stramien, zodanig dat recht wordt gedaan aan het geometrische, monumentale karakter van de droogmakerijen.
- Bij de vormgeving van wegen, waterlopen en ringkades gebruik maken van structuurlijnen en landschappelijke en cultuurhistorische elementen.
- Ruimtelijke ontwikkelingen inzetten voor versterking van de cultuurhistorische structuur van woonkernen.
- Doortrekken van de Noordervaart vanuit de Schermer naar de stad Alkmaar



## Het Voorm Fort in de Beemster

(foto: Paul Paris)





- In de stedelijke ontwikkeling van de Omval benadrukken, dat deze locatie een eenheid vormt met de rest van de droogmakerij De Schermer en de cultuurhistorische kenmerken van deze droogmakerij gebruiken bij de planontwikkeling.
- Waterberging op plaatsen waar dat cultuurhistorisch verantwoord is.
- Hergebruik van vrijkomende agrarische bebouwing. Daarbij gebruik maken van cultuurhistorie.
- Ontwikkelen van nieuwe buitenplaatsen.

#### 4.5.3 Stelling van Amsterdam

Binnen deze regio ligt een deel van de Stelling van Amsterdam. Zie voor een omschrijving en beleid paragraaf 3.4.8, pag. 51.

#### 4.5.4 Noordhollandsch Kanaal

Belangrijk element is het 80 kilometer lange Noordhollandsch Kanaal dat in 1824 op initiatief van de toenmalige directeur-generaal van de waterstaat Jan Blanken is gegraven om de haven van Amsterdam een verbeterde verbinding met de Noordzee te geven. Bij de aanleg van het Noordhollandsch Kanaal zijn grote delen nieuw gegraven. Daarnaast is gebruik gemaakt van bestaande waterwegen (zoals de Ringvaart van de Schermer en de Beemster) die op de juiste breedte en diepte zijn gebracht.

##### Behouden

- De lijnstructuur.

##### Versterken

- Versterken van het kanaal als landschapsstructurend element.
- Waar het kanaal nieuw is gegraven en als een 'los' element over het landschap is gelegd moet het kanaal ook als een autonoom element worden opgevat. Hier ligt het accent op het versterken van het contrast tussen kanaal en omliggend landschap.
- Waar het kanaal elementen van de onderliggende landschapsstructuur heeft opgepakt kan aansluiting worden gezocht bij die landschapsstructuur. Hier ligt het accent op het versterken

van de samenhang tussen kanaal en omliggend landschap (verzoening).

##### Ontwikkelen

- Het Noordhollandsch Kanaal meer onderdeel maken van het lokale landschap door in te spelen op actuele locale behoeften, waardoor het kanaal meer van betekenis wordt in de plaatselijke identiteit. Het kanaal kan bijvoorbeeld fungeren als plek om aan te wonen of als onderdeel van een park.

## Landschapstypen



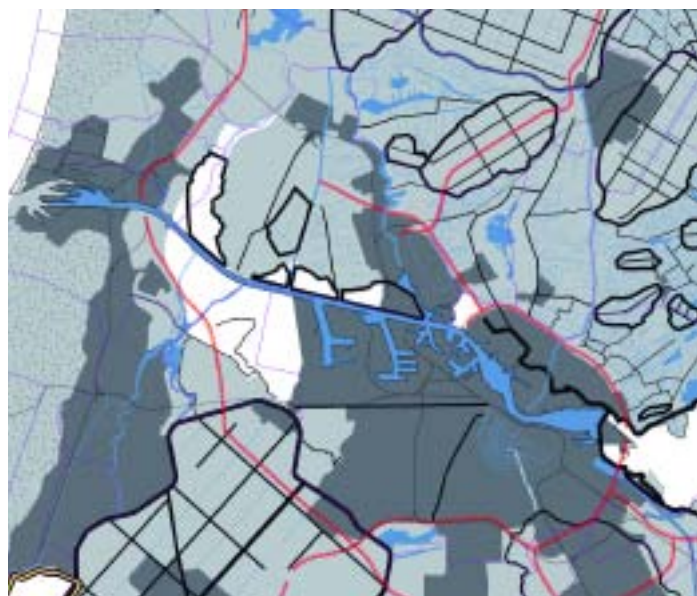
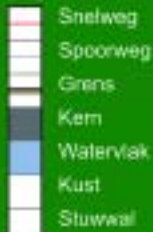
overige symbolen



## Structuurlijnen



overige symbolen



## Rijksbeschermd gezichten



overige symbolen



## 4.6 Oude IJ

### 4.6.1 Regio

Dit gebied valt deels samen met het Oer-IJ, het gebied waar de vroegere binnendelta van de Rijn lag. Deze binnendelta was al in de IJzertijd dicht bevolkt. Hier ligt nog een groot aantal archeologisch waardevolle terreinen. Echter, het Oer-IJ strekt zich over een groter gebied uit en is als ruimtelijke eenheid niet meer bepalend.

Het oude IJ vormde een groot binnenmeer direct achter de kust. Het vormde als het ware een uitloper van de Zuiderzee naar de kust. Aan dit IJ is niet alleen Amsterdam ontstaan, maar heeft zich ook de landgoederenreeks van Beeckestein, Waterland, Velserbeek ontwikkeld.

Eind negentiende eeuw durfde men het aan om een directe verbinding tussen de Amsterdamse havens en de Noordzee aan te leggen en daarbij de beschermende duinreeks te doorgraven. Met de aanleg van het Noordzeekanaal (1865-1876) is het oude IJ ingepolderd. Nadien heeft het gebied onder een sterke stedelijke druk gestaan. Met de uitbreidingen van Amsterdam, de aanleg van snelwegen en spoorlijnen en meer recent de aanleg van havens en recreatiegebieden is het gebied getransformeerd van open polders tot een sterk versneden en gefragmenteerd stadslandschap.

In grote delen is de oorspronkelijke rationele 19<sup>e</sup> eeuwse verkaveling grotendeels verdwenen ten gunste van grootschalige recreatie- en industriegebieden. Het resultaat is een vrijwel structuurloos landschap. Alleen de voormalige zeedijken bieden in de landschappelijke oriëntatie (zowel in tijd als in ruimte) nog enig houvast.

Het Oude IJ-gebied en de westelijk daarvan gelegen IJmond is een echt werkgebied, met zware industrie en havenactiviteiten. De cultuurhistorische kwaliteit ligt in de dynamiek van de industriecultuur. De oost-west verbinding van het Noordzeekanaal doorbreekt de noord-zuid gerichte ruimtelijke hoofdstructuur van deze typische kustregio.

Het Oude IJ-gebied is een moeilijk te duiden regio. Functioneel en cultuurhistorisch is er een sterke oost-west gerichte samenhang, landschappelijk gezien is er echter een sterke noord-zuid verbondenheid met Kennemerland, met name langs de kuststrook. Om deze reden heeft de kuststrook op de regiokaart A2 een dubbelarcering gekregen.

### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

De Waterstaatkundige geschiedenis wordt in belangrijke mate bepaald door de herkenbaarheid van het stelsel van oude zeedijken.

De ontginningsgeschiedenis is aan het landschap afleesbaar door bijvoorbeeld de landgoederenreeks, de industrialisatiegeschiedenis aan de haven- en hoogoverterreinen. De Stelling van Amsterdam refereert aan de militair strategische geschiedenis.



**4.6.a**



**4.6.b**



**4.6.a De overgang tussen de stad en het landelijk gebied ten zuidoosten van Amsterdam**

*(foto: Paul Paris)*

**4.6.b Hoogbouw markeert de overgang**

*(foto: Paul Paris)*

**4.6.c Beeckestein**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.6.d Krommeniedijk**

*(archieff Bosch Slabbers)*

**4.6.c**



**4.6.d**





#### 4.6.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Binnen deze regio liggen de volgende landschapstypen:

- Droogmakerijenlandschap.
- Veenpolderlandschap.

##### *Droogmakerijenlandschap voormalig IJmeer*

###### **Behouden**

- Het hergebruik en integratie van hoogwaardig industrieel en militair erfgoed bij nieuwe ontwikkelingen op het gebied van cultuur, toerisme en economie.
- Dijklichamen met wielen en kleiputten van de oude zeedijken als de Waterlandse Zeedijk en Ijdijk in Amsterdam.
- Dijkbiotoop Noorder IJ- en Zeedijken.

###### **Versterken**

- Bewustwording van de industriële identiteit door aansluiting op (inter)nationale industriële erfgoedroute.
- Hergebruik en publiek toegankelijk maken van dit industrieel erfgoed.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

###### **Ontwikkelen**

- Met nieuwe ontwikkelingen inspelen op de aanwezigheid van oude (zee)dijken en deze in de nieuwe constellatie weer manifest maken.
- Ontwikkelen van de dijken en ringvaarten als sterke structuurlijnen en als recreatieve verbinding tussen stad (Amsterdam) en land.
- Ontwikkelingen in de waterhuishouding kunnen worden aangegrepen om een nieuwe structuur in het landschap te ontwikkelen.
- Historische bedrijfsterreinen herontwikkelen tot hoogwaardige publieksdomeinen waar wordt

gewoond, gewerkt, gezorgd, ontmoet en ontspannen. Deze publieksdomeinen kunnen op regionale schaal met elkaar worden verbonden door een nieuwe erfgoedroute, waarin de waterwegen een recreatieve functie kunnen krijgen. Ook de spoorlijn kan worden gebruikt ter ontsluiting van de publieksdomeinen.

- Terugbrengen van delen van de gedempte Amsterdamse Vaart als onderdeel van de 17<sup>e</sup> eeuwse trekvaart tussen Amsterdam en Haarlem.
- Romeinse haven in de Zuiderscheg gebruiken als inspiratiebron voor de herinrichting tot bedrijventerrein met behoud van aanwezige waarden.
- Verbeteren van het publieksdomein in Halfweg door het wegnemen van de verkeerscorridor en het beter beleefbaar maken van de stedenbouwkundige situatie rond de sluisen.

##### *Veenpolderlandschap*

###### **Behouden**

- Historische dijken zoals de Spaarndammerdijk en Slaperdijk en waterlopen als de Mooie Nel en de Liede.
- Openheid en waaier-verkavelingspatroon van de Inlaagpolder.
- Openheid, karakteristieke waterpatronen en doorzichten van de Vereenigde Binnenpolder.
- Behouden en handhaven van groene randen rond Schalkwijk vanuit het bestaande stedenbouwkundige concept van Schalkwijk.
- Rijksbeschermd gezicht Spaarndam.

###### **Versterken**

- De landgoederenreeks en de samenhang tussen landgoederen en IJ-polders.
- Vereenigde Binnenpolder en Veerpolder. Het landschap zoveel mogelijk open houden en bij invulling rekening houden met karakteristieke waterpatronen en doorzichten.
- De groene overgang van Haarlem naar aanliggend veenweidegebied door landschapsbouw in de stadsrand.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuur-



**4.6.e Zaanstad-IJmond**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.6.f Het IJ**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.6.g Noorder IJ- en Zeedijk**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.6.h Krommeniedijk**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.6.i Zaandam**  
*(archief Bosch Slabbers)*



historie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

#### **4.6.3 Stelling van Amsterdam**

Binnen deze regio ligt een deel van de Stelling van Amsterdam. Zie voor een omschrijving en beleid paragraaf 3.4.8, pag. 51.

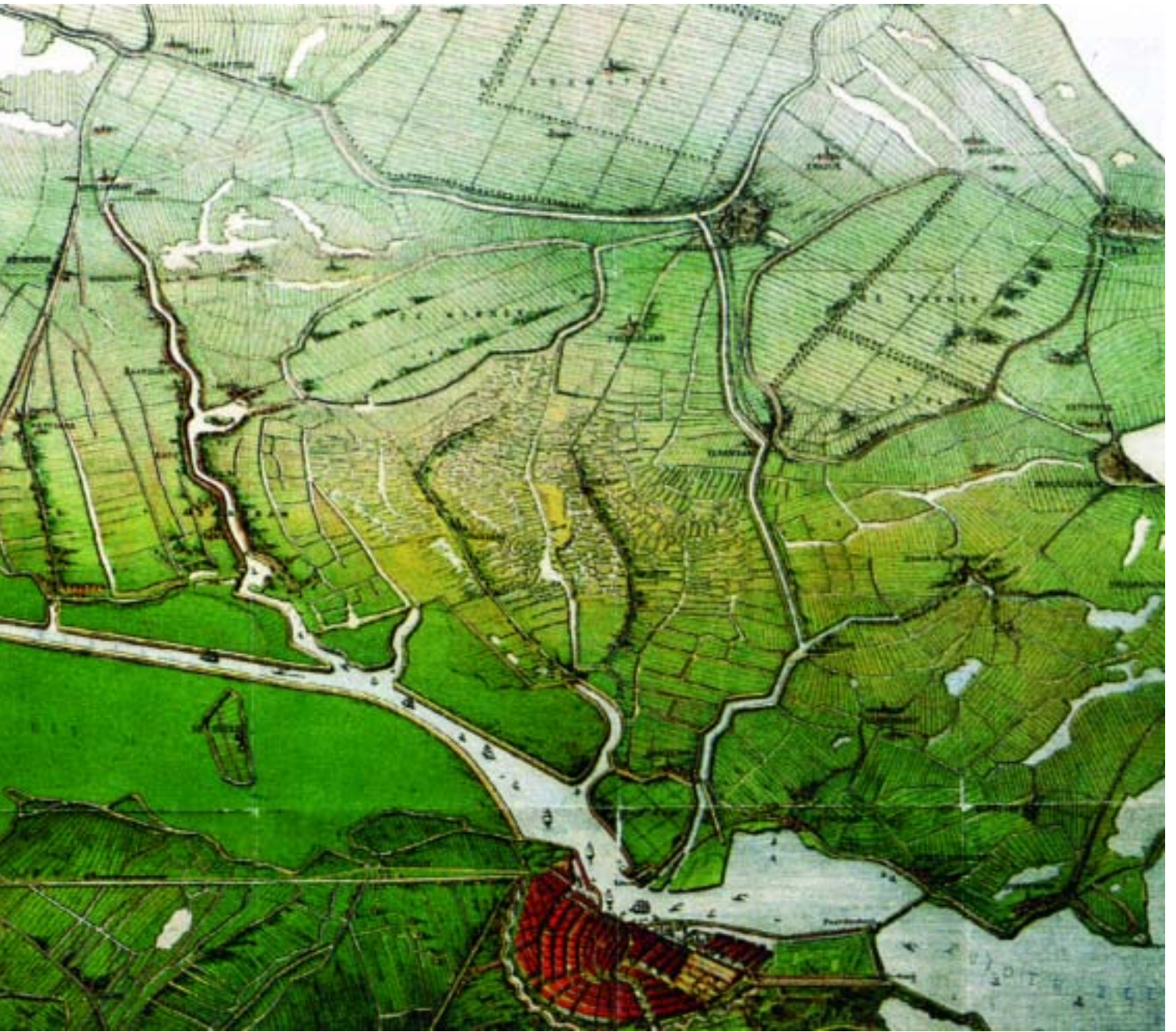


## Het Noordzee kanaal

(uit: Provincie Atlas Noord-Holland)







## Landschapstypen



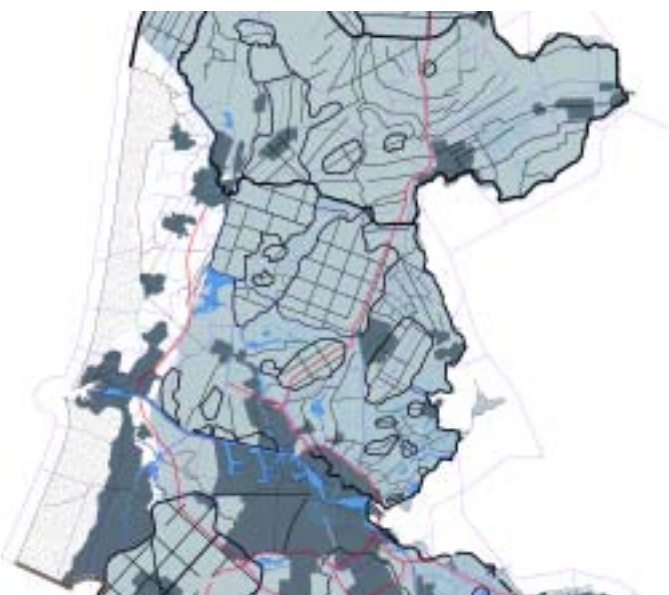
overige symbolen



## Structuurlijnen



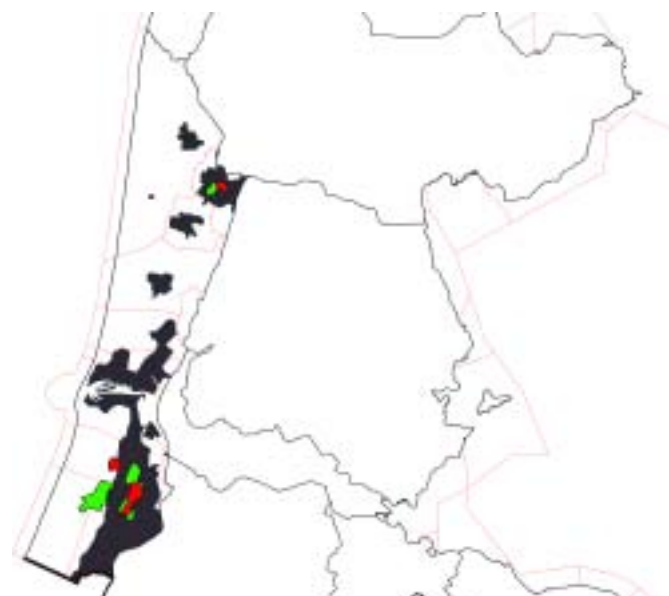
overige symbolen



## Rijksbeschermd gezichten



overige symbolen





## 4.7 Kennemerland

### 4.7.1 Regio

De regio Kennemerland bestaat uit een ononderbroken strook kust en duinen met hoge natuurwaarden, waarbij de ingrepen van de mens van een bescheiden omvang zijn met uitzondering van de badplaatsen en de industriële ontwikkeling bij de IJmond. De binnenduinrand is van oudsher een geliefde vestigingsplaats. De achter de duinen gelegen strandwallen en -vlakten kenmerken zich door geestnederzettingen. Dit zijn iets verhoogde nederzettingen met een karakteristiek ellipsvormig stratenpatroon.

De leesbaarheid van Kennemerland is afhankelijk van de contrasten tussen het ruige, natuurlijke duinlandschap, de veelal beboste en verdichte binnenduinrand en strandwallen en de open strandvlakten. Bij de geestnederzettingen is het belangrijk dat hun kenmerkende structuur behouden wordt en dat zij in de open setting van hun omgeving blijven liggen.

#### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

In deze regio staan de strategieën behoud en versterken voorop. Het versterken en onderling verbinden van de cultuurhistorische waardevolle structuren (landgoederen, buitenplaatsen) als hoofddraggers van de kwaliteit staat centraal. Bij vervanging van minder waardevolle of nog niet geheel ontwikkelde onderdelen moet nieuwe ontwerp kwaliteit worden ingezet. De Kennemerzoom (het zuidelijk deel van Kennemerland) wordt gekenmerkt door een groen karakter en allure. Om deze allure te behouden moeten nieuwe ontwikkelingen voldoen aan hoge eisen op het gebied van kwaliteit, uitstraling, verzorging en aandacht.

### 4.7.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie voor de regio Kennemerland is uitgewerkt naar de volgende landschapstypen:

- Jonge duinlandschap.
- Strandwallen- en strandvlaktenlandschap.

- Droogmakerijenlandschap.
- Veenpolderlandschap.

Daarnaast behoeven de Stelling van Amsterdam en de Leidsche Trekvaart bijzondere aandacht. Zij worden in afzonderlijke paragrafen behandeld.

#### *Jonge duinlandschap*

De jonge duinen vormen hier een overwegend breed en natuurlijk landschap. Alleen bij IJmuiden wordt het natuurlijk duinlandschap over een grote breedte onderbroken door stedelijke bebouwing, industrie en havengebieden. De jonge duinen vormen een samenhangend en aaneengesloten gebied met een hoge natuur- en landschapswaarde.

Zandvoort, Wijk aan Zee, Egmond aan Zee, Bergen aan Zee hebben zich aan zee als kernen ontwikkeld.

De binnenduinrand vormt een oud woonmilieu. Dit gebied werd al in de prehistorie bewoond. In de middeleeuwen werden hier versterkte huizen en kastelen (de graven van Egmond) gebouwd, om het Graafschap Holland te beschermen tegen invallers uit vijandelijke gebieden als Utrecht en Friesland. Bekende voorbeelden hiervan zijn de ruïnes van Brederode (Santpoort) en van het Slot Egmond. Vanaf de 17<sup>e</sup> eeuw werd het natuurschoon van Kennemerland ontdekt door stadsmensen, vooral uit Amsterdam en Haarlem. De stedelijke elite liet in de zeventiende en achttiende eeuw in het binnenduin en op de oude strandwallen landgoederen en buitenplaatsen bouwen. Voorbeelden hiervan zijn het 't Oude Hof te Bergen, Huis de Marquette, de landgoederenreeks aan de oevers van het Wijkmeer (Beeckestein, Waterland, Velserbeek), Elswout, Huis te Manpad, Vogelenzang. Eind negentiende/begin twintigste eeuw neemt het buiten wonen een grote vlucht. Aan het wonen in de binnenduinrand werd een heilzame werking toegedacht.

De verbeterde ontsluiting met tram en spoor (1839, eerste spoorlijn tussen Amsterdam en Haarlem) maakt dat de binnenduinrand voor een bredere topklaag bereikbaar wordt. Daarmee ontstaat de villa-cultuur. In de binnenduinrand ontstaan bij Aerdenhout, Bloemendaal, Heemstede en Vogelenzang uitgestrekte villagebieden.



**4.7.a**



**4.7.b**



**4.7.c**



**4.7.a Bollenteelt in de binnenduinrand**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.b De voert**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.c Binnenduinrand bij Bergen aan Zee**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.d Villapark Meerwijk, villa De Bark**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.d**



Daarnaast ontstaan in de binnenduintrand tal van sanatoria (Meer en Berg, Duin en Bosch, Koloniehuis Jong Nederland). Bij Bakkum ligt de oudste jeugdherberg van Nederland (Koningsbosch).

In de tweede helft van de twintigste eeuw neemt de ontwikkeling van het toerisme een vlucht. De badplaatsen aan de kust groeien sterk en ook in de binnenduintrand worden tal van voorzieningen gemaakt voor de toenemende stroom van bezoekers. In de smalle strook tussen provinciale weg en duinvoet hebben zich tal van campings en andere verblijfsrecreatieve complexen ontwikkeld.

In de negentiende eeuw komt in de duinen de aardappelteelt in zwang. In relatief vochtige duinvalleien werden akkertjes uitgegraven (om dichterbij het grondwater te komen). Het zand dat hierbij vrijkwam werd in de vorm van wallen rond de akkers gedeponerd. Dit heeft bij Egmond geleid tot de ontwikkeling van het zeedorpenlandschap: een mozaïek van kleine, verdiept gelegen aardappelakkertjes, omgeven door zandruggen. Veel van deze akkertjes zijn momenteel als volkstuinten in gebruik.

Tussen Beverwijk en Heemskerk ligt in de binnenduintrand één van de oudste vollegroonds tuinbouwgebieden van het land. Dit gebied dreigt steeds meer met kassen te verdichten.

In en langs de voet van de duinen hebben afzandingen plaatsgevonden, eerst als ballast voor de koopvaardijsschepen, later ten behoeve van de uitbreidingen van Amsterdam. Daartoe zijn uitgebreide vaartsystemen aangelegd. Na afzanding bleken deze geestgronden bij uitstek geschikt voor de bollenteelt. In de duinvoet bij Haarlem ontstond de 'noordelijke duin- en bollenstreek' (het deel bij Lisse wordt algemeen aangeduid als de 'zuidelijke duin- en bollenstreek').

Vanaf het midden van de negentiende eeuw zijn in het duingebied uitgebreide voorzieningen getroffen voor de drinkwatervoorziening van de hoofdstad (Amsterdams Waterleidingbedrijf).

Vanouds stroomt er vanuit de duinen water naar de polders aan de voet van de duinen. Deze kleine beken, duinrellen, zijn vrijwel alle verdwenen. Vaak zijn zij in gekanaliseerde vorm nog wel in het landschap te traceren. Daarnaast is aan de duinvoet de kweldruk groot. Om de gronden langs de duinvoet toch te kunnen bewerken is hier een meer fijnmazig net van sloten aangelegd, en zijn weteringen gegraven om het water zo snel mogelijk af te voeren. De aanwezigheid van het kwelwater biedt mogelijkheden voor natuurontwikkeling. Hier kunnen rijk geschakeerde vegetaties, die zijn gebonden aan de aanwezigheid van schoon en mineraalrijk water, tot ontwikkeling komen.

### **Behouden**

- Karakteristieke (micro)reliëfkenmerken van de duinformaties.
- Behoud en herstel van historische landgoederen en buitenplaatsen, zoals het Oude Hof te Bergen.
- De historische villaparken in de binnenduintrand.
- en herstel van lokale patronen van houtsingels, zandwallen (zeedorpenlandschap).
- De vaartsystemen in de afgezande duinzoom.
- De open landschappen aan de voet van de duinen.
- Infrastructuur van de watervoorziening, restanten militaire infrastructuur, archeologie.
- Badplaatsarchitectuur langs Haarlemmerstraatweg en Zandvoortseweg in Zandvoort.

### **Versterken**

- De kenmerkende landschappelijke zonering en ecologische gradiënt van de duinen via de binnenduintrand naar het achterliggend polderlandschap door natuurontwikkeling en herstel van het watersysteem.
- De afvoer van overtollig duinwater combineren met het herstel en landschappelijke opwaardering van historische sloten.
- Het zicht op de duinvoet vanaf de provinciale weg.
- Atlantikwall als structuur benoemen en versterken en waar mogelijk voor educatieve doeleinden gebruiken.
- Vergroten van de leesbaarheid van het klein-





**4.7.e Natuurontwikkeling in de Verenigde Harger- en Pettemerpolder**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.f De Hondsbossche Zeewering**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.g Overgang van de Hondsbossche Zeewering in het Camperduin**  
*(archief Bosch Slabbers)*

**4.7.h Landgoed in de binnenduinrand**

**4.7.i Landgoed in de binnenduinrand**





schalig gebruik van de duinen: versterken van het zeedorpenlandschap, het zanderijenlandschap en de zand- en schelpvaarten.

- In het kader van natuureducatie meer bekendheid geven aan dit kleinschalig gebruik door hieraan in fiets- en wandelroutes aandacht te besteden.
- De eigen identiteit van badplaatsen, door binnen de herstructurering van de badplaatsen de typerende nederzettingsstructuren en badplaatsarchitectuur herkenbaar te houden. Zie voor analyses van nederzettingsstructuren 'Identiteit Noord-Holland Noord'.
- Bij het hergebruik van zorginstellingen de nieuwe bouwvolumen zodanig groeperen dat de ruimtelijke structuur beter tot uitdrukking komt. Bij een buitenplaats of landgoed met bebouwing die niet past binnen de historische schaal of maatvoering kan bebouwing worden vervangen door een volume dat hier wel past.
- De ruimtelijke relatie tussen de buitenplaatsen Velserbeek, Waterland en Beeckestein met de directe omgeving. Het gaat hierbij om de historische relatie met de strandwal/het duin in het westen, het voormalige Wijkermeer in het oosten en het dorp Velsen-zuid. Dit wordt bereikt door de scheidende werking van de wegen op te heffen.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

#### **Ontwikkelen**

- Plaatselijk herstel van natuurlijke dynamiek met inachtneming van de zeeverende functie van de buitenste duinen. Door het mogelijk maken van processen als verstuiving en sluftervorming kan de dynamiek van het duingebied worden teruggebracht.
- Herstel en aanleg van duinrellen.
- Vernatting van de duinen en omvorming van naaldbos naar meer natuurlijke duinbegroeiing om de variatie te verhogen.
- Benutten van de mogelijkheden voor natuurontwikkeling langs de duinvoet.

- Ontlasten van de kwetsbare delen van het duin door zoneren en concentreren.
- Inpassen van de verblijfsrecreatie in de binnenduintrand.
- Mogelijkheden voor gebouwen met gezondheidsfuncties.

#### ***Strandwallen en -vlaktenlandschap***

In het deel benoorden het Noordzeekanaal is het strandwallenpatroon niet geheel parallel geordend. De ligging is beïnvloed door het voormalige zeegat van de Prae Zijpe. Castricum, Limmen en Heiloo liggen op een smalle strandwal, Bergen is ontwikkeld op een zogenaamde 'haakwal' (strandwal haaks op de kust). Ook Uitgeest en Akersloot liggen op een smalle strandwal die onderdeel uitmaakt van de geulen en vlakten van de binnendelta.

Op de strandwallen zuidelijk van het Noordzeekanaal kwamen landgoederen en buitenplaatsen tot ontwikkeling.

Het zuidelijk deel van het strandwallen/strandvlakten landschap is nagenoeg geheel verstedelijkt. De resterende open gebieden langs de voet van de duinen en tussen de binnenste strandwal en de Ringvaart van de Haarlemmermeer staan onder sterke druk van de verstedelijking.

Het poldergebied achter de Hondsbosche Zee-wering loopt door in het poldergebied van Egmond, Bergen en Schoorl.

Dit gebied, tussen de jonge duinen en de dicht bebouwde strandwal van Uitgeest, Heiloo, Limmen en Alkmaar geldt als één van de mooiste polderland-schappen van Noord-Holland. Het gebied bestaat uit een afwisseling van kleine strandwallen, laaggelegen strandvlakten en voormalige meertjes. Men vindt er kleine polders, begrensd door dijken of kades, met kronkelige sloten en vrij onregelmatige percelen.

Dit gebied heeft een grote cultuurhistorische betekenis door de kleinschalige percelering, de kaden en dijken en de vele molentjes. Hier is sprake van een fraai contrast tussen het vlakke, open, groene polderlandschap en de hoge duinen op de achtergrond.

### Hondsbossche Zeewering

De machtige dijk van de Hondsbossche Zeewering is in eerste vorm in 1466 als zanddijk aangelegd. Nadien is de dijk herhaalde malen versterkt. De zuidpunt van de dijk vertoont een knik ter plaatse van de aansluiting op de natuurlijke zeewering (Camperduin). Dat komt doordat de natuurlijke kustlijn geleidelijk iets naar achteren verschuift, waardoor de dijk steeds meer als een 'balkon' in zee komt te liggen. Achter de dijk ligt het polderlandschap van de Verenigde Harger- en Pettemerpolder. Hier is het oorspronkelijke laat middeleeuwse verkavelingspatroon nog vrijwel geheel in takt.

#### Schelphenhandel

Het Middeleeuwse dorp Akersloot was tot in de 17<sup>e</sup> eeuw van belang vanwege de visserij en de scheepvaart. Met de drooglegging van de Schermer en andere meren verdween deze bedrijvigheid. Daarvoor in de plaats kwam de schelphenhandel ten behoeve van de kalkbrandrijen. Vanaf de stranden van Bergen, Egmond en Castricum werden schelphen aangevoerd en via de Schulpvaart naar Akersloot getransporteerd. Daar werden ze in grotere schepen geladen en verder vervoerd naar kalkbrandrijen in Zwartsluis en Huizen.

#### Behouden

- De karakteristieke verkavelingsstructuur van de polders in het overgangsgebied tussen de duinen en het lage gebied in de gemeente Bergen.
- De openheid, middeleeuwse dijkjes en de nageoeg oorspronkelijke verkaveling in de Harger- en Pettemerpolder.
- De contrasten tussen de lage open strandvlakten en de beboste binnenduinrand, ondermeer door behoud van het bestaande graslandareaal van de strandvlakten.
- Behoud en herstel van historische landgoederen als Marquette, Scheybeek en Westerhout en buitenplaatsen in groen mozaïeklandschap.
- De vaartsystemen in afgezande gebieden.
- Bijzondere elementen als de Schulpvaart bij Bakkum.
- In het zuidelijk deel de resterende open gebieden in de duinvoet en inrichting van niet verstedelijkte gebieden tussen de binnenste strandwal en

de Ringvaart Haarlemmermeer.

- De suburbane interbellum stedenbouw van Heemstede.
- Rijksbeschermd gezichten Alkmaar en historische dorpskern Bergen.
- Genomineerde rijksbeschermd gezichten Tuindorp Oostbuurt en Park Meerwijk in Bergen.
- Genomineerd rijksbeschermd gezicht Westershoutkwartier.
- Genomineerd rijksbeschermd gezicht villaparken Duin en Daal te Bloemendaal.
- Geestnederzettingen (Langenes, Noordeinde, Dusseldorpergeest, Oosterzijde, deel van de Alkmaardergeest en Oudorpergeest, Benes en Westergeest, Startingergeest en Middelbuurt) met hun ellipsvormige structuur in de setting van hun open omgeving.
- De historische structuur van de kernen, waaronder Wijk aan Zee, Velsen, Beverwijk, Castricum en Heemskerk.
- Vele oude en vaak zeer kwetsbare dijken.
- De archeologische waarden van het gelaagde landschap, waaronder Oer-IJ en Rekere en specifiek het provinciaal archeologisch monument Kronenburg.
- De resten van kastelen en buitenplaatsen.
- De geulen en het wallenpatroon van de binnendelta.

#### Versterken

- De cultuurhistorische structuur van het Oer-IJ door het beter leesbaar maken van archeologische bewoningsrelicten aan kreken, door het ontwikkelen van een daarop toegesneden behoud- en beheerprogramma.
- Bij de ontwikkeling van woningbouwlocaties de herkenbaarheid van cultuurhistorische structuren in de planvorming een plaats geven. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie. Voor strandwallen en -vlakten specifiek de verstedelijkte geeststructuren versterken, herkenbaar aan het ellipsvormige stratenpatroon.
- Het contrast tussen de ruimtelijk meer verdichte strandwal en de open gebleven delen van de

strandvlakten door de strandvlakten vrij te maken van functies die afbreuk doen aan de openheid.

- Continuïteit van het agrarisch gebruik als belangrijke identiteitsdrager.
- Zichtas Elswout-St. Bavo (Haarlem) door in deze as de glastuinbouw op te heffen ten behoeve van de aanleg van een ecologische verbindingzone.
- Opwaarderen ruïne te Egmond aan de Hoef en andere (voormalige) kastelen en kasteelterreinen.
- De waardering van de industriële identiteit door middel van aansluiting op (inter)nationale erfgoedroute. Hergebruik en publiek toegankelijk maken van cultuurhistorisch (industriële) erfgoed.

#### **Ontwikkelen**

- Met nieuwe ontwikkelingen aansluiten bij de lineaire opbouw parallel aan de kust.
- Ontwikkelen van nieuwe landgoederen op de strandvlakten tussen Driehuis en Santpoort Noord, onder voorwaarde van landschappelijke openheid en publieke toegankelijkheid. Verder zijn nieuwe landgoederen en buitenplaatsen mogelijk als dit leidt tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit.
- Bij hergebruik zorginstellingen aansluiten op de historische schaal en maatvoering.
- Onderzoeken van de mogelijkheden van natuurontwikkeling, verbrede landbouw en waterberging.
- Ontwikkeling van de ecologische gradiënt van duin naar polder door herstel van het watersysteem.

#### ***Droogmakerijenlandschap***

In de kop van het Kennemerland ligt een aantal van de oudste droogmakerijen van ons land. Ten westen van Alkmaar lagen ondiepe meertjes die al in de 16<sup>e</sup> eeuw zijn drooggemalen, zoals het Bergermeer (1566) en het Egmondermeer (1566).

#### **Behouden**

- De droogmakerijen als ruimtelijke entiteit welke wordt gedragen door de ringdijken en ringvaarten.

- Molengangen, molens en voormalige molenplaatsen.
- Behouden en versterken van de interne structuur. Aansluiten bij de rationele indeling van de polders en van de landschappelijke kenmerken die met deze indeling samenhangen (bijvoorbeeld de hoofdrichting van het patroon van wegen en waterlopen, vorm van de ruimtes).

#### **Ontwikkelen**

- De droogmakerijen als ruimtelijke entiteit.

#### ***Veenpolderlandschap***

Het betreft hier een kleine oppervlakte veenpolderlandschap. Zie voor beleid de aangrenzende regio 'jonge droogmakerijen' in paragraaf 4.8.2.

#### **4.7.3 Stelling van Amsterdam**

Binnen deze regio ligt een deel van de Stelling van Amsterdam. Zie voor een omschrijving en beleid paragraaf 3.4.8, pag. 51.

#### **4.7.4 Trekvaart Haarlem-Leiden**

In de zeventiende eeuw was Leiden, na Amsterdam, de tweede stad van het land en behoorde het tot de 20 grootste steden van Europa. Tussen Haarlem en Leiden werd, min of meer door de strandvlakte, een trekvaart aangelegd. In die tijd gold de trekvaart als een uiterst geavanceerde verbinding.

#### **Versterken**

- De Trekvaart als ruimtelijke entiteit en als landschappelijke structuurlijn
- De belevingswaarde van de Leidsevaart als recreatieve verbinding tussen de diverse landgoederen en buitenplaatsen. Hiertoe moet de vaart zelf, maar ook de naastgelegen weg, voor recreatief verkeer geschikt worden gemaakt.

#### **Ontwikkelen**

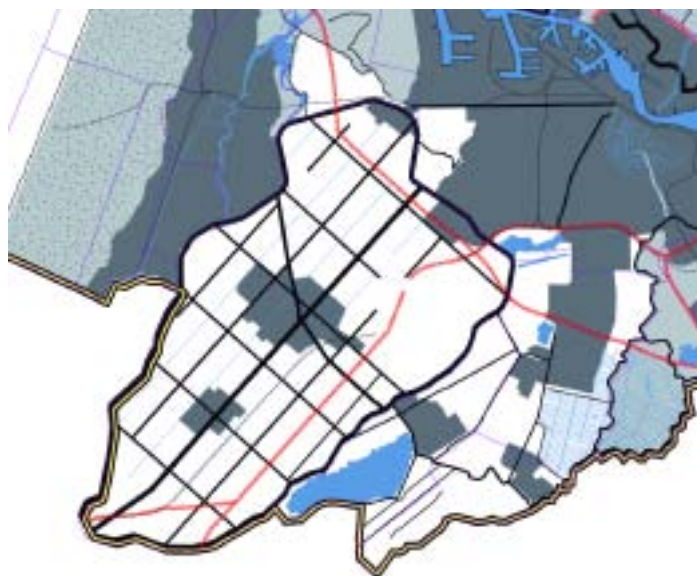
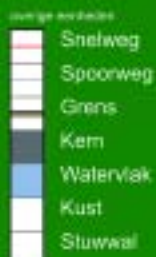
- Ontwikkelen van de Trekvaart als recreatieve verbinding tussen stad (Haarlem) en land.



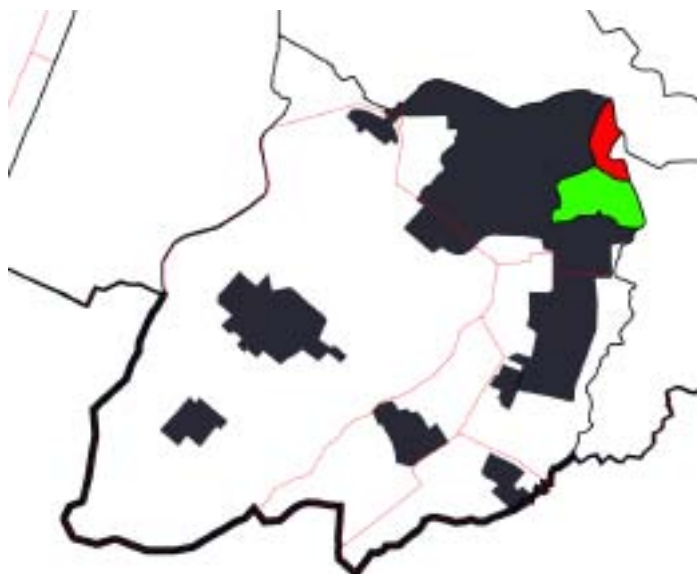
## Landschapstypen



## Structuurlijnen



## Rijksbeschermd gezichten



## 4.8 Jonge droogmakerijen

### 4.8.1 Regio

Deze regio, ten zuiden van Amsterdam, maakte ooit deel uit van het centraal Hollands-Utrechts veenkussen, dat zich uitstrekte van de binnenste strandwal tot aan de voet van de hoge gronden van de Utrechtse Heuvelrug. Dit veenkussen werd in het oosten doorsneden door veenrivieren als Amstel, Vecht, Gein en Diem.

Deze regio omvat het gebied tussen de binnenste strandwal en de Amstel, het gebied dat wordt gedomineerd door de grootschalige droogmakerijen. Oostelijk van de Amstel wordt het landschapsbeeld bepaald door de aanwezigheid van de rivieren en wat daarmee samenhangt. Dat gebied vormt daarvan een afzonderlijke regio.

Binnen het veenkussen zijn grootschalige meren ontstaan: het Haarlemmermeer, De Westeinderplassen, het Legmeer en de Oosteinder Poel.

Met uitzondering van de Westeinderplassen zijn deze meren pas in de tweede helft van de 19<sup>e</sup> eeuw drooggelegd (Haarlemmermeer 1850, Legmeer 1873/1883, Oosteinderpoelpolder 1865, Schinkelpolder 1858).

De Bovenkerkerpolder, grenzend aan de Amstel, is eerder verveend en drooggelegd.

De Amstel vormt binnen dit gebied een hoofdstructuurlijn. Lange tijd was deze rivier, met het naastgelegen jaagpad, één van de hoofdtransportaders van het land. Aan de oevers van de Amstel ontwikkelden zich buitenplaatsen als Amstelrust, Wester Amstel en Oostermeer.

Tussen de beide grote droogmakerijgebieden (Haarlemmermeer en Legmeer met aanliggende polders) liggen de Westeinderplassen en een smalle strook bovenland, veenpolder. Ook ligt een strook bovenland langs het Amstel-Drechtkanaal (Kalslager polder/Uithoornsche Polder).

Binnen deze regio neemt de Stelling van Amsterdam een belangrijke plaats in. De herkenbaarheid van de Stelling en haar onderdelen (Forten, Geniedijk, vuur-

dijken en inundatievlakten) staat hier, als gevolg van de vele infrastructurele doorsnijdingen, de oprukkende verstedelijking en de glastuinbouwontwikkeling, sterk onder druk.

In de Haarlemmermeer bedreigen de infrastructurele ontwikkelingen de herkenbaarheid, tussen Uithoorn en Aalsmeer raken de elementen zoek in een zich snel verdichtend landschap.

### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

Voor het behoud van de leesbaarheid van de regio 'Jonge droogmakerijen' zijn van belang:

- Het behoud, versterken en ontwikkelen van het contrast tussen veenpolder en droogmakerij.
- De herkenbaarheid van de Amstel als belangrijke structuurlijn.
- De herkenbaarheid van de Stelling van Amsterdam als een grotere overkoepelende structuur.

### 4.8.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is voor deze regio uitgewerkt naar landschapstype:

- Droogmakerijenlandschap.
- Veenpolderlandschap.

Daarnaast behoeft de Stelling van Amsterdam bijzondere aandacht. Deze wordt in paragraaf 3.4.8, pag. 51 behandeld.

### *Droogmakerijenlandschap*

#### **Haarlemmermeerpolder**

De Haarlemmermeer is de grootste droogmakerij van Noord-Holland. Anders dan bij de eerdere droogmakerijen is dit meer niet drooggemaakt met behulp van windmolens, maar met de inzet van drie stoomgemalen.

Bij de aanleg van de Ringdijk heeft men gestreefd naar de kortste omtrek. Dit heeft tot gevolg gehad dat bij Lisserbroek en Vijfhuizen stukken bovenland zijn ingedijkt en bij de polder zijn gevoegd. Nog altijd herkent men deze bovenlandrestanten binnen de



**4.8.a De Thamerpolder**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.8.b De Geniedijk**

*(archief Bosch Slabbers)*

**4.8.c De Geniedijk**

*(archief Bosch Slabbers)*





Ringdijk aan hun afwijkende verkaveling. De droogmakerij zelf kent een uitermate stelselmatige opzet met tochten en vaarten die haaks op elkaar zijn gesteld. Binnen dit uiterst mathematische stelsel is er één markante afwijking: de Geniedijk. Dit onderdeel van de Stelling van Amsterdam loopt vrijwel diagonaal door het orthogonale systeem.

In 1920 is in de Haarlemmermeer de militaire luchthaven Schiphol aangelegd.

Deze zou uitgroeien tot één van de grootste burgerluchthavens van Europa.

De Haarlemmermeerpolder staat onder grote stedelijke druk. Wat ooit een 'zee van ruimte' was, groeit nu dicht met een caleidoscopische verzameling aan stedelijk getinte functies: woongebieden, bedrijventerreinen, de 'stad' Schiphol, het Strategisch Groenproject Haarlemmermeér Groen, de aanleg van de Hoge Snelheids Lijn etc. Ondanks de veelheid aan ontwikkelingen is de oorspronkelijke hoofdstructuur nog opvallend gaaf aanwezig.

#### **Oosteinderpolder/Legmeerpolder**

Ook deze polders kennen van oorsprong een vrij systematische opbouw.

Deze opbouw is echter als gevolg van de glastuinbouwontwikkeling nauwelijks meer herkenbaar.

#### **Westeinderplassen**

Tot tweemaal toe is gepoogd de Westeinderplassen droog te leggen, beide missies mislukten door organisatorische tegenslag. De eerste poging in 1884 strandde omdat het Ministerie van Oorlog het meer nodig had voor de Stelling van Amsterdam. Bij de tweede poging (omstreeks 1920) kreeg men de financiering niet rond. Na 1920 nam het recreatieve gebruik van de plassen snel toe. Men besloot dat de Westeinderplassen als water voor de stad Amsterdam van meer betekenis was dan als land.

#### **Bovenkerkerpolder**

De Bovenkerkerpolder, grenzend aan Amstelveen, is een open polder met een opvallend regelmatige verkaveling. De bebouwing staat niet in de polder, maar aan de rand van de polder, aan de Ringdijk. De Bovenpolder grenst aan de Amstel.

#### **Behouden**

- Ringvaarten, ringdijken en molengangen.
- De stoomgemalen.
- De ruimtelijke hoofdstructuur van de Haarlemmermeer met Ringdijk en –vaart, de Hoofdvaart en de gemalen als identiteitsdragers.
- Kaden, dijken en verkavelingspatronen in de Bovenkerker- en Legmeerpolder.
- Behouden en versterken van de interne structuur. Aansluiten bij de rationele indeling van de polders en van de landschappelijke kenmerken die met deze indeling samenhangen (bijvoorbeeld de hoofdrichting van het patroon van wegen en waterlopen, vorm van de ruimtes).

#### **Versterken**

- Het karakteristieke profiel van tochten en bebouwingslinten in de Haarlemmermeer.
- De openheid van het zuidelijk deel van de Haarlemmermeer als overgang naar het Groene Hart.
- De herkenbaarheid van delen oud land temidden van de rationele nieuwe verkaveling.
- Bij de invulling van de droogmakerijen zoveel mogelijk gebruik maken van karakteristieke kavel- en waterpatronen en doorzichten.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

#### **Ontwikkelen**

- Ontwikkelen van de dijken en ringvaarten als sterke structuurlijnen en als recreatieve verbinding tussen stad (Amsterdam) en land.
- In de Bovenkerkerpolder zijn mogelijkheden voor waterberging.
- Voor de Haarlemmermeer moet een totaalconcept worden ontwikkeld, waarbij het poldergrid kan dienen als onderlegger voor ruimtelijke ontwikkelingen.
- Opgaven in de waterhuishouding kunnen worden aangegrepen om een nieuwe structuur in het landschap te ontwikkelen.

## Stelling van Amsterdam

(foto: Ludo Vermaire)



### *Veenpolderlandschap*

Tussen Haarlemmermeer en Oosteinderpoelpolder/Legmeerpolder ligt een smalle strook veenpolderlandschap, het 'bovenland'. Ook de waterrijke Uithoornsche polder is bovenland. Ook langs de Amstel ligt een smalle strook bovenland, de Kalslagerpolder.

#### **Behouden**

- De resterende open gebieden.
- De verkavelingsstructuur van de opgevaren gronden in aansluiting op de ringvaart van de Haarlemmermeer en de Westeinderplassen.

#### **Versterken**

- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

#### **Ontwikkelen**

- Bij transformatie aansluiten op het bestaande verkavelings- en bebouwingspatroon (Oosteinderweg, Aalsmeerderweg en Hoornweg).
- Uitbreiding van het recreatieve netwerk vanuit het stedelijk gebied: fietsen, wandelen en varen. Ontwikkelen recreatief knooppunt met cultuurhistorie als thema.

### **4.8.3 Stelling van Amsterdam**

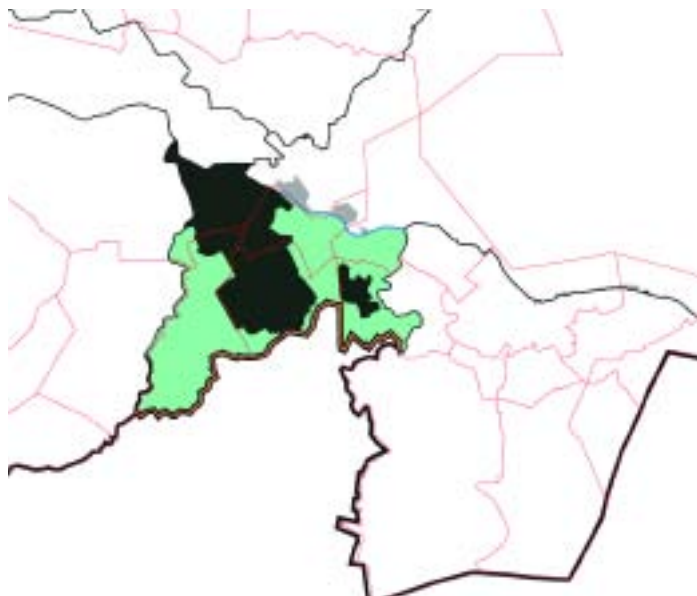
Binnen deze regio ligt een deel van de Stelling van Amsterdam. Zie voor een omschrijving en beleid paragraaf 3.4.8, pag. 51.



## Landschapstypen



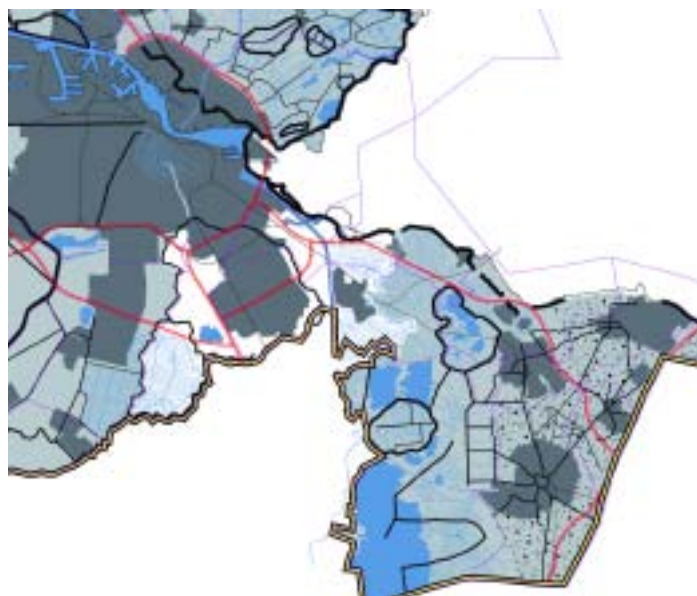
overige symbolen



## Structuurlijnen



overige symbolen



## Rijksbeschermd gezichten



overige symbolen



## 4.9 Veenstromenland, tussen Vecht en Amstel

### 4.9.1 Regio

Het landschapsbeeld ten zuiden van Amsterdam wordt in beginsel bepaald door uitgestrekte veenkussens, waartussen de veenrivieren Amstel, Gein, Gaasp, Diem, Holendrecht, Waver, Bullewijk en Vecht zich een weg naar het voormalige IJsselmeer zoeken.

Deze rivieren monden alle uit in het IJ/IJmeer, de Amstel via het grachtenstelsel van Amsterdam. Ooit waren deze rivieren de belangrijke structuurlijnen van deze regio. Aan deze rivieren, met name langs Amstel en Vecht, stonden tal van landgoederen en buitenplaatsen. Dit landelijk gebied was als de tuin voor de stad. Hier woonde/vertoefde de stedeling wanneer hij de drukte van de stad wenste te ontvluchten.

Thans wordt dit landschap veelvuldig doorsneden door grote infrastructurele werken: snelwegen (A1, A2, A9), spoorlijnen en het Amsterdam Rijnkanaal. Deze lijnen zijn als het ware autonoom over het onderliggend landschap geprojecteerd. Zij voegen een eigen laag aan het landschap toe.

Door de veelheid aan grote infrastructurele lijnen is het landschap binnen dit deelgebied sterk versneden. Het is opgedeeld in van elkaar gescheiden fragmenten.

Dit leidt tot een verlies aan historische, ruimtelijke en ecologische samenhang.

Het is nauwelijks meer te bevatten dat de verschillende fragmenten deel uitmaken van in beginsel één en dezelfde morfologische eenheid.

Wie over de A1 van Diemen naar Naarden rijdt zal niet beseffen dat de gebieden links en rechts van de snelweg tot één en hetzelfde gebied behoren en zal al helemaal niet doorhebben dat hij zich op minder dan 200 meter van de voormalige Zuiderzee bevindt.

Met de vele infrastructurele werken is ook de relatie stad-land sterk onder druk komen te staan. Kanalen, spoorlijnen en snelwegen snijden de stad af van het aanliggend landelijk gebied. Het landschap is daar-

mee, hoe nabij ook, voor de stedeling vrijwel onbereikbaar geworden.

De aanwezigheid van de talloze doorsnijdingen leiden ook tot een verlies aan gebruiksmogelijkheden. Vaak zijn de resterende fragmenten te klein, en liggen zij te geïsoleerd, om bijvoorbeeld als landbouwgebied nog duurzaam economisch te kunnen functioneren. Met het verslechteren van de landbouwkundige mogelijkheden neemt ook het perspectief op een duurzaam behoud van deze open landschappen af.

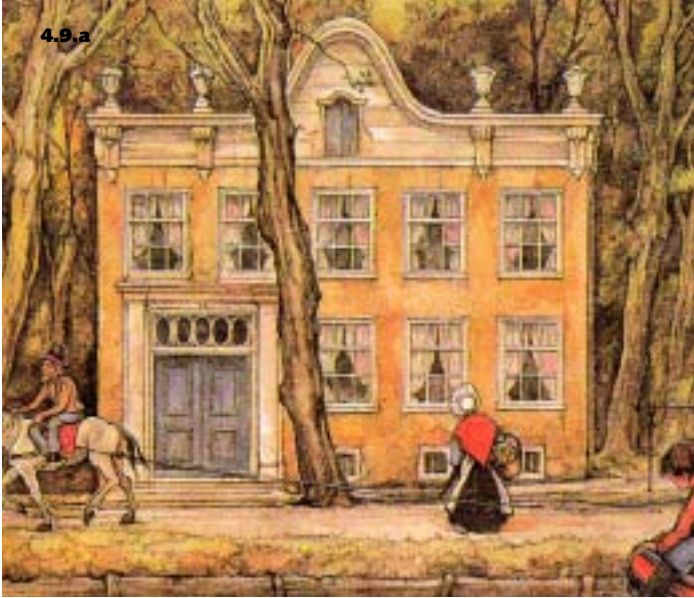
Het beleid is gericht op een zodanige ontwikkeling van het gebied dat het landschap 'zijn verhaal kan blijven vertellen', dat de ontwikkelingsgeschiedenis aan het landschap afleesbaar blijft. Dat betekent voor de veenrivieren zelf dat het accent ligt op versterken en ontwikkelen. Daarbij richt het beleid zich in deze regio in het bijzonder op het tegengaan van fragmentatie, op herstel van de ruimtelijke en historische samenhangen en op herstel van de samenhang stad-land.

Daarnaast behoeven de Stelling van Amsterdam en de inpassing van de infrastructuur afzonderlijke aandacht.

#### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

Voor de leesbaarheid van het landschap is het van belang dat de bewoningsgeschiedenis aan het landschap herkenbaar blijft. Op de oeverwallen van de Amstel zijn in de Aetsveldsepolder prehistorische bewoningsresten aanwezig. Nigtevegt is een goed voorbeeld van een middeleeuwse bewoningskern, Weesp een voorbeeld van een vestingstad. De waterstaatkundige geschiedenis komt tot uiting in het stelsel van dijken, de buitendijken en zomerkaden van de voormalige Zuiderzee. De ontginningsgeschiedenis komt tot uiting in de strokenverkaveling. De militaire geschiedenis komt tot uitdrukking in de verdedigingslinie Stelling van Amsterdam.





4.9.a



4.9.b



4.9.c

**4.9.a Wester-Amstel, getekend door Anton Pieck**  
*(uit: Amstelland)*

**4.9.b Wester-Amstel, een van de buitenplaatsen langs rivier de Amstel**  
*(uit: Amstelland)*

**4.9.c Rivier de Vecht**  
*(foto: Paul Paris)*





#### 4.9.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is voor deze regio uitgewerkt voor het landschapstype:

- Veenrivierenlandschap.

##### *Veenrivierenlandschap*

Binnen deze regio is de oorspronkelijke landschappelijke opbouw van uitgestrekte veenkussens, die zich tussen de rivieren bevonden, in beginsel nog gaaf aanwezig.

Grote oppervlakten veenland zijn bewaard gebleven, denk aan de Ronde Hoep, de Gemeenschapspolder, de Aetsveldsche polder of de Keverdijsche polder.

Het landschap werd bepaald door hoogveeneilanden, omsloten door veenrivieren.

De hoogveenkussens zijn in de middeleeuwen ontgonnen vanaf de omringende rivieren.

Aan de oevers van de rivieren werden de boerderijen gebouwd, waardoor het centrale gebied volledig open en onbebouwd bleef. Min of meer loodrecht op de rivieren werden sloten gegraven om het veenkussen te ontwateren. Doordat men vanaf alle kanten naar het midden toewerkte ontstond de kenmerkende radiale percelering. Aanvankelijk lag het veenkussen zo hoog, dat het overtollige water vrij naar de rivieren kon stromen. Door de ontwatering en het landbouwkundig gebruik daalde het oppervlak echter snel.

De bodemdaling bracht met zich mee dat de gebieden niet langer geschikt waren voor akkerbouw en dat de rivieren van kaden moesten worden voorzien.

Daardoor konden de sloten hun water niet meer rechtstreeks lozen op de rivieren.

Er werden weteringen gegraven waarin het water uit de polder werd verzameld, op een paar punten werd het water met behulp van molens geloosd op de rivieren.

De Ronde Hoep is een veengebied dat door oude veenrivieren wordt omgeven en dat zijn oorspronkelijke inrichting nog vrijwel onveranderd heeft behouden. Alleen in het noorden is een punt van de ovaal afgesneden door de snelweg A9.

Het waren met name de Amstel en de Vecht die zich tot lustwarandes ontwikkelden. Dankzij hun goede bereikbaarheid over het water en via het jaagpad langs de rivieren bouwden welgestelde Amsterdammers aan de oevers van Amstel en Vecht hun buitenplaatsen en landgoederen. Vroeger lag aan de Amstel een reeks van buitenplaatsen. Hier zijn er nog drie van over: Oostermeer (1728), Westeramstel (hiervan resteert alleen nog de tuinaanleg met het rococo inrijhek) en Amstelrust (1740).

De Amstel en de aangrenzende weilanden en bospercelen steken als een groene scheg diep het stedelijk gebied in.

Van groot belang is het behoud van de geleedende werking van het veenstromenland tussen Amsterdam en het Gooi. Daarnaast gaat het voor deze regio om behoud van de afwisseling van de verdichte oevers aan weerszijden van de Vecht en de Amstel en de openheid en het graslandkarakter van de aangrenzende polders.

##### **Behouden**

- De afwisseling tussen de verdichte oevers langs de rivieren en de openheid en het graslandkarakter van de aangrenzende polders.
- De doorzichten vanaf de rivier naar het achterliggende polderland.
- Polder de Ronde Hoep (kaden, dijken en verkavelingspatroon).
- Elementen/kenmerken die samenhangen met de ontginningsstructuur, zoals weteringen, boezemgebieden, landscheidingskaden, tiendwegen, strokenverkaveling, gerende, knikkende en gebogen percelen.
- Behouden en herstellen van cultuurhistorische elementen als kerkepaden, dorpslinten, kerkhoven, kasteelterreinen.
- De veenrivieren Vecht, Amstel, Oude Waver, Bullewijk en Holendrecht met bovenlanden en kades.
- Behoud van de herkenbaarheid van de zonering in openheid van bovenstroomse delen naar benedenstroomse delen.
- Behouden en herstellen van de buitenplaatsen

## Polder de Ronde Hoep

(foto: Paul Paris)



langs Amstel en Vecht.

- Beschermd stads- en dorpsgezichten Ouderkerk aan de Amstel, Muiden en Weesp.
- Bewoningssporen op de oeverwallen in de Aetsveldsepolder.
- Bewoningssporen op de oeverwallen van de Vecht.
- De zeeuerende dijk bij Muiden.

#### **Versterken**

- Bekend maken van de aanwezigheid van verborgen nederzittingsstructuren door informatieborden, landschapsreconstructies, TRAP-routes (toeristisch recreatieve archeologische fietsroutes) etc.
- Het landschap van de veenpolders zoveel mogelijk open houden en bij invullingen gebruik maken van de karakteristieke kavel- en waterpatronen en doorzichten.
- Bij nieuwe ruimtelijke plannen, zoals in de Bloemendalerpolder, dienen de aanwezige cultuurhistorische waarden zodanig geïntegreerd te worden dat ze zichtbaar blijven, bijvoorbeeld in het stratenpatroon of in het gebruik van de historische infrastructuur voor de ontsluiting. De meest waardevolle structuren in het plan behouden door er een landschappelijke invulling (park, landgoed) aan te geven.
- Resten van verdwenen buitenplaatsen langs Vecht en Amstel, bijvoorbeeld door ontwikkeling van nieuwe buitenplaatsen.
- De ruimtelijke samenhang tussen de verschillende gebieden.
- Herstel van de jaagpaden.
- De betekenis van de rivieren als verbindende elementen tussen stad en land.
- Natuur- en landschapswaarden van de Vecht door herstel en ontwikkeling van de oeverlanden.
- Benutten van het patroon van waterlopen en van dijken en kades om de mogelijkheden van het recreatief medegebruik van het veenweidegebied te vergroten.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cul-

tuurhistorische identiteit van de locatie.

- De Amstel als recreatieve verbinding tussen Amsterdam en het landelijk gebied ten zuiden van de stad.

#### **Ontwikkelen**

- Ontwikkelen van de groene scheggen langs Amstel en Gaasp tot groenzones die stad en land met elkaar verbinden
- Ontwikkelen van de Amstel als sterke structuurlijn en als recreatieve verbinding tussen stad (Amsterdam) en land.
- Aansluiten bij de indeling in waterstaatkundige eenheden en bij de zonering in voor- en achterkanten die binnen elke polder aanwezig is.
- Ontwikkelen van nieuwe buitenplaatsen.
- De Muidertrekvaart als recreatieve waterverbinding.
- Nieuwe functies in Marinecomplex te Weesp.
- Ontwikkelen met behoud van waardevolle gebouwen en oorspronkelijke productielijnen op het KNSF-terrein bij Muiden.
- Op en langs de zeeuerende dijk bij Muiden kan een recreatieve route worden aangelegd als onderdeel van een doorgaand traject over de voormalige IJ- en Zuiderzeedijken van Haarlem via Amsterdam tot aan Huizen.
- Kruitfabriek langs de Amstel als bedrijventerrein met behoud van historische gebouwen.
- Doorzichten vanaf de Amstel naar het open landschap.
- Architectonische en stedenbouwkundige kwaliteit die bijdraagt aan de beleving van de Amstel.

#### **4.9.3 Stelling van Amsterdam**

Binnen deze regio ligt een deel van de Stelling van Amsterdam. Zie voor een omschrijving en beleid paragraaf 3.4.8, pag. 51.

#### **4.9.4 Bovenregionale infrastructuur**

Bovenregionale infrastructuur heeft een sterk sturende en ordenende werking op ruimtelijke ontwikkelingen. Hoewel dit thema in meer regio's speelt, is vooral in veenstromenland de invloed van bovenregionale infrastructuur op het landschap groot.



## Zicht op de Vecht

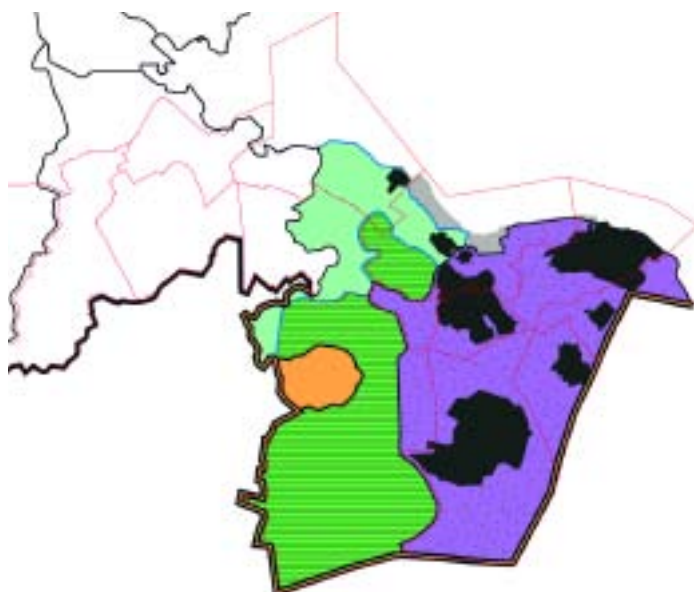
(archieff Bosch Slabbers)



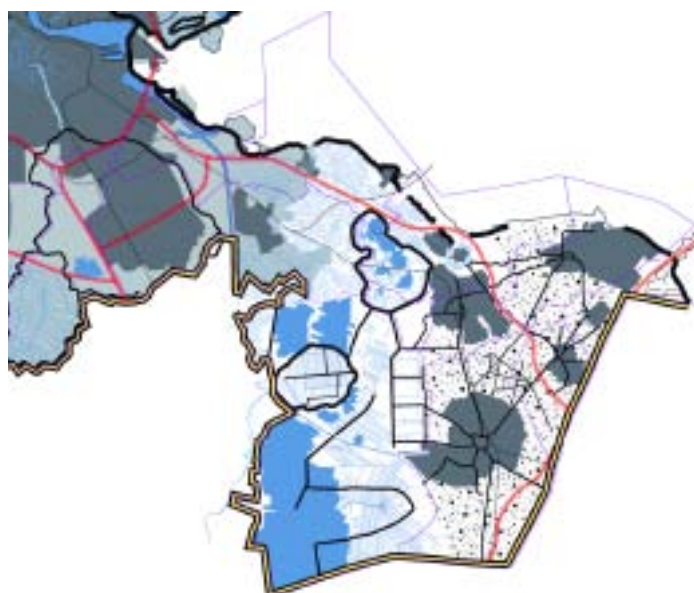
Belangrijke aspecten hierbij zijn:

- Benutten van de ordenende werking die bovenregionale infrastructuur op regionaal schaalniveau in potentie biedt voor de ontwikkeling en versterking van de landschapsstructuur.
- In de vormgeving van de infrastructuur tot uiting laten komen met welke landschapspatronen wel en met welke landschapspatronen geen samenhang bestaat; afhankelijk van de ligging van het element in de landschapsstructuur en van zijn functie in het totale netwerk van verbindingen kan de lijn als meer of minder zelfstandig ten opzichte van zijn omgeving worden vormgegeven.
- Opheffen van de negatieve effecten van de barrièrewerking van spoordijken, kanalen en snelwegen.
- De eigen vorm-karakteristieken van het infrastructuur-element benadrukken om zo het contrast tussen de landschapspatronen en het nieuwe technische element zichtbaar te maken.

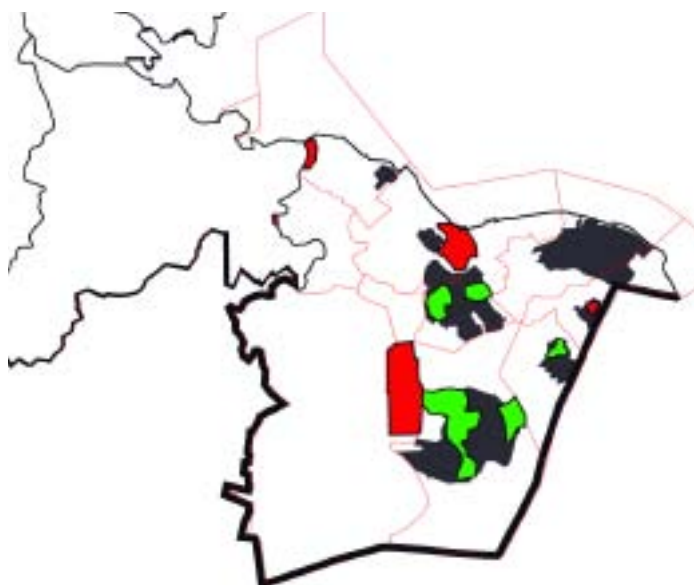
## Landschapstypen



## Structuurlijnen



## Rijksbeschermd gezichten





## 4.10 Gooi en Vechtplassen

### 4.10.1 Regio

De Gooise stuwwal vormt de oostelijke hoge rand van de provincie. Het centrale veenpakket grenst hier aan de hoge zandgronden. De hoge zandgronden van het Gooi en de venige gronden aan de voet van het Gooi kennen een waterkundige samenhang. Deze samenhang maakt dat het Vechtplassengebied tot de regio Gooi wordt gerekend.

Het Gooi kenmerkt zich als een mozaïeklandschap. Het gebied kent een lange bewoningsgeschiedenis. Op de heideterreinen zijn prehistorische bewoningssporen aangetroffen, waaronder grafheuvels.

In de middeleeuwen ontstonden hier brinkdorpen, met gemeenschappelijke bouwlanden en uitgestrekte heideterreinen waar de schaapskudden werden geweid. De schapen werden 's nachts op stal gezet om de mest op te kunnen vangen. Deze mest werd, vermengd met plaggen, over de gemeenschappelijke bouwlanden (engen) verspreid. De schapen werden via schapendriften naar de hei geleid. Nog altijd zijn op het Gooi de sporen van deze middeleeuwse nederzettingen- en ontginningsstructuur herkenbaar. Blaricum en Laren zijn voorbeelden van dergelijke brinkdorpen. Daarnaast zijn nog (restanten van) engen, meenten, zandpaden en schapendriften aanwezig.

In de zeventiende eeuw ontstaan op de hoge zandgronden, en in de overgang naar het veen, landgoederen en buitenplaatsen.

Met de verbetering van de infrastructuur (aanleg van de trambaan gevolgd door de aanleg van het spoor Amsterdam-Amersfoort, 1874) raakt het Gooi als woongebied in trek. Eind negentiende, begin twintigste eeuw ontwikkelen zich hier uitgestrekte villa-gebieden, soms vanuit de verkaveling van historische landgoederen en buitenplaatsen. In de jaren dertig van de vorige eeuw ontwikkelt Hilversum zich tot het centrum van de jonge bouwkunst, met stadhuis en uitbreidingswijken van W.M Dudok, gebouwen van het Nederlandse omroepwezen en het sanatorium Zonnestraal van architect J. Duiker.

In de tweede helft van de twintigste eeuw neemt de verstedelijking op de hoge gronden een grote vlucht. De historische vestingstad Naarden, aan de rand van het Gooi, wordt omkaderd door recente stedenbouwkundige en infrastructurele ontwikkelingen, waardoor het schootsveld minder herkenbaar is.

### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

De flank van het Gooi kent een directe waterkundige relatie met de hoge gronden van de stuwwal. Hier is de druk van het kwelwater zo groot, dat het kwelwater in 'meerstallen' aan de oppervlakte komt. Hierdoor ontstonden natuurlijke meren zoals het Naardermeer en het Horstermeer. Beide meren kennen, mede ten gevolge van die extreme kweldruk, een bewogen en slechts ten dele geslaagde ontginningsgeschiedenis.

De militair-strategische geschiedenis van deze regio wordt enerzijds gevormd door de aanleg van de verdedigingslinie Stelling van Amsterdam, anderzijds door de aanleg van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Gezien de kwetsbaarheid van het mozaïeklandschap van het Gooi is vanuit de cultuurhistorie gezien de transformatiecapaciteit laag. Kleinschalige ontwikkelingen zijn mogelijk, mits passend binnen de bijzondere karakteristiek van het mozaïek.

### 4.10.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per landschapstype

Het beleid ten aanzien van landschap en cultuurhistorie is uitgewerkt naar landschapstypen:

- Stuwwallenlandschap.
- Veenpolderlandschap.
- Droogmakerijenlandschap.

Daarbij behoeft de unieke buitenplaatsgordel van 's-Graveland afzonderlijk aandacht.

### *Stuwwallenlandschap*

De voedselarme, hoge zandgronden van het Gooi zijn eerst ontgonnen vanuit een variant op het principe van de esdorpen, zoals we dat vooral van Drenthe

## Landgoed Trompenburg

(archief Bosch Slabbers)



kennen. Hierbij werden de gemeenschappelijke bouwlanden, de meenten, vruchtbaar gehouden met mest vermengd met plaggen. Deze mest was afkomstig van de schaapskudden, die overdag de uitgestrekte heidevelden begraasden, en 's nachts op de potstal werden gezet. Door de mest met plaggen te vermengen ontstond een vruchtbare grond, die over de gemeenschappelijke bouwlanden werd uitgereiden. Door het steken van de plaggen bleven de heidevelden in takt. Tot aan de uitvinding van de kunstmest, midden 19e eeuw, gold er een subtiel evenwicht tussen de omvang van de bouwlanden, de grootte van de schaapskudde die nodig was om de bodemvruchtbaarheid op peil te houden en het areaal heidegrond dat nodig was om deze kudde te kunnen weiden. De natte gronden op de overgang naar het veengebied werden gebruikt als weiland en de natste gronden als hooiland.

Met de introductie van de kunstmest was de bodemvruchtbaarheid niet langer de beperkende factor om de arme zandgronden in cultuur te nemen. Vanaf midden 19e eeuw zijn op grote schaal de heidegronden ontgonnen.

Eind negentiende eeuw nam de bereikbaarheid van Hilversum eerst met de verharding van de 's-Gravelandse weg, later door de aanleg van de trambaan, sterk toe. Aan het wonen op de droge zandgronden, in een bosrijke omgeving, werd een heilzame werking toegeschreven. In de omgeving van Hilversum ontstonden uitgestrekte villagebieden, zoals Trompenberg, Nimrodpark en werden sanatoria als Zonnestraal gesticht. Deze villagebieden werden ontworpen door landschapsarchitecten als Schulz, Copijn, Springer en Zocher. Zij kennen een bijzondere samenhang tussen openbare ruimte, privé park/tuin en gebouwen.

#### **Behouden**

- Het mozaïeklandschap (afwisseling bos en heide).
- Heidevelden met prehistorische grafheuvels, middeleeuwse zandpaden en schapendriften (Bussermerheide, Westerheide en Zuiderheide).
- De brink van Laren en de historische kernen Blaricum en Huizen.

- Bij herinrichting de oorspronkelijke ruimtelijke structuur van de brink en de verbindingswegen benadrukken door bestrating, groenaanleg en verlichting.
- De brinkstructuur van Hilversum zichtbaar houden.
- Genomineerde rijksbeschermd gezichten Hilversum-Zuid en Plan Oost.
- Het beschermd gezicht van Muiderberg.
- Naarden Vesting met de verboden kring en voormalige houten Kringwetwoningen. De verboden kring open houden.
- Villaparken en middenstands- en arbeiderswijken: 't Spiegel en Brediuskwartier te Bussum, noordwestelijk villagegebied en Dudokwijken in Hilversum als toekomstig te beschermen stads- en dorpsgezichten. Stimuleren van de handhaving en/of terugkeer van de woonfunctie in de villaparken. Bij vernieuwing en herstructurering inzetten op versterking van de hoge stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit.

#### **Versterken**

- De herkenbaarheid van de verboden kring (Naarden Vesting) bij herstructurering of nieuwe ontwikkeling benadrukken door de vormgeving en inrichting van de ruimte (houten huizen, bestrating, groen, informatievoorziening).
- Hoge stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit bij nieuwe ontwikkelingen.
- Oorspronkelijke functie en sfeer van de esdorpen.
- Voormalige meent- en maatlanden, esgronden en engen voorzover die nog aanwezig zijn (Naarder Eng, Laarder Eng, Oostermeent en Maatlanden bij Huizen). Eventueel kan met kunst in de openbare ruimte de oorspronkelijke functie in beeld worden gebracht.
- De historische grens tussen Holland en Utrecht middels een educatief project benadrukken/visualiseren.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen. Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.



## Ankeveense plassen

(foto: Paul Paris)



## Ontwikkelen

- Ontwikkeling van gevarieerde natuurlijke bossen door omvorming van productie naaldbossen en van de herstel openheid van dichtgegroeide heide-terreinen.

### *Veenpolder- en veenrivierenlandschap*

De veenpolders aan de rand van de stuwwal vormen een zeer nat milieu, deels begroeid met loofbos. Door dit gebied zijn vaarten aangelegd, enerzijds voor de verbetering van de afwatering, anderzijds als verbindingroute. Voorbeelden hiervan zijn de Naardertrekvaart, de Karnemelksloot, de 's-Gravelandsche Vaart en de Uitwatering van het Naardermeer. In de veenpolders liggen oude bebouwingslinten, waarvan sommige aan open water. Dit open water is ontstaan na afgraving van het veen of als gevolg van kwel.

## Behouden

- Het waterrijke karakter en de openheid van de veenpolders.  
Bij invullingen gebruik maken van karakteristieke kavel- en waterpatronen en doorzichten.
- Karakteristieke lintbebouwing in het veen(plas-sen)gebied: Ankeveen, Nederhorst den Berg en Kortenhoef, Oud- en Nieuw Loosdrecht en Breukelerveen als oude ontginningsassen.
- Elementen van de Hollandse waterlinie.
- De zeeerende dijk bij Muiden en Muiderberg, de Oostdijk bij Naarden en de zomerkade Oostermeent bij Huizen. Op en langs deze dijken kan een recreatieve route worden ontwikkeld als onderdeel van een doorgaand traject over de voormalige IJ- en Zuiderzeedijken van Haarlem via Amsterdam tot aan Huizen.

## Versterken

- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen.  
Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

### *Droogmakerijenlandschap*

De drooglegging van Horstermeer en Naardermeer

kent een bewogen geschiedenis.

## Horstermeer

Het natuurlijke Horstermeer had een ronde vorm. In 1610 werd octrooien verleend tot bedijking en droogmaking. In de jaren daarop volgend werd het meer met behulp van zes molens drooggemalen. De financiering van het project lag in handen van enkele gefortuneerde Amsterdamse kooplieden. Door de sterke kwelstroom vanuit de hoge gronden van het Gooi bleek de Horstermeer echter moeilijk droog te houden. In 1636 werd de polder onder water gezet om de Spaanse troepen die naar Amsterdam oprukten dwars te zitten. Pas in 1882 viel het land, dankzij de inzet van stoomgemalen, opnieuw droog.

## Naardermeer

Voor de drooglegging van het Naardermeer werd in 1623 octrooi verleend. Zes jaar later was het project afgerond en de grond verkaveld. Nog in datzelfde jaar liet het stadsbestuur van Amsterdam de nieuwe polder al weer onder water lopen om te voorkomen dat de Spanjaarden vanuit de Veluwe over de Vecht zouden oprukken.

De droogmakerij werd na de inundatie in de steek gelaten. Pas in 1883 kwam het tot een tweede poging het meer droog te leggen, nu met behulp van het stoomgemaal. Twee jaar achtereenvolgende leverde de polder een aardige oogst op, maar de druk van het kwelwater uit het Gooi bleek zo groot dat de droogmakerij niet houdbaar bleek.

In 1886 staakte men de bemaling, waarna het meer weer volliiep.

Achttien jaar later, in 1904, kwam de gemeente Amsterdam met het plan het Naardermeer te dempen met huisvuil. Dit leidde tot felle protesten van de kant van natuurbeschermers. Zij organiseerden zich in de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Zij kochten in 1906 het Naardermeer als eerste natuurmonument van Nederland aan.

Hieruit is een overwoekerde poldervorm ontstaan, waarvan de grondvorm ten dele is uitgewist. Tegelijkertijd schemert de hoofdstructuur van de polder nog door in het huidige natuurlandschap.



## Naardermeer

(foto: Paul Paris)







### Behouden

- De deels door kwel ondergelopen droogmakerij, het Naardermeer.

### Versterken

- Bij herinrichting van de Horstermeerpolder de verkavelingstructuur en de originele waterlopen versterken.
- Cultuurhistorische structuren van kleine kernen, door bij ruimtelijke ontwikkelingen de cultuurhistorie als uitgangspunt te nemen.

Nieuwe bebouwing een bijdrage laten vormen aan de cultuurhistorische identiteit van de locatie.

### 4.10.3 De buitenplaatsen van 's-Graveland

Het buitenplaatsenlandschap van 's-Graveland is rechtstreeks ontstaan vanuit een ontginning, waarbij 'werk met werk maken' het leidend thema leek.

Begin zeventiende eeuw had Amsterdam voor de uitbreiding van haar grachtengordel dringend zand nodig.

Voor het winnen van het zand werd een concessie verworven, die bepaalde dat men in een geometrisch afgebakend blok zand mocht winnen. Voor het transport van het zand werden de 's-Gravelandse Vaart en de Weesper Trekvaart aangelegd. Op hun terugreis

namen de schepen Amsterdams huisvuil mee, dat werd gestort op de reeds afgegraven delen. Na compostering leverde dit een uiterst vruchtbare bodem op. Na het voltooiën van de zandwerkzaamheden is in 1634 het blok opgedeeld in eenheden, die vervolgens onder de initiatiefnemers zijn verloot. Alle kavels werden getransformeerd tot een buitenplaats. De buitenplaatsen waren via de Weesper Trekvaart en ook over land goed bereikbaar en vormden een goede uitvalsbasis voor jachtpartijen op de Utrechtse Heuvelrug.

De afzonderlijke buitens vloeiden ruimtelijk samen tot een groter geheel, dat in zijn geometrische hoofdopzet een sterk contrast vormde met het aanliggende landschap. Daarbinnen vormden de afzonderlijke tuinen geprivatiseerde oases.

### Behouden

- Het gehele rijksbeschermd ensemble van landgoederen en buitenplaatsen inclusief lanen, zichtassen en zanderijstructuur.

### 4.10.4 Stelling van Amsterdam

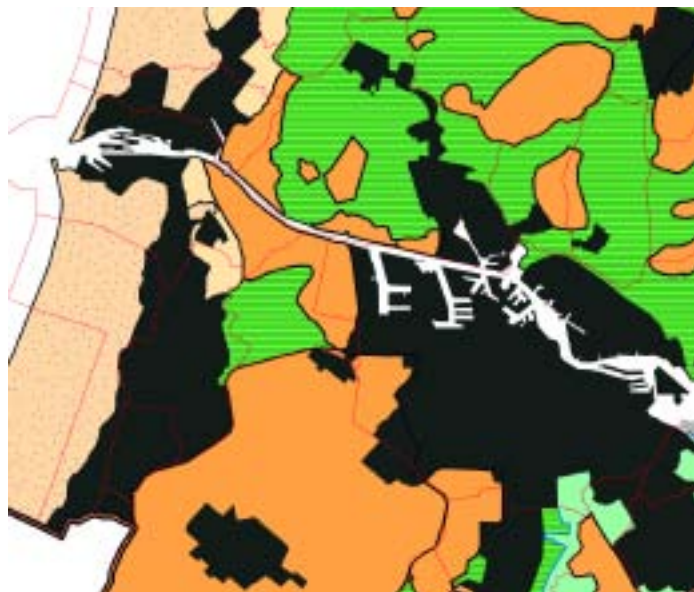
Binnen deze regio ligt een deel van de Stelling van Amsterdam. Zie voor een omschrijving en beleid paragraaf 3.4.8, pag. 51.

## Landschapstypen

-  Strandwallen en -vlaktenlandschap
-  Jonge duinlandschap
-  Keileemlandschap
-  Aandijkingenlandschap
-  Oude zeekeilelandschap
-  Droogmakerijenlandschap
-  Stuwwallenlandschap
-  Veenrivierenlandschap
-  Veenpolderlandschap
-  Zee  
(Noordzee, Waddenzee en soornlige Zuiderzee)

overige symbolen

-  Kern
-  Aanwassen
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens

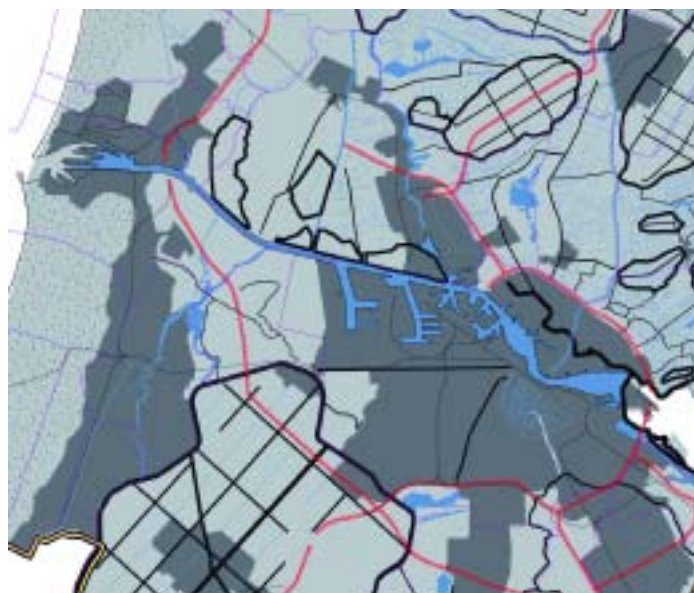


## Structuurlijnen

-  Zeedijk, dijk of weg
-  Watergang
-  Kreek
-  Kanaal

overige symbolen

-  Snelweg
-  Spoorweg
-  Grens
-  Kern
-  Watervlak
-  Kust
-  Stuwwal



## Rijksbeschermd gezichten

-  Rijksbeschermd stads- of dorpsgezicht (april 2006)
-  Toekomstig rijksbeschermd gezicht

overige symbolen

-  Kern
-  Gemeentegrens
-  Provinciegrens



## 4.11 Stedelijk landschap

### 4.11.1 Regio

Het gebied tussen Velsen, Haarlem, Schiphol en Amsterdam/Amstelveen/Zaanstad is sterk verstedelijkt. Dit gebied vormt het meest dynamische deel van de Noordvleugel van de Randstad.

Als onderdeel van de Noordvleugel van de Randstad zal deze subregio de komende jaren verder verstedelijken. Daarbij wordt ingezet op het realiseren van een grootstedelijk leefklimaat dat op Europees niveau kan concurreren met andere stedelijke regio's. Bij het ontwikkelen van het grootstedelijk klimaat spelen cultuur (oud en nieuw) en lokale en regionale identiteit (de wortels van de plek) een belangrijke rol.

Inzet is het behoud en versterken van de bestaande cultuurhistorische kwaliteiten en het ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten op basis van de nog aanwezige cultuurhistorische patronen.

#### *Behoud, versterken en ontwikkelen variatie en leesbaarheid*

Inzet is het ontwikkelen van een sterke stedelijke structuur, met een krachtige identiteit, in een directe samenhang met het ontwikkelen van stedelijke groenstructuren die aansluiten op belangrijke groenblauwe structuren in het landelijk gebied.

Het is de ambitie om groenstructuren te ontwikkelen die zich vanuit het hart van het stedelijk gebied voortzetten tot diep in het landelijk gebied en, omgekeerd, die vanuit het landelijk gebied reiken tot ver in het stedelijk gebied.

Bij het ontwikkelen van deze verbindende groenblauwe structuren kan gebruik worden gemaakt van:

- Historische watergangen (rivieren, trekvaarten, boezemwateren) die stad en land met elkaar verbinden.
- Het stelsel van dijklichamen die stad en land met elkaar verbinden.
- De Stelling van Amsterdam als samenhangend geheel en als verbindende structuur tussen stad en land.

Bij het versterken van de verbinding stad-land gaat het om:

- Het recreatief benutten van de Haarlemmer-trekvaart als historische verbinding tussen Amsterdam en Haarlem.
- Het versterken van Spaarne, Amstel, Drecht en Vecht als verbinding tussen stad en land.
- Het versterken van het Amsterdamse Bos waarbij met de herinrichting rekening wordt gehouden met de cultuurhistorische waarden van dit terrein.
- Aanleg van een ecologische en recreatieve verbindingzone (Groene As: de verbindingzone Amstelland-Spaarnwoude) met behoud van de verschillende cultuurlandschappelijke kenmerken.
- Uitbreiding van het recreatieve netwerk vanuit het stedelijk gebied: fietsen, wandelen en varen. Ontwikkelen recreatieve knooppunten met cultuurhistorie als thema.



#### 4.11.2 Behoud, versterken en ontwikkelen per stedelijke subregio

Binnen het stedelijk landschap kan onderscheid worden gemaakt in:

- Haarlem en omgeving.
- Kanaalzone.
- Amsterdam-Schiphol-Amstelveen-Zaanstad.

##### *Haarlem en omgeving*

Haarlem is ontstaan aan de oevers van het sterk meanderende Spaarne. Het Spaarne verbindt stad en land, met sterk rode oevers in de stad, overgaand in meer groene oevers in de buitengebieden. Daarbij kent de groene zone tussen de oostoever van het Spaarne en de wijk Schalkwijk veel pre-stedelijke bebouwing. Bij Heemstede kennen beide oevers een groen karakter, met cultuurhistorische relicten als Hageveld en het Oude Slot.

##### **Behouden**

- Binnenstad als rijksbeschermd gezicht en de nog aan te wijzen gezichten Koninginnebuurt, Bos en Vaart, Oosterhout, Zuiderhout, Spaar en Hout, Patrimoniumbuurt, Kleverpark, Bomenbuurt en Planetenbuurt.
- Groene omzoming van Schalkwijk op de overgang naar landelijk gebied als onderdeel van het stedenbouwkundig concept.

##### **Versterken**

- De historische stedelijke structuur kan op een aantal punten worden versterkt door de barrièrewerking als gevolg van doorgaande wegen te verkleinen.  
Door verandering van profiel of verdiepte aanleg van de weg kan de historische stedelijke/landschappelijke samenhang worden hersteld. Het gaat hierbij in concreto om de Paviljoenslaan en de route Prinsen Bolwerk – Kennemerplein en Staten Bolwerk.
- Zo mogelijk herstel van gedempte grachten, zoals het ontgraven van de Gedempte Oude Gracht.

##### **Ontwikkelen**

- Een zone langs de oostelijke oever van het Noorder Buiten Spaarne op termijn aan de eenzijdige bedrijfsfunctie onttrekken ten behoeve van een pluriform gebruik waarbij de Spaarneoevers als publieksdomein worden ontwikkeld.
- De spoorwegdriehoek ontwikkelen als woongebied met culturele voorzieningen.

##### *Kanaalzone*

De Kanaalzone is een samenhangende structuur van industrieel erfgoedcomplexen langs het Noordzeekanaal, de Zaan en langs de Spoorlijn Amsterdam-Haarlem.

De cultuurhistorisch waardevolle complexen vertegenwoordigen met elkaar de rijke geschiedenis van de industriële revolutie in Noord-Holland.

##### **Behouden**

- Het industrieel erfgoed langs deze infrastructuur, gericht op het hergebruik en integratie van hoogwaardig industrieel en militair erfgoed bij nieuwe ontwikkelingen op het gebied van cultuur, toerisme en economie.
- De dijkbiotoop Noorder IJ- en Zeedijken.

##### **Versterken**

- Hergebruik en publiek toegankelijk maken van dit industrieel erfgoed.
- Bewustwording van de industriële identiteit door aansluiting op (inter)nationale industriële erfgoedroute.

##### **Ontwikkelen**

- Met nieuwe ontwikkelingen inspelen op de aanwezigheid van oude (zee)dijken en deze in de nieuwe constellatie weer manifesteren.
- Ontwikkelen van de dijken en ringvaarten als sterke structuurlijnen en als recreatieve verbinding tussen stad (Amsterdam) en land.
- Historische bedrijfsterreinen herontwikkelen tot hoogwaardige publieksdomeinen waar wordt gewoond, gewerkt, gezorgd, ontmoet en ontspannen. Deze publieksdomeinen kunnen op regionale schaal met elkaar worden verbonden

door een nieuwe erfgoedroute, waarin de waterwegen een recreatieve functie kunnen krijgen. Ook de spoorlijn kan worden gebruikt ter ontsluiting van de publieksdomeinen.

- Terugbrengen van delen van de gedempte Amsterdamse Vaart als onderdeel van de 17<sup>e</sup> eeuwse trekvaart tussen Amsterdam en Haarlem.
- De Romeinse haven in de Zuiderscheg gebruiken als inspiratiebron voor de herinrichting tot bedrijventerrein met behoud van aanwezige waarden.
- Verbeteren van het publieksdomein in Halfweg door het wegnemen van de verkeerscorridor en het beter beleefbaar maken van de stedenbouwkundige situatie rond de sluisen.

### ***Amsterdam***

Amsterdam, ontstaan op de plaats waar de Amstel in het IJ uitmondde, kent een concentratie aan hoogpunten uit de geschiedenis van de architectuur en stedenbouw.

Dankzij de lobvormige opbouw kent Amsterdam een sterke verwevenheid van stad en ommeland. Groene scheggen steken diep het stedelijk weefsel in.

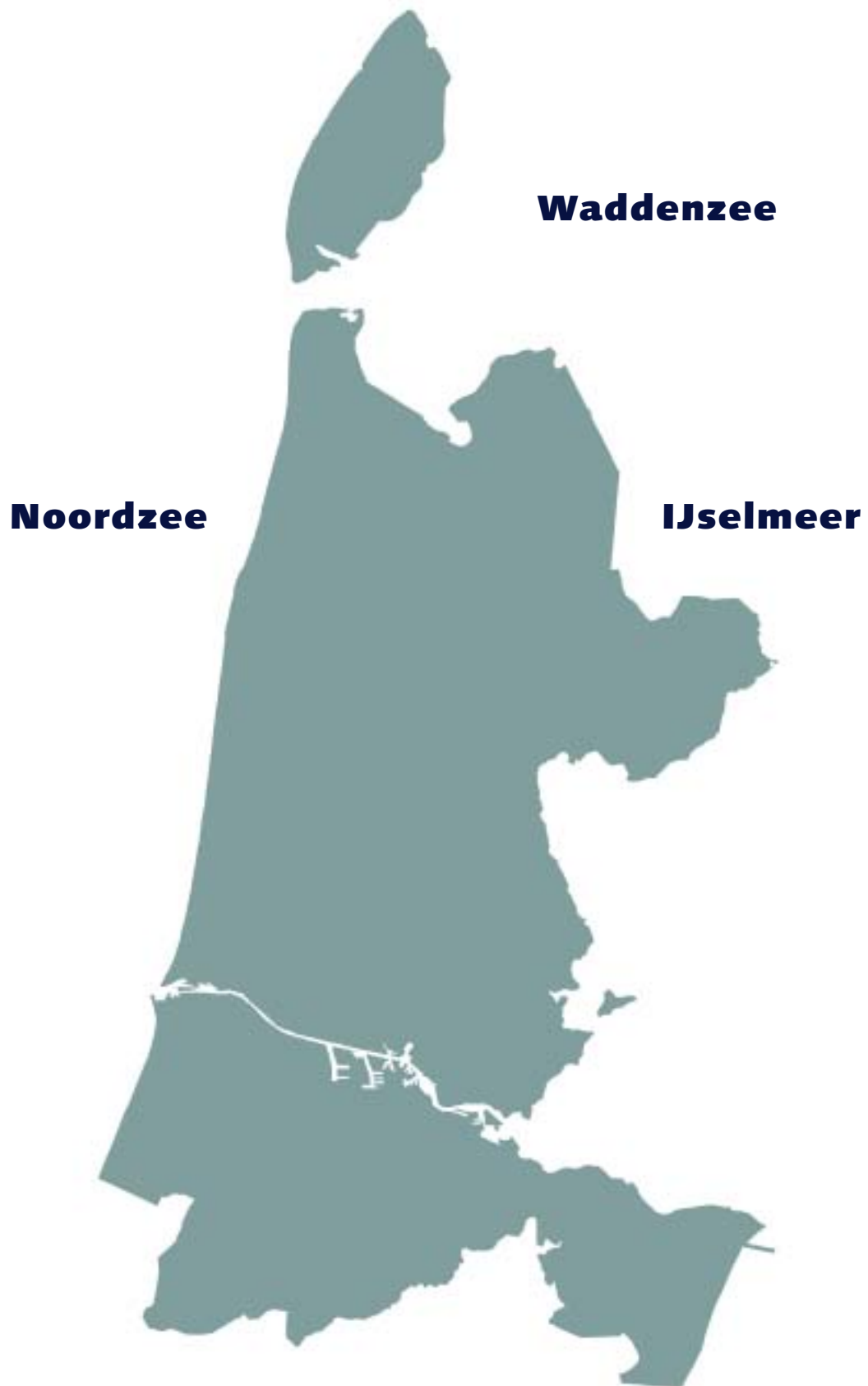
#### **Behouden**

- De beschermde rijksgezichten Amsterdam
- Monumenten Selectie Project-gezichten
- De Kostverlorenvaart, het oude afwateringskanaal van Rijnland op het IJ.
- De Osdorper binnenpolder als ‘eiland’ van veenontginningen en als open landschap temidden van verstedelijking.
- Behouden en versterken van de stedenbouwkundige structuur van Amsterdam en het ruimtelijk beeld van de verschillende wijken en buurten.
- Genomineerde rijksbeschermd gezichten Amsterdam-Noord, Amsterdam-Zuid, Amsterdam-Betondorp (Oost), Amsterdam-Admiralenbuurt (West).
- Tuindorp Frankendael.

#### **Ontwikkelen**

- Ontwikkelen IJ-oeveren voor wonen en werken aan het water, hergebruik van de havenstructuur en gebouwen en functiemenging.

- In de Westelijke Tuinsteden en Buitenveldert stedelijke vernieuwing/herstructurering binnen de randvoorwaarden van de bestaande stedenbouwkundige structuur van het Algemeen Uitbreidingsplan van Van Eesteren (wonen in het groen, strokenbouw, groenstructuur als drager en verbinding naar het buitengebied).
- Verdichten van de groenzones langs de Ring Zuid en de overkluizing gebruiken om nieuwe verbindingen tot stand te brengen tussen gebieden aan weerszijden van de Ring.
- IJburg in het IJmeer met een goede balans tussen wonen, recreatie, natuur en water en met respect voor de landschappelijk en cultuurhistorisch waardevolle randen van het IJmeer.
- Stadsrandzones als de Brettenzone herontwikkelen met ruimte voor functiemenging en groenontwikkeling (natuur en recreatie).





## 4.12 Zee

### 4.12.1 IJsselmeer

#### Behouden

- Kwaliteiten als groot open water aan de rand van het stedelijk gebied met grote natuurwaarde en betekenis voor de waterrelatie.
- Het karakter van de dijk en de aan de dijk gebonden karakteristieke elementen als wielen, kleiputten, dijksloten, stadjes, havens, sluizen, bebouwing en andere cultuurhistorische elementen.
- De kenmerkende doorzichten vanaf de dijken.

#### Versterken

- Benutten van de mogelijkheden voor een meer natuurlijk peilbeheer.

#### Ontwikkelingen

- Bij ontwikkelingen is de aanwezige zonering van druk (stad/recreatie) naar rust (landelijk/natuur) uitgangspunt.
- De grote afwisseling langs de kust biedt goede mogelijkheden voor natuurontwikkelingen zoals het aanleggen van vooroevers.

### 4.12.2 Noordzee

#### Behouden

- Grootchalig open water van internationaal belang.
- Alle voorbeelden van kustverdediging zoals die in dit gebied aanwezig zijn (forten bij Den Helder, onderdelen van de Atlantikwall).
- Kenmerkende voorbeelden van kustplaatsarchitectuur in Zandvoort en Egmond aan Zee.
- Het contrast tussen natuurlijk duin en zanddijk, en tussen zachte zeewering en harde zeewerking (Hondsbossche zeewering). Behoud van de scherpe overgang bij Camperduin.

#### Versterken

- Mogelijkheden voor natuurlijk kustbeheer.

#### Ontwikkelen

- Plaatselijk ontwikkelen van natuurlijke sluffers op de overgang van zee en duinen.

### 4.12.3 Waddenzee

#### Behouden

- Grootchalig open water van internationaal belang, tegengaan van grootchalige inpolderingen.
- Rust en openheid.
- Het scheepswrakkenkerkhof in de westelijke Waddenzee.
- Alle voorbeelden van kustverdediging zoals die in dit gebied aanwezig zijn (De Schans, Texel).

#### Versterken

- Schorren kunnen worden vergroot.

# Literatuurlijst

- **Geuze, A., Feddes, F.** *Polders!*: Gedicht Nederland. Rotterdam: NAI Uitgevers, 2005.
- **Haartsen, A., Brand, N.** *Amstelland*: Land van water en veen. Utrecht: Uitgeverij Matrijs, 2005.
- **Haartsen, A., Oever- van Dijk, C. ten,** *De cultuurhistorie van de Kop van Noord-Holland en Texel*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2002.
- **Haartsen, A., Oever- van Dijk, C. ten,** *De cultuurhistorie van Gooi en Vechtstreek*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2000.
- **Haartsen, A., Lenten, J., Oever- van Dijk, C. ten,** *De cultuurhistorie van de Kennemerland*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2000.
- **Haartsen, A., Oever- van Dijk, C. ten,** *De cultuurhistorie van Waterland en Zaanstreek*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2001.
- **Haartsen, A., Lenten, J., Oever- van Dijk, C. ten,** *De cultuurhistorie van Meerlanden en Amsterdam*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2001.
- **Haartsen, A., Oever- van Dijk, C. ten,** *De cultuurhistorie West-Friesland*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2001.
- **Haartsen, A.,** *Door mensen gemaakt*: Cultuurhistorische waarden in Noord-Holland. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2002.
- **Landscape Architects for SALE,** *Identiteit Noord-Holland Noord*: Onderzoek naar de identiteit van het landschap als drager voor ontwikkelingen. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2003.
- **Landscape Architects for SALE,** *Bouwen voor Waterland 2020*: Invulling van het regionaal woningbouwprogramma voor Waterland vanuit een landschappelijk en cultuurhistorisch perspectief. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2004.
- **Landscape Architects for SALE,** *Kleine kernen kookboek*. Haarlem: Provincie Noord-Holland, 2002.
- **Reh, W., Steenbergen, C., Aten, D.** *Zee van Land*: De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur. Wormerveer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 2005.
- **Provincie Noord-Holland,** *Cultuurhistorische Regioprofielen*: Nota. Haarlem: 2003.
- **Provincie Noord-Holland,** *Landschapkatern Noord-Holland*: Het provinciaal landschapsbeleid in hoofdlijnen. Haarlem: 2001.
- **Provincie Noord-Holland,** *Beleidsnota Natuurlijk! Noord-Holland*. Haarlem: 2005.
- **Provincie Noord-Holland,** *Inspiratie voor kwaliteit*: Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord. Haarlem: 2005.
- **Provincie Noord-Holland,** *Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord, Ontwikkelen met kwaliteit*: Ruimtelijke samenhang op uitvoering gericht (Streekplan). Haarlem: 2005.
- **Provincie Noord-Holland,** *Wonen te gast in het landschap*: Ideeënprijsvraag voor studenten. Haarlem: 2005.
- **Provincie Noord-Holland,** *Cultuur Verbindt*: Cultuurnota 2005-2008. Haarlem: 2004.





## Colofon

### Uitgave

Provincie Noord-Holland  
Postbus 123  
2000 MD Haarlem  
Tel.: (023) 514 31 43  
Fax: (023) 514 40 40  
Internetadres: [www.noord-holland.nl](http://www.noord-holland.nl)  
E-mailadres: [post@noord-holland.nl](mailto:post@noord-holland.nl)

### Eindredactie

Provincie Noord-Holland  
Directie Beleid  
Sector Ruimtelijke Inrichting

### Tekst en samenstelling

Bosch Slabbers tuin- en landschapsarchitecten, Den Haag  
Provincie Noord-Holland  
Directie Beleid  
Sector Ruimtelijke Inrichting  
Sector Cultuur & Cultuurhistorie

### Kaarten en illustraties

Bosch Slabbers tuin- en landschapsarchitecten, Den Haag

### Grafische verzorging

Provincie Noord-Holland  
MediaProductie

### Papier

Hello matt, houtvrij MC

### Oplage

1.500 exemplaren

Haarlem, september 2006